Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

Jørn Ørum Hansen

"Herre Jesu! Nu vaagner Ulykken!"

En tekstsamling om 1807
i samtid og i erindring

Centrum

Herre Jesu! Nu vaagner Ulykken!

Jørn Ørum Hansen

Herre Jesu!
Nu vaagner Ulykken!

En tekstsamling om 1807
i samtid og i erindring

CENTRUM

Herre Jesu! Nu vaagner Ulykken!
En tekstsamling om 1807 i samtid og i erindring
© Jørn Ørum Hansen 1983
Omslag: Inga-Britt Liljeroth
Tryk: Trøjborg Bogtryk/Offset A/S, Århus
Printed in Denmark 1983
ISBN 87-583-0110-0

Indholdsfortegnelse

Forord 9
Indledning 11

I. 1807 i bakspejlet 17
Th. Overskou: Af mit Liv og min Tid (1868) 18
Jacob Gudes Optegnelser (1808-10) 26

II. Signalement af 1807 33
Penia, 2. årg. nr. 1, 1807 33
Penia, 3. årg. nr. 1, 1808 34

1. Trykkefrihedens grænser 36
Lovgivning, Collegial-Tidende, nr. 40, 5.10.1799 37
Almuesvennen: Frihed og Lighed (1803) 41
H.C. Bunkeflod: Vise paa Kongens Fødselsdag (1783/1807) 47
Lovgivning, Collegial-Tidende, nr. 29, 20.7.1805 49

2. Undervisning og dannelse 50
Borger-Vennen: Om det kvindelige Køns Dannelse (1807) 52
Dansk Grammatik for Fruentimmer (1803) 54
Retskafne Forældre vænner deres Børn til Troskab og Redelighed (1804) 56
Et gyseligt Brev fra en vellystig Forfører (1800) 57
Penia, 3. årg. nr. 14: Hvorledes skal Børn af Almueklassen opdrages? (1808) 59
Penia, 2. årg. nr. 9: Dr. Frankenau: Sang – Før Eksamen, Efter Eksamen (1807) 63

3. Det sociale sikkerhedsnet 64
Penia, 2. årg. 1807:
Tiggeren, nr. 10 65
Reglement for Fattige, som nyder Almisse, nr. 1 68
Blandede Efterretninger, Kjbhs Fattigvæsens Politiret, nr. 3 69
Blandede Efterretninger, Vartov Hospital, nr. 5 og 9 71

4. En splinterny vise og andet læsestof 73
Schack Staffeldt: af Sonetter. Synerne. X (1807) 75
Schack Staffeldt: af Sonetkrans. IV (1807) 75
Schack Staffeldt: Liljen og Dugdraaben (1807) 76
Iris og Hebe: En Ørefigen (1807) 77
J.C. Brestrup: En splinterny Samtale (1803) 81
J.C. Brestrup: En meget sørgelig og tillige yderst mærkværdig NY VISE (1807) 84
Politivennen, 1807:
Advarsel, 25.4. 87
En meget slem Drengeuorden i Kjbh., 13.6. 87
Forslag Frederiksberghave angaaende, 4.7. 88

III. Om Københavns bombardement 91
1. Officielle bekendtgørelser 94
Dagen, nr. 135, 12.8.: Kronprinsens afskedsord 94
Dagen, nr. 138, 17.8: Peymanns opfordring til modstand 95
Dagen, nr. 150, 1.9.: Peymanns afslag på englændernes krav 97
Dagen, nr. 152, 8.9.: Peymann om kapitulationen 98

2. Pressens skildring af krigsbegivenhederne 99
Dagen, nr. 138, 17.8.: Om englændernes invasion 99
Berlingske, nr. 69, 24.8.: Leder 100
Berlingske, nr. 70, 28.8.: Situationsrapport 103
Adresseavisen, nr. 362, 27.8.: Her hviler Støvet 103
Adresseavisen, nr. 366, 1.9.: Jæger-Løjtnant Bruun ... 104
Dagen, nr. 149, 1.9.: Situationsrapport 105
Dagen, nr. 152, 8.9.: Ugerapport 105

3. Holdninger til krigen og krigstjenesten 108
W. A. Thanch: De mærkværdigste Tildragelser (1807) . 108
H. C. Bunkeflod: Opmuntring til Soldaterstanden (1783/1807) 112
Dagen, nr. 140, 21.8.: Uddrag af et brev 114
Adresseavisen, nr. 366, 27.8.: Smårubrikker 115
Fr. Chr. Gundelach: Til Fædrelandets Forsvarere (1807) 115
Juliane Marie Jessen: De danske Kvinder (1807) 117
Schack Staffeldt: Danesang (1807) 119

4. Dagligdagen under krigen 121
Dagen, nr. 140, 21.8.: Abrahamsons opfordring 121
Politivennen, nr. 488, 29.8.: Forslag til Stadens Levnedsmidlers Besparelse 121
Politivennen, nr. 488, 29.8.: Raad for Elskere af Suppe. 122
Adresseavisen, nr. 362-363, 27.8.-28.8.: Smårubrikker . 124
Biskop Balle: Bøn til Gud i Jesu Navn (1807) 126

5. »Mit Hjertes Danskhed« – eller krigen på afstand . 129
Breve fra grevinde S. Reventlow 130
af Provst Fr. Schmidts dagbøger 131
af P. O. Brøndsteds rejsedagbøger 136
Brev fra Oehlenschläger til Christiane Heger 138

6. Efter slaget 142
Dagen, nr. 153-157, 11.9.-18.9. 142
Regnskab over de os betroede frivillige Gaver (1807) .. 144
Adresseavisen, nr. 368, 7.9.: Smårubrikker 146
P. F. Hunæus: Bidrag til Oplysning (1807) 148
Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn, nr. 94, 13.9.: Leder ... 150
Oehlenschläger: Den britiske Heltedaad (1807) 153
H. Peersen: En ganske ny Vise (1807) 155

Epilog: af Forordet til H. Langes underholdende tidsskrift Curiosa (1807) 157
Forfatteroplysninger 158
Tekstoplysninger 163
Sekundærlitteratur 164

Forord

»Herre Jesu! Nu vaagner Ulykken« er et forsøg på at gøre et stykke fortid nærværende for en nutidig læser. Denne tekstsamling – der kan sammenlignes med båndoptagelser fra det gamle stemmearkiv – skulle i samspil vise, hvordan mennesker har oplevet og forstået en bestemt historisk situation, nemlig englændernes belejring af og bombardement på København i efteråret 1807.

Teksterne grupperer sig i tre hovedafsnit. De to indledende erindringsklip, hvis forfattere både tidsmæssigt og socialt adskiller sig væsentligt fra hinanden, anskueliggør bombardementet set gennem tidens bakspejl. Disse tekster skal skabe en fornemmelse af det historiske, sociale rum, som de øvrige tekster er dele af.

Når man læser ældre tekster med moderne briller, indløber let en del fejllæsninger. Ens bevidsthed kan naturligvis ikke skrues tilbage til en hvilken som helst tidligere historisk periode, men man kan søge at tage hensyn til forhold, som har været med til at danne en fortidig bevidsthed, og som altså har bestemt hvordan hvem tænkte hvad og hvorfor!

Andet hovedafsnit rummer tekster, der viser nogle af disse forhold. Den enkelte optagelse er i høj grad underlagt de restriktioner, som den enevældige statsmagt satte gennem trykkefrihedsforordningen (»Trykkefrihedens grænser«, s. 36). Stort set findes ingen undergrunds- eller oppositionstekster i samlingen; det har den lokale politimester på forhånd sørget for med sit »imprimatur«-stempel.

Socialiseringen af den enkelte og af samfundets klasser demonstreres i afsnittet »Undervisning og dannelse«, s. 50, der bringer uddrag af såvel normopstillende opdragelsesbøger som af læsebøger. En meget stor del af befolkningen lod sig dog af forskellige grunde vanskeligt socialisere og udgjorde derfor til stadighed et problem for statsmagten, »Det sociale sikkerhedsnet«, s. 64.

Sidste tekstgruppe i dette hovedafsnit »En splinterny vise og andet læsestof«, s. 73, giver eksempler på det litterære udbud omkring 1807. Staffeldt og Oehlenschläger udgav digtninger,

der markerede en klar omvurdering af poesien ved at bringe den ind i romantikkens idealistiske regi med betoning af det beåndede digtergenis seer- og skaberkraft; – men hovedparten af samtidens »bevidsthedsprodukter« lå milevidt fra dette.

Hovedafsnittet »Om Københavns bombardement« skal opfattes som brudstykker af et mønster. Men med det foregående afsnit i baghovedet skulle det være muligt at samlæse de vidt forskellige tekster og udsagn. Såvel grevinden som embedsmanden, den dannede borger som den udannede, kommer her til orde i bekendtgørelser, avisartikler, læserbreve, skillingsviser, kampsange, breve og dagbøger – og i samtidige billeder.

Efter at have stiftet bekendtskab med disse tekster var det nok umagen værd at sammenholde den forståelse af 1807, man som moderne læser har fået – med de to memoireskribenters!

»Herre Jesu! Nu vaagner Ulykken!« henvender sig til alle med en historisk, kulturhistorisk og litterær interesse og nysgerrighed. Samlingens punktnedslag eller tværsnit er også tænkt som et alternativ og supplement til den historiske periodelæsning, der er en væsentlig del af danskundervisningen i gymnasiet og ved HF. Tværsnittet kan udgøre et selvstændigt område, men naturligvis også indgå i den egentlige periodelæsning, i temalæsning og i et arbejde med genrebegrebet. Endelig er den også tænkt som et tilbud til studiegruppearbejde f.eks. i højskoleregi.

Samtlige tekster er normaliseret med hensyn til ortografi og kommatering, men teksternes syntaks er næsten ikke berørt. Normaliseringen af de lyriske tekster har været moderat med f.eks. bevarelse af verbernes flertalsendelse, gamle bydeformer, – for at undgå at gribe forstyrrende ind i rim og rytme – mens den har været mindre skånsom i sagprosateksterne. Noget inkonsekvent kan det derfor synes at bevare substantivernes store begyndelsesbogstav, »aa« i stedet for »å«, »j«et i »Kjøbenhavn« og et par enkelte »c«er i stedet for vores nutidige »k«; men dette er udelukkende gjort for at give teksterne en vis patina, for de er jo fra gamle dage!!

Højbjerg, august 1982.

Jørn Ørum Hansen

Indledning

Den økonomiske, politiske og sociale baggrund

Det ubestridte økonomiske og politiske magtcentrum for dobbeltriget Danmark-Norge og hertugdømmerne med til sammen ca. 2½ million indbyggere var hovedstaden København. Gennem 1700-tallet havde statens merkantilistiske politik fastholdt hovedstadens privilegerede stilling i forhold til det øvrige land.

Grundtanken i merkantilismen er, at et lands rigdom måles ved dets besiddelse af ædle metaller. For at erhverve disse søgte staten gennem toldlovgivning og udstedelse af privilegier at understøtte handelen og fremme landets egen produktion. Store handelskompagnier grundlagdes, som f.eks. Asiatisk Kompagni, der indførte oversøiske produkter til videre salg eller bearbejdning i den begyndende industri, som f.eks. sukkerraffinaderierne, og en omfattende transithandel sikredes ved en kraftig forøgelse af den danske handelsflåde.

I slutningen af 1700-tallet opgav staten den merkantilistiske tanke til fordel for en friere handelslovgivning, uden at dette dog ændrede Københavns centrale rolle. Det store opsving for landets erhvervsliv i den florissante eller glimrende handelsperiode fra 1792-1807 er i vid udstrækning skabt af den internationale, politiske situation. Gennem en markant neutralitetspolitik – »flaget dækker ladningen« – profiterede staten af omfattende handelstransporter og overtog dermed store dele af den europæiske søtransport. For at imødegå risikoen for opbringning og konfiskation gennemtvang den københavnske handelsstand og kommercekollegiet (handelsministeriet) en konvojpolitik trods udenrigsminister Chr. Bernstorffs tilbageholdenhed. I december 1800 indgik Danmark med bl.a. Rusland i et væbnet neutralitetsforbund vendt mod England, men blev atter tvunget ud af det efter slaget på Rheden april 1801. Fra 1801 blev det stadig vanskeligere at fastholde neutralitetspolitikken, og 1807 satte et endegyldigt punktum for den florissante handelsperiode.

Efter englændernes bombardement af København i 1807 og dermed tabet af hele flåden (se s. 92) gik den danske handel og

industri i opløsning; de oversøiske kolonier blev okkuperet, handelsskibe kapret, og landets eget produktionsapparat var for svagt. Kun det egentlige håndværk var stadig af betydning for hovedstaden – ja, det formåede endog at konsolidere sig, mens flere handelsmatadorer kastede sig ud i bolig- og valutaspekulation.

På grund af handelstabet og de store krigsomkostninger, der var en følge af landets forbund med Frankrig, faldt pengenes værdi radikalt efter 1807; – i 1809 til 1/3 af sedlernes sølvværdi, i 1812 til 1/14 for at ende med den erklærede statsbankerot 5. januar 1813. En stribe af de tidligere så velrenommerede handelshuse gik i de følgende år konkurs.

Denne katastrofesituation for landets handel og industri hang nøje sammen med et stort prisfald på verdensmarkedet sammen med afsætningsvanskeligheder for landbrugets kornprodukter. Ved Kieler-freden i 1814 tabtes Norge, som udgjorde Danmarks store kornimportør, og i 1818 standsede en engelsk kornlov enhver import fra Danmark. Først 10 år senere vendte udviklingen, men da havde utallige danske godsejere og større selvejende bønder lidt uoprettelig økonomisk skade.

I årene op til 1807 havde den enevældige regent, kronprins Frederik, senere Frederik VI, samlet magten hos sig. Fra at være reformivrig og lydhør over for statsrådet og administrationen søgte han fra 1797 at indskrænke statsrådets beføjelser og genindførte dermed et slags kabinetstyre. Først ved krigsafslutningen i 1814 genindsattes statsrådet, som ikke havde fungeret siden 1808, men nu i en ny form, idet professionelle, uddannede embedsmænd fik sæde i råd og administration – til afløsning af de ældre, ofte mere idealistisk indstillede.

Af Danmarks knap 1 million store befolkning omkring år 1800 var over halvdelen knyttet til landbruget. Provinsbyerne var små; den største, Odense, havde knap 6.000 indbyggere. Heroverfor stod hovedstaden med sine godt 100.000. Denne bys befolkningsammensætning viser tydeligt, at hoffet, administrationen, militæret og universitetet var centrale instanser. Under halvdelen beskæftigedes ved egentlige borgerlige erhverv som håndværk, industri og handel, mens 1/3 havde et immaterielt erhverv, idet militæret udgjorde 20% og embedsstanden 10.

Uden for disse to store grupper faldt så den meget omfattende tyendeklasse og fattigvæsenet med til sammen 20%.

Hovedstadens og landets klassekarakter med store sociale uligheder kan bedst anskueliggøres ved at betragte befolkningens skatteansættelse. Af den samlede københavnske befolkning sattes i 1810 40% af husstandene i skat, men af disse havde 1% mere end 17% af den samlede indkomst. (Kun 91 borgere havde en indtægt på over 10.000 rdl, blandt hvilke især de store, gamle handelshuse markerede sig, som f.eks. agent Duntzfeldts arvinger med 78.000). Den almindelige embedsmand, som f.eks. H. C. Ørsted, tjente årligt 1.800 rdl., hvilket var 100 rdl. mindre end f.eks. Oehlenschläger kunne oppebære, og sammen med denne lave aflønning fandt naturligvis korruption og kassebedrageri sted.

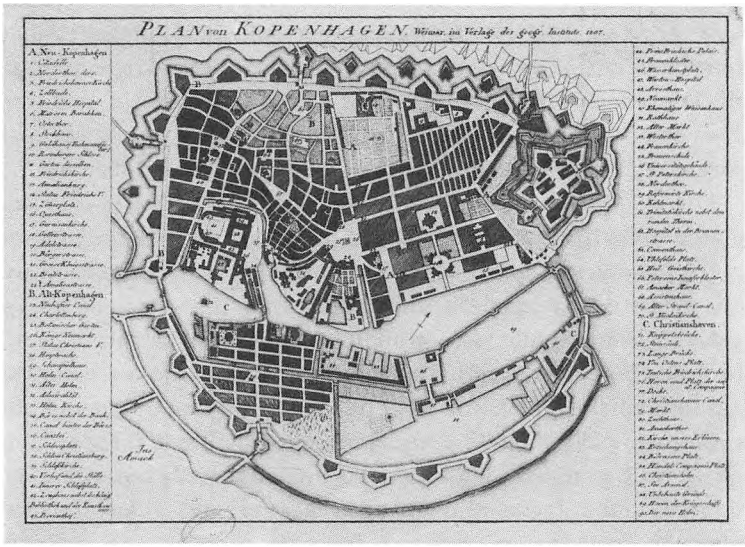

Det kgl. Bibliotek.

Byens huse

Inden for voldene med de fire porte, der lukkedes hver aften, og hvor der om dagen blev foretaget toldundersøgelser og afkrævet accise af de indførte varer, boede størstedelen af de 100.000

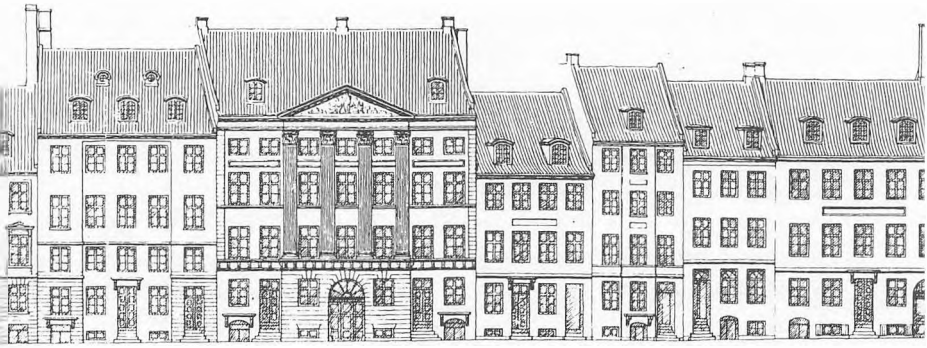

indbyggere, idet kun et fåtal havde bolig i de landlige forstæder. Mens byalmuen måtte ty til det utal af ølknejper, som hovedstaden var så rig på, bestod borgerskabets udendørs selskabelighed i promenader på voldene, i Kongens Have og den årlige kildetur til Dyrehaven og det folkelige Bakken som højdepunkter. Borgerens fritid tilbragtes i en bestemt klub, i en dramatisk forening eller indendørs i det borgerlige hus, i familiens skød.

Under den store brand i 1795 forsvandt hele kvarterer af den gamle hovedstad, hvilket dog samtidig åbnede mulighed for en mere planmæssig arkitektonisk bebyggelse. Regeringen og byens magistrat udstedte direktiver for den omfattende genopbyggelse. Husene skulle være grundmuret, have en bestemt højde i forhold til gadens bredde, og samtidig fik gadehjørnerne det så karakteristiske knæk for at lette gadetrafikken. Den enkelte gades husrække med de pudsede mure og hvidtede facader hang nu ubrudt sammen. Høje, smalle indgangsdøre, butikker, der flugtede med facaden eller diskret anbragtes i kældre, gav sammen med en sparsom udsmykning et roligt og gedigent indtryk. Den livlige byggeaktivitet resulterede i opførelsen af godt 1100 privathuse inden for seks år og betød bedre og sundere boligforhold for middelstanden.

Denne klassicismens by kan især takke arkitekten C. F. Harsdorffs mange elever for sit harmoniske helhedsbillede. Omkring 1800 kaldtes hamburger-arkitekten og administratoren C. F. Hansen til hovedstaden for at forestå opførelsen af byens

offentlige bygninger og – palæer for byens handels- og rederimatadorer. Især knyttedes hans navn til planlæggelsen af det nye Christiansborg, der nedbrændte 1794, men som først stod endelig færdigt godt 50 år senere og det nye Råd og Domhus (opført 1817). Efter bombardementet ledede han genopbygningen af Metropolitanskolen (1816) og den nye Frue Kirke (1829).

Den økonomiske højkonjunktur før 1807 havde bestemt den intensiverede byggeaktivitet, men efter 1807 dalede den kraftigt på grund af landets økonomiske misere og følelige mangel på udenlandsk, især tysk, arbejdskraft. Først i slutningen af 1820'erne iværksattes en egentlig genopbygning efter Københavns bombardement. Voldene lå der stadig med sine fire porte, hvilket tvang bygherrerne til at bygge i højden, og gadebilledet prægedes derfor af større, mere kaserneagtige boligkarreer, der gennemgående var af dårligere kvalitet.

I
1807 i bakspejlet

Da *Thomas Overskou* (1798-1873) i 1868 udsendte sine memoirer »Af mit Liv og min Tid«, var arrene og brandtomterne efter englændernes bombardement borte. Den næsten 500 sider lange erindringsbog søger ikke at fremmane et nostalgisk billede af en svunden tid, men beretter især om de materielle og psykiske modstande, han som proletarbarn måtte tage kampen op med, og som det lykkedes ham at overvinde. Beretningen er formet som en slags dannelsesroman: ». . . fra det øjeblik, da jeg fattig og hjælpeløs trådte ud i verden for selvstændig at kæmpe mig frem til et mål, hvilket jeg dengang mere anede end var mig bevidst;« – men det er en kamp, der bæres oppe af troen på et guddommeligt forsyn. Mangelfuld ernæring, usle boligforhold, elendig skolegang, tvunget til at stå i snedkerlære og selvundervisning i moderne sprog foruden et hav af afvisninger er blot nogle af forhindringerne før målet: at komme til teatret. I 1821 debuterede Overskou som skuespiller, men opnåede større opmærksomhed med sine dramatiske værker og oversættelser og med sin teaterhistorie »Den danske Skueplads«.

Fra et noget snævert, men økonomisk trygt borgerhjem udgik den anden memoireskribent, embedsmanden *Jacob Gude* (1754-1810). Student som 15 årig og 4 år senere juridisk embedseksamen sikrede ham ansættelse ved det Danske Kancelli, hvor han i en alder af 22 blev kancellisekretær. Først i 1792 slap han ud af de tomme og efterhånden nedlagte kontorer, da han udnævntes til inspektør ved Waisenhuset.

Jacob Gude er den pligtopfyldende, samvittighedsfulde og noget moraliserende embedsmand og administrator. Uden offentliggørelse for øje nedskrev han i sine sidste leveår (1808-10) sine memoirer, og afsnittet om 1807 bærer derfor tydeligt præg af at være autentisk øjenvidneskildring. Han forudsætter kend-

skab til de ydre historiske begivenheder og koncentrerer sig udelukkende om detaljeret at gengive sine egne umiddelbare oplevelser og fortolkninger.

Th. Overskou: Af mit Liv og min Tid (1868)

Den næste Søndag gjorde mine Forældre en Spadseretur med mig langs over Volden, hvor vi saa det mageløseste, mest afvekslende Skuespil, hvilket jeg dog vil bede Gud bevare Kjøbenhavnerne fra oftere at finde Lejlighed til at beundre. Alt var under Vaaben, og da man havde begyndt at »presse« dem, der ikke allerede var i det Offentliges Tjeneste, gik intet voksent Mandfolk på Volden eller i Gaderne uden at have et, i det mindste laant, Tegn paa, at han var det. Min Fader havde for denne Dag fundet sin Ægide i et laant Brandskilt, som hængte ham over Brystet saa brammende som muligt. Volden var bedækket med en uhyre Menneskevrimmel. Vægterne havde deres gule Kobbel om Livet eller spadserede i Vægterkjolen med Kone og Børn; Borgerskabet, som Borgervæbningen kaldtes, gik i et eller andet stykke af Uniformen eller med den opkrampede Militærhat til den sædvanlige Dragt; Studenterne i

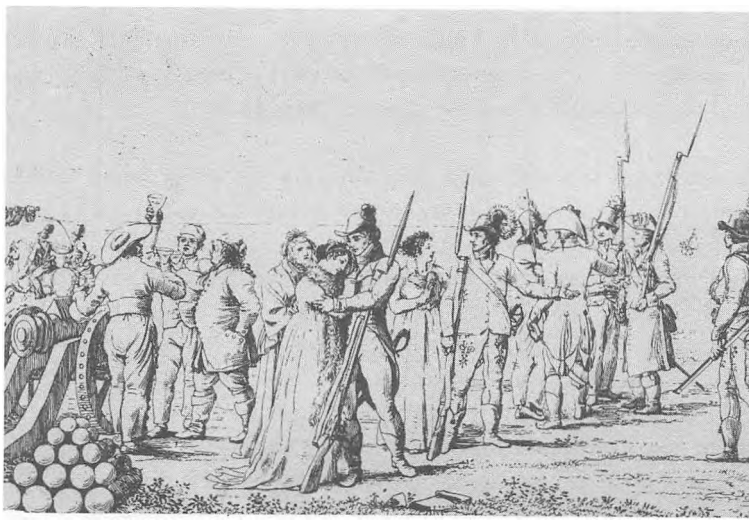

Regulære tropper og frivillige korps. Det kgl. Bibliotek.

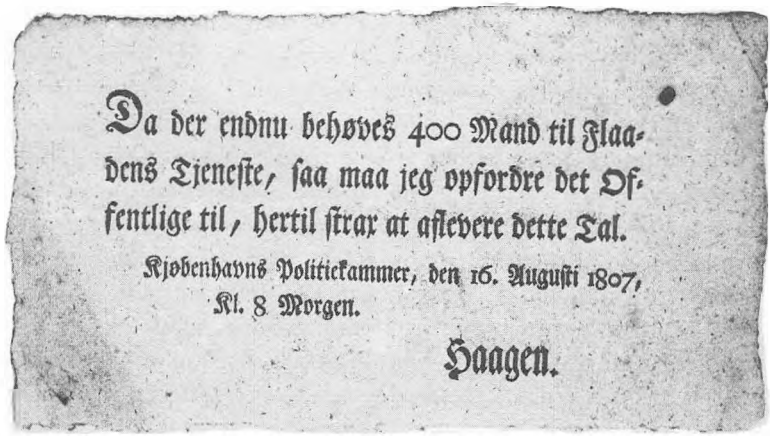
Da der endnu behøves 400 Mand til Flaadens Tjeneste, saa maa jeg opfordre det Offentlige til, hertil strax at aflevere dette Tal.

Kjøbenhavns Politikammer, den 16. Augusti 1807, Kl. 8 Morgen.

Haagen.

korte, mørkeblaae Trøjer med hvide Lidser – nok en Levning fra Uniformen i 1801 – eller i sorte kjoler med en paahæftet, rød Krave; nogle civile Embedsmænd, for hvem der ikke var reglementeret Dragt, havde deres Bestalling hæftet på Hatten; Møllere og Bagere hævdede deres Fritagelse fra Militærtjeneste ved hvide Trøjer over den almindelige borgerlige Paaklædning. Langsmed Brystværnene stod Infanteri, og i Bastioner laa Artilleristerne lejrede om Kanonerne, medens den saakaldte »anden Afdeling« i smaa Truppe eksercerede nedenfor ved Møllebygningerne og dannede det besynderligste Karikaturmaleri, da disse sammenrapsede Femtenrigsdalerkarle, som de betitledes, fordi de fik 15 Rdlr. i Haandpenge, kun havde Armatur, men ingen Mundering. Deres Klæder var af de forskelligste Farver og Snit; nogle havde Trøjer, andre Frakker, enkelte endog ingen af Delene, men gik i Vest og Skjorteærmer. Nogle bar korte, andre lange Bukser, og dette gav dem i Forening med den kejtede Eksercits et højst løjerligt Udseende. Stabsofficerer, Herregaardsskytter og sjællandske Ryttere, som Ordonanser, galoperede under Skrigen og Skraalen til Stimmelen, som overalt spærrede Vejen, frem og tilbage forbi hverandre i største Travlhed. I en åben Vogn kørte den gamle Biskop Balle med det alvorlige, store Ansigt under den mægtige, pudrede Allongeparyk, uden Hat paa, fra den ene Flok til den

anden, for at holde Trøste- og Opmuntringstaler, som kun faa brød sig om at høre paa. Paa mange Steder havde hele Kompagnier stillet Geværerne i Pyramider og laa gruppevis omkring Brødkoner og Brændevinssælgersker, medens Kammerater fra andre Vaabenarter halvberusede spankede, syngende og støjende, Arm i Arm om iblandt dem. Og udenom og mellem de Bevæbnede med deres i Solen blinkende Vaaben myldrede det af Mænd, Fruentimmer og Børn, som dels besøgte deres Venner og Bekendte, dels begabede dette til alle Kanter udbredte nye og overordentlige Røre. Alle var glade og lystige; Trommernes Hvirvlen og Feltmusikkens Lyd blandede med Tusinders Snakken, Latter, Skrigen og Kommanderen gjorde en bedøvende Tummel. Igennem dette bevægede og larmende, uendelige Menneskeurede, som det især fra Rosenborg og ud mod Toldboden var næsten umuligt at slippe ud af, trængte vi, efter mange Standsninger og megen Gaben paa de rigt afvekslende store, bevægelige Billeder, frem til den med Beskuere tæt bedækkede Bastion, hvorfra man, indtil et Kvarterstid førend vi naaede dertil, havde betragtet en fire Timers heftig Kamp mellem danske Kanonbaade og et engelsk Batteri ved Svanemøllen, men vi nu kun forbavsede stirrede på den engelske Flaades uhyre Masteskov, som uoverskuelig tabte sig for Øjet i det yderste Fjerne. (. . .)

Men endelig kom Aftenen den 2den September. I et Par Dage havde, Gud ved hvorfra og hvorledes, det Rygte udbredt sig, at denne Aften var bestemt til Bombardementets Begyndelse. Frygten var ikke endnu betydelig større, men de Fleste følte dog en Slags bange Anelse, en Benovelse ved Tanken om, at der nærmede sig et Onde, hvorom man ikke havde noget klart Begreb. Det begyndte efter en smuk Sommerdag at skumre. Jeg, min Søster og nogle andre Børn sad midt i Gaarden og legede Præsten paa Prædikestolen; ved Posten stod en Mand og Kone, der vred vasket Tøj; Værtens Pige løb og gennede en lille Hund ind, og en Soldat var ifærd med at pumpe sit Geværløb rent. Alt var den dybeste, hyggeligste Sommeraftensfred. Pludselig hørtes et Par svære Skud. »Nu begynder de!« raabte alle; men da man ikke saa Følger af Skuddene, blev de Gamle roligt ved deres Gerning; kun vi Børn gik efter min Moders Befaling

ind i Gangen. Næppe var vi imidlertid komne vel derind, førend en Bombe styrtede ned i Forhuset, rev et Fag Vinduer ind til Gaarden med sig, faldt ned ikke langt fra Folkene ved Posten og sprang i mange Stykker, som tillige med Brostenene dansede om dem. De tog Flugten, og en almindelig Forfærdelse udbredte sig, thi nu blev den skrækkelige Skyden uophørlig; de lysende Bomber fløj i deres stødvise Fart hvislende igennem Luften; blussende Brandrør krydsede hverandre og susede ned paa alle Sider. Alle var i den frygteligste Angst og Forvirring. Huset, hvori vi boede, var indrettet til lutter smaa Familier, og alene i Baghuset var seksten. De ilede alle ned ad Trapperne og tyede sammen i Gangen under Jamren, Graad og høje Klageskrig. De mest komiske Scener afvekslede med de sørgeligste. En aldrende Jomfru, som var almindelig afholdt i Huset for sit tækkelige, muntre og kække Væsen, havde været ude og kom hjem i Begyndelsen af dette Rædselens forfærdelige Udbrud. Da just nogle Tagsten raslede ned, trak hun uvilkaarligt Kjolen over Hovedet, idet hun løb over Gaarden. En Mand fra Baghuset, som i det samme igennem den ville tage Flugten ud paa Gaden og havde Favnen fuld af noget gammelt Skramleri, som han i Befippelsen havde fået fat paa, rendte i blind Angst paa hende, saa at de begge faldt omkuld. »Om Forladelse, Jfr. Nielsen, jeg kunne ikke se,« stammede han. »Jeg ikke heller,« svarede hun koldblodigt, »for man maa nok tage Skørterne over Hovedet, naar det regner *saa* forskrækkeligt.« »Er det ligesaa slemt udenfor?« spurgte han betuttet, idet han rejste sig. »Nej, der har man dog ikke andet end Bomberne at tage sig iagt for,« svarede hun rask og løb leende ind i Gangen.

Længere ud paa Aftenen faldt et stort Stykke af en i Luften springende Bombe ned i Gaarden og knuste et lille Skur, hvori Værten havde et Svin staaende. Svinet satte forskrækket over Ruinerne, for ud igennen Mellemdøren til Gaden og rendte ad Fruekirke til. Midt under den frygtelige Bomberegn, som netop dér faldt allerstærkest, løb Værten og hans Pige efter Svinet, fangede det, tog hver fat i et Øre paa det, førte det tilbage i Triumf, slæbte det op ad Trappen til første Sal og arresterede det der i Køkkenet til en aabenstaaende Lejlighed, som Beboerne allerede var løbne fra. De fleste af Mændene i Huset

var paa Vagt ved Sprøjterne eller, som min Fader, hos deres Arbejdsherrer; den tæt sammenpakkede Forsamling i Gangen bestod derfor næsten ganske af Fruentimmer og Børn. Een jamrede for sin Mand, en anden for sin Fader; nogle søgte at finde på Midler til at sætte sig i Sikkerhed imod Bomberne; andre tænkte på at redde deres Ejendom; nogle omfavnede og kyssede hverandre, andre bandede Engelskmændene, og atter andre raabte fortvivlede, at den sidste Time var kommen; alle hvinede de af og til imellem hverandre, naar de troede at høre en Bombe slaa ned, og anraabte Gud om Frelse fra denne uden Ophør flammende og buldrende Ødelæggelse, som ingen så Vej til at slippe ud af. Døren til Bagstuen, der var ligeoverfor den, hvori vi boede, stod aaben paa vid Gab; efterhånden tyede Koner og Børn fra Gangen ind til »Tømmersvendskonen«, saa at hendes lille Stue og Køkkenet snart blev propfuld af Jamrende, som søgte at mane Bomberne bort ved både Bord- og Aftenbønner. »Den høje Hyrekuskekone« udmærkede sig som den Værsthylende. Den ene Gang efter den anden raabte hun til sin Datter: »Marie! Marie! gaa op og tag Psalmebogen og se, at Du kan finde Bispens Bøn!« Den stakkels, halvvoksne Pige turde ikke under den forfærdelige Buldren og Bragen vove sig alene op paa anden Sal; hun græd, bad for sig og rystede af Angst over hele Legemet; men da Moderen, som ikke selv havde Dristighed til at gaa, til sidst, trods sin Ivers fromme Natur, ville banke hende, tog hun Mod til sig og skyndte sig i Mørke, højt syngende, op efter Salmebogen. Næppe var hun igen kommen ned, førend Kællingerne fik hende midt ind iblandt sig, stillede hende op på en Stol, knælede allesammen omkring hende og lod hende, under idelige Afbrydelser med Angstskrig over den frygtelige Dundren og Rabaldren udenfor, opremse en af Biskop Balle forfattet Bøn, som hele Flokken sagde efter eller ledsagede med »O, Herregud, hør os!« og »Ak, Du min Herre Jesus og Frelsermand, det høre og bønhøre Du!« Jeg, som syntes, at jeg dog maatte være sikrest, hvor der var saa megen Gudsfrygt, havde listet mig fra min Moder hen tæt inden for Køkkendøren og gentog meget andægtigt, hvad jeg hørte de andre sige, men da hun, som søgte at berolige mine grædende Søskende, savnede mig og bydende raabte: »Thomas kom her!

lad os blive sammen, hvis Vorherre skulle kalde os! « skammede jeg mig ved, at jeg var gaaet fra hende, endskønt kun et Par Skridt, og løb ud i Gangen, hvor jeg krøb saa tæt op til hende som muligt og i min Angst blev ved at sige de Ord efter, som jeg kunne høre inde fra Forsamlingen.

Under det heftige bombardement forlader familien den truede bolig, Arken, og søger tilflugt på faderens arbejdsplads.

Paa Raffinaderiet havde vi fundet Husets hele Besætning i den store Forstue og langs op ad Hovedtrappen. Den rige Steffen Smidt, der ellers noksom ved sit brovtende, plump fornemme Væsen lod alle sine Omgivelser føle, at han var den første Interessent i Raffinaderiet, den elskværdige, joviale Bogholder Møller med hans Familie, Arbejdsfolkene og Tjenestepigerne var, baade staaende og gaaende, siddende og liggende, blandede imellem hverandre uden mindste Forskel paa Stand og Kaar. Den fælles Fare havde i Øjeblikket forandret baade Gemyttilstanden og Samfundsordenen; Smidt var nedladende og venlig, Møller mørk og alvorlig, der faldt kun enkelte Ord, men man tyede sammen; det var Driften dertil, som gjorde sig gældende fremfor alt. Forenede i Frygt for den Vold, der udefra truede med en pludselig, rædselsfuld Død, blev alle lige indbyrdes. Det borgerlige Livs personlige Forrettigheder var rent glemte; man trængte til Deltagelse og ydede Deltagelse; var blot Menneske for Medmennesker. Smidt gav sine bedste Vine til Pris; vi og andre af Arbejdernes Familier, som tyede til Raffinaderiet, modtoges med største Forekommenhed; kostbare Klædningsstykker blev, hvor intet andet straks var ved Haanden, gjorte til Leje for Besvimede, Syge og Børn; de fineste Sengeklæder, de prægtigste Sofamadrasser blev kastede ud paa Gaden til at lægge Saarede paa, uden at der tænktes paa nogensinde at se dem igen; fra alle Sider vistes ængstelig Omhu for dem, som behøvede Hjælp; man følte, at man i næste Øjeblik selv kunne komme til at behøve den. Ejendommen havde tabt Værd; Kærlighed, i maaske den sidste Time, var den eneste Attraa. – Ud paa Natten, da den forfærdelige Overraskelse havde sat sig noget, kom imidlertid Modet og Sindsroen

tilbage. Man forjog Frygten ved nøjere Bekendtskab med Faren. Møller fik igen sit oprømte Væsen og den Sikkerhed, hvormed han ellers overskuede Øjeblikkets Forhold; Folkene blev endogsaa uden mindste Beruselse muntre og frejdige tilmode. Nogle af dem stod i Portaabningen ud mod Gaarden og anstillede Betragtninger over hver enkelt Bombes Gang, og hvor den vel ville falde; andre skaffede med største Koldblodighed et Par Stabler Brænde og nogle Tøndestaver bort, fordi de stod paa et Sted, hvor det kunne blive farligt, om en Bombe eller Raket tændte dem. Ja, det manglede ikke engang paa lystige Indfald. (. . .)

Den første Dag, da det tillodes de fjendtlige Officerer at komme ind i Staden, var jeg med min Moders Tilladelse gaaet hen at se Ruinerne af Fruekirke, og jeg mindes tydeligt, hvorledes jeg der for første Gang saa nogen af den iblandt Almuen saa udskregne »Mordbrænderarmé«, i hvilken efter min Forestilling hver Mand maatte se gyselig og barbarisk ud; to små Hannoveranere stod tavse og betragtede de endnu rygende

Wensler: Bjergskotternes lejr i Søndermarken (radering, 1807). Københavns Bymuseum.

Masser, tørrede Taarerne af Øjnene og gik nedslagne bort. Samme Dags Eftermiddag viste to unge, skotske Officerer sig i Studiestræde til Hest med – bare, brune Laar, hvad der vakte stor Forargelse hos nogle Fruentimmer, som løb skrigende ind i Porte og Døre, ledsaget af de muntre Skotters Skoggerlatter. Den første Søndag efter at Fæstningens Porte var blevne aabnede, gik mine Forældre ud med os for at se de engelske Tropper.

Ikke førend ude ved Slottet begyndte dog rigtigt det store, militære Skuespil med mange livligt afvekslende Scener. En Mængde Irlændere, smukke, velvoksne Folk, havde næsten ganske bedækket den vældige Møgdynge uden for Slottets Staldbygning med hvide Benklæder, for at de skulle bleges, og rundt om Møddingen sad en stor Mængde kjøbenhavnske Sælgekællinger og solgte Ejerne af Blegetøjet Brændevin under levende Samtaler, som de mange staaende eller liggende Grupper under Latter og Støjen førte med Gebærder og Naturlyde. Paa Bakken imellem Slottet og Søndermarken stod to Regimenter med fuld Oppakning opstillede til parade og ventede paa deres Kommandører, medens deres store, meget pyntede Musikkorps spillede det ene Stykke efter det andet. Inde i selve Søndermarken vandt imidlertid det militære Liv først ret en eventyrlig Karakter. Denne lille Skov, der allerede havde en egen Tillokkelse ved, at den ellers var strengt lukket for alle undtagen Hoffet, saa at der iblandt Folket, som maatte nøjes med at titte igennem Stakittet, kun var dunkle Sagn om dens Eremitbolig, Grotte og andre Herligheder, stod nu aaben og var Skotternes Lejr. Overalt, paa Plænerne og imellem de store Stammer, viste sig et broget og for os forbavsende malerisk Røre. Uden for og inde i Teltene, ved de utallige Geværpyramider og omkring de mangfoldige Ildsteder, der var gravede i Jorden, og hvorved der uafladeligt holdtes Køkken, stod, gik og laa, i de smukke, røde Munderingstrøjer med hjelmformede Kasketter, tærnede Skørter, af forskelligt farvede Baand flettede Gamacher og nøgne Laar, de kraftige, krigerske Mænd livligt grupperede med de mange Fruentimmer, der var fulgt med dem. Ja, end ikke Børn savnedes der i denne pittoreske Lejr; flere, endogsaa temmelig smaa, løb halvvnøgne omkring ved

Ildstederne eller var stimlede sammen om Musikkorpset, som spillede ved Eremithytten. Det var for mig, som om jeg pludselig var blevet hentryllet i et fremmed, romantisk Land; jeg kunne ikke blive ked af at stirre paa alt det Forunderlige, der her, saa nærved vort hverdagslige Hjem, aabenbarede sig for mig.

Jacob Gudes Optegnelser (1808-10)

Klokken imod 7½ Aften, som jeg sad og læste ved Vinduet i vor inderste Sal til Gaden, og min Kone var i den yderste, hvortil Døren stod aaben, hørte jeg min yngste Søn, som havde været ved Studenter-Ekserceringen, komme fra Forstuen og bede sin Moder om noget Aftensmad. Jeg rejste mig og ville gaa ud til dem; men næppe var jeg kommen ind i Salen, hvor vi 3 nu udgjorde en Gruppe ikke langt fra Vinduet, førend en Granat sprang med et skrækkeligt Knald i lige Linie uden for samme, og skønt det endnu var lys Dag, saa vi tydeligen en Ild-Tunge gaa ud fra den. Min Kone gav et stort Skrig fra sig og raabte: »Herre Jesu! Nu vaagner Ulykken!« og sank derpaa i Armene paa min Søn og mig, der stod som forstenede. Mine andre 3 Børn saa ikke dette skræksomme Syn, min ældste Søn, som desuden ikke kunne høre, var i et andet Værelse; min ældste Datter var Dagen forhen taget ud til sin Kusine, Etats-Raad og Liv-Medikus Guldbrands Datter paa Sct. Annæ Plads ved Bredgade, hvor hun forblev; og min yngste Datter var nede i vort Kælder-Køkken, hvor hun kun hørte Knaldet; at dette foraarsagede en stor Forvirring paa Gaden, hvor dog ingen kom til Skade, kan man let tænke. Regiments-Kirurg Friese var straks kommen til os for at erfare, hvad der var passeret, tilraadede mig, at det var bedst, at vi samtlige gik ned i Køkkenet, som han vidste var i Kælderen. Da vi i samme Øjeblik hørte et endnu større Knald af en Bombe, som sprang andetsteds, ilede jeg og at lede min Kone ad Trapperne derned for at bortfjerne hende fra videre Fare. Min Søn fik og sin Broder derned, og min yngste Datter var der allerede.

Saa snart man havde begyndt at tale om, at Fjenden ville bombardere Staden, havde jeg gjort min Kasse løs af Gulvet,

havde deri nedlagt det vigtigste, jeg selv var Ejer af, samlet mine nyeste Regnskaber i Sække, paa det at det straks kunne føres bort, skønt jeg egentlig ikke vidste hvorhen, i Fald Ildebrand skulle komme paa. Længe blev jeg for min Person ikke i Kælderen, men løb straks op paa Kontoret i Stueetagen, bragte samtlige Sække ved et Par af Kirurgernes velvillige Hjælp ned i Kælderen ved Siden af Køkkenet og fik Jern-Kassen med det videre ved Gaardskarlen og Portneren ligeledes derned. (. . .)

Fra det Øjeblik af, at Friese var gaaet med min Kone ned i Kælderen uden for vort Køkken, gik han ikke mere op paa sit Værelse, men forblev der. Derved blev den og et Samlingssted for samtlige 6 Kirurger. Kort efter Bombardementets Begyndelse bragtes allerede Saarede og deriblandt mest Fruentimmer ind til Lazarettet. Disse var slagne paa Gaderne, medens de havde været ude i Ærinder, og førend man endnu kendte den Fare, som der var i at være ude.

Ynkeligt var det at høre Skrigene af dem, der blev trufne af Bombestykker, eller som slæbtes saarede ind, naar de ikke var saa forknusede, at de ingen Lyd kunne give fra sig; hjerterøren-

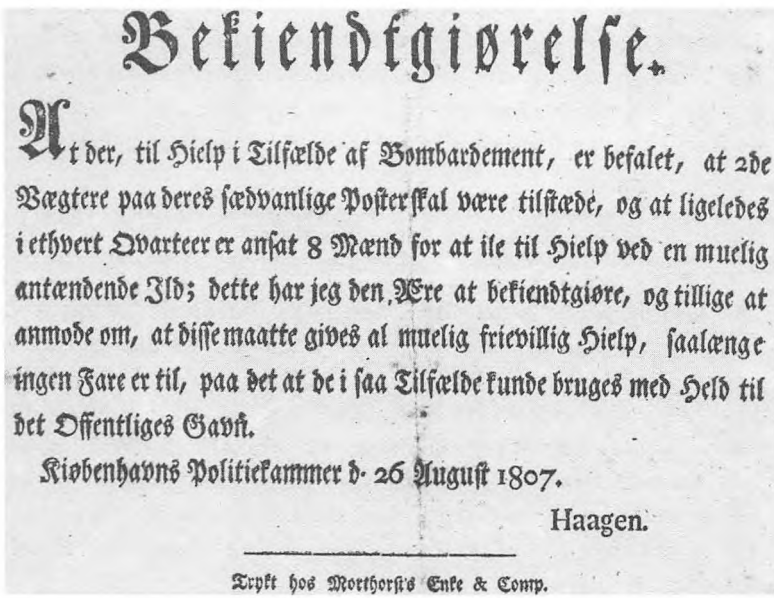

Bekiendtgiørelse.

At der, til Hielp i Tilfælde af Bombardement, er befalet, at 2de Vægtere paa deres sædvanlige Poster skal være tilstæde, og at ligeledes i ethvert Qvarteer er ansat 8 Mænd for at ile til Hielp ved en muelig antændende Ild; dette har jeg den Ære at bekiendtgiøre, og tillige at anmode om, at disse maatte gives al muelig frievillig Hielp, saalænge ingen Fare er til, paa det at de i saa Tilfælde kunde bruges med Held til det Offentliges Gavn.

Kiøbenhavns Politiekammer d. 26 August 1807.

Haagen.

Trykt hos Morthorst's Enke & Comp.

Københavns Bymuseum.

de at se Børn og Aldrende iblandt disse i den rædsomste Forfatning, gyseligt at høre deres af Smerterne udpressede Hvin, medens de slæbtes over Stiftelsens Gaard og op ad Trapperne til Sygestuerne, og Hjertet blev saa beklemt ved siden at se dem paa det kvalfulde Leje, at det var, lige som mit skulle briste. – Som Stiftelsens Inspektør havde jeg Ret til et Slags Opsyn over det hele, endog i Henseende til Lys, som man løb allevegne med, og Ild, der enten ved Uforsigtighed eller ved Fjendens Bomber, Granater, Brand-Kugler og Ild-Raketter kunne opkomme. Men samtlige Kirurger, som fra deres første Ankomst havde vist Agtelse og Fortrolighed til mig, saa mig gerne iblandt sig, og selv ville jeg erfare, om der fra min Side kunne gøres noget for de ulykkelige Kvæstede. De fleste af dem, som indkom, døde endnu samme Nat. Friese klagede over, at han ikke befandt sig vel, og ud paa Natten og endnu mere de følgende Dage lærte jeg tilfulde at kende ham. En Vinhandler, som havde lejet Kælderen i Forhuset til Vin-Oplag havde skænket nogle Ankere gammel Fransk-Vin til Landværns-Lazarettets Syge og Saarede. Af denne Vin lod Friese bringe nogle Flasker ned i min Kælder; ud paa natten lod han en af Lazarettets Jernsenge bringe ned, lod den sætte op i en Krog i Kælderen, lagde sig selv i den, foresnakkede os en Del om den grulige Hovedpine, han følte. Her blev han liggende, overladende de ulykkelige Saarede til Guds Forsyn og Kirurgerne. (. . .)

Efter at have opholdt sig tre døgn i det bomberamte Waisenhus beslutter familien at opsøge nogle bekendte på Christianshavn.

Disse Tildragelser satte min Kone i saa megen Skræk og Bekymring, at hun spurgte mig, om vi da alle skulle knuses i denne Gaard, der var ligesom et Maal for Fjendens Bomber, fordi jeg var Inspektør for Stiftelsen? Jeg svarede hende, at da jeg nu havde udholdt tre saa farlige Nætter og Dage i Waisenhusets Gaard, kunne jeg vel forsvare at forlade samme for at bringe hende og vore Børn i Sikkerhed, lige som det vel og var Tid til at tænke paa at skaffe min Kasse, Regnskaber osv. ud af Gaarden. (. . .)

Det var den skrækkeligste Gang, jeg har gaaet min Levetid,

C. W. Eckersberg: Flygtende københavnere ved Langebro. Det kgl. Bibliotek.

og give Gud, den heller aldrig maa blive saaledes mere! Bombardementet var endnu ikke ophørt, men naar Bomberne kom, var de saa meget farligere, som man formedelst den lyse Dag nu ikke kunne se dem i Luften, den største Bombe højst som en sort Plet. Hvad jeg tænkte, tav jeg med for min Kone og Datter, til min Søn havde jeg jo intet kunnet sige. Vi listede os under Waisenhusets Vinduer, min Søn og Datter lod jeg gaa bag efter os, min Kone havde jeg under Armen, og jeg trak af med hende, det stærkeste jeg kunne, ned ad Store Købmagergade. Ved vor Nabos, Tuteins Port, laa en Hest, som et Bombestykke havde flaaet Indvoldene ud af, allerede dette Syn frapperede min Kone overmaade meget; hun havde i nogle Dage ikke spist, lige saa lidet sovet om Nætterne, var desuden korpulent og ikke vant til at gaa stærkt, ikke desmindre maatte jeg dog gaa med hende, det hurtigste jeg kunne, thi hvert Øjeblik ventede jeg, at en Bombe eller Granat skulle naa os paa Vejen. Hvert Øjeblik saa jeg mig tilbage for at erfare, som jeg sagde, om Børnene, der var i Hælene paa os, fulgte med; men egentlig var det for at opdage, om nogen Bombe kom farende i Luften efter os, paa

det at vi i saa Fald kunne alle lægge os næsegrus ned paa Gaden og derved maaske reddes, naar den sprang. Af og til hørte vi Knald, og jeg sagde til dem, at det kun var Skud fra vore egne Volde.

Hvor besværligt det end var for min Kone saaledes næsten at løbe afsted, turde jeg ikke give hende mindste Pusterum, end ikke da vi havde naaet Slotspladsen og det afbrændte Slot; først, da vi var komne under Børsen paa den Side, hvor Kanalen er, blev jeg staaende med hende, paa det at hun, som var ganske ude af Aande, skulle komme til at trække Vejret. Vejen blev nu her vanskelig at komme frem ad; utallige Fodgængere, som ilede til Christianshavn og andre igen derfra, sinkede meget baade os og vor Vogn, og da vi kom mod Knippelsbro, var vi atter her i største Fare, eftersom en af vore Orlogs-Brigger, som var lagt mellem den og Langebro, begyndte at skyde Skud i Skud imod det Batteri af Fjendens, som havde beskudt Tømmerpladserne, for at understøtte vore Kanonbaade, og Fjenden altsaa fyrede paa dem igen. Men Gud, som havde bevaret mig og mine i Waisenhusets Gaard, var og vor Ledsager paa Vejen derfra, og vi naaede lykkeligen Kofoeds Gaard. (. . .)

At gaa ud ad Vester-Port til Frederiksberg havde i mange Aar udgjort min sædvanligste Fornøjelse; denne havde jeg siden Fjendens Landgang ikke nydt, og vanskeligt var det derfor ikke for min yngste Søn og Datter at overtale mig til Dagen derpaa, som var en Søndag, at gaa med dem ad Vester-Port. Omtrent midt ude paa Broen stod de første fjendtlige Poster, som havde deres Hovedvagt tæt forbi Skydebanen. Det var Hannoveranere, velskabte og med Rødt smukt munderede Folk. Straks ved Runddelen af Alléen havde Fjenden haft et Batteri, for hvis Skyld var omhugget nogle faa Træer tæt foran den største Gaard paa højre Haand, som tilhørte Etats-Raad Wormskjold. I de øvrige Landsteder var fjendtlige Officerer indkvarterede, og Skildvagter derfor uden for ethvert af dem. Ved den øverste Ende af Alléen var plantet Geværer som ved en Vagt. Ved Vejene til Falkoner-Alléen og ned forbi Kirken havde staaet Kanoner. I Frederiksberg-Have, som vrimlede af Spadserende fra Staden, saa man ikke en Englænder, førend man kom op

mod Slottet, hvor en fjendtlig General med flere Officerer havde indkvarteret sig, dog ikke i de kongelige Værelser, og hvor en Del skotske Regiments-Musikanter opførte en meget slet og uharmonisk Musik paa det øverste af Bakken under Slottets Vinduer.

Her blev vi kun et Øjeblik, da jeg med Misfornøjelse saa mine velklædte Landsmænd af begge Køn staa og glo op ad Vinduerne, i hvilke dog ingen lod sig se, som om de aldrig havde set Folk før, og anhøre en Musik, der var lige saa meget under den, man endnu samme Sommer havde hørt paa dette Sted af Livvagtens Oboister, som Bierfiedlerens under Virtuosens. Efter min Mening burde de alle som én Mand have vendt dem Ryggen og gaaet deres Vej.

Vi gik nu over Slotsgaarden ud ad Porten til Landevejs-Bakken over i den lige for Slottet liggende liden Skov, Søndermarken kaldet, hvor de havde opslaaet adskillige Telte og havde Anstalter til Kogning m. v., hvorved den og havde lidt noget. Da vi paa Hjemvejen efter en kort Spadseretur i Søndermarken, hvor jeg ikke havde været i nogle Aar, var passerede gennem Frederiksberg-Allé, drejede vi om paa venstre Haand ned til Gamle Kongevej, hvor det vrimlede af Skotter. Her saa vi ved Professor Hornemanns Gaard, Svanholm, Levninger af det Batteri, som Fjenden havde haft mellem samme og Schønheyders Gaard, og i et meget slet Humør kom jeg tilbage til Staden.

II
Signalement af 1807

PENIA, 1807

Danmark vedbliver at være et lykkeligt Land. Vi overskuer det forløbne Aar, og med glade Hjerter priser vi Alstyreren, som tog os under sin særlige Varetægt. Tvillingriget, forenet med Holsten ved end fastere Baand, saa Krigen ødelægge større Stater eller udmarve dem; ved sin Fyrstes Klogskab blev det forskaanet for alle dens Ødelæggelser.

I Fred med hele Verden, agtet af den, nyder Fædrelandet ogsaa *indvortes* Rolighed. Det styres med *Orden*. Borgerheld beskygger det. Tilværende Indretninger plejes, forbedres, udvides. Nye paatænkes, bedømmes, bestemmes til Udførelse. Med Overlæg vælges det Gode, som findes i andre Lande; med Snildhed udtænkes adskilligt Nyt; og dette finder andetsteds Opmærksomhed.

Landets Skytsaand, dets vise og ejegode *Frederik*, elsker det Folk, som han engang skal regere og nu alt ved at gøre lykkeligt. Taknemmelige Borgere ved at paaskønne og igen at elske en Fyrste, der som Ægtefælle, Fader og Borger og i ethvert af sine private eller offentlige Forhold altid var et Mønster for den gode Borger og Regent.

Dette er Tingenes Gang i det *hele*. Kunne vi forandre enkelte Bestemmelser i vor Skrivefriheds Lovgivning, vi skulle ikke alene være et lykkeligt Folk; vi skulle være det *lykkeligste* paa Kloden. Men dette er ogsaa Tingenes Gang i saa mangen enkelt Statsstyrelses Gren; den er det i *Fattigvæsenets Sag i Særdeleshed*.

> Ved fredelig Arne sad Dannemænd fro,
> harmonisk var Kimbrernes Glæde.
> I Hytten var Nøje; i Borgen var Ro,
> og Tryghed om Skjoldungens Sæde.

Og Skjoldungens Ry gik til fjerneste Land,
thi Borgere kalder ham Fader.
Endrægtigen ønsker hver Daniens Mand,
at sildig han Jorden forlader,

gentog *Odin*, da han for de paa Aarets første Dag forsamlede Guder afgav sin Efterretning om Tilstanden i vort Norden. »Ogsaa jeg,« udbrød *Penia*, da Ordet kom til hende, »har de bedste Efterretninger fra det lykkelige Danien.

Jeg har der set Betlere, færre i Antal, bedre af Udseende end førhen. Renlighed, Beklædning, nye og gode Fødemidler har man der sørget for. Borgere og Selskaber af disse søger paa enkelte Steder at forekomme Trang og Forarmelse. Industrigrenene er udvidede; Arbejdshusenes Antal forøgede. Flere Skoler er indrettede; de tilværende forbedrede. Skolelærerne har faaet Instrukser, Undervisningsmaaden en rigtigere Form og enkelte Provinsers Skolevæsen en Hovedforandring. Man har i den nærværende søgt at forædle den kommende Slægt. Sygeplejen er vist Opmærksomhed; flere Hospitaler skal oprettes; de tilværende forbedres. Man har paabegyndt Straffeindretninger, der skal forbedre og forædle.«
(Penia, 2. årg. nr. 1, 1807)

PENIA, 1808

For et Aar siden var Penias Udsigter de mest fortryllende. Glad over det Meget, som i hendes Fag var udrettet, glædede hun sig inderligen over det Mere, som overvejedes og var Udførelsen nær, over den gode Aand, som begyndte at udbrede sig fra Stad til Stad, fra Sogn til Sogn, lige indtil Daniens yderste Grænse.

Glæden varede kun kort; hendes Forhaabninger blev uopfyldte. I det med Rædsler nu tilbagelagte Aar saa hun Blod rinde under det britiske Overfald. Mangen god Moder er blevet barnløs, mangen elskværdig Hustru er blevet Enke, mangen trængende Børneflok uden Forsørger, mangen Olding uden Støtte; mange lever endnu med Tab af Lemmer og Helbred. Ildkuglernes Funklen og de sig selv overladte Luer oplyste fjerne Egne. Gader brændte; Mennesker og Dyr var som

uddøde; der hørtes ikke Lyd og Klage; og dette Stille, det var ængstligere end knagende Luer, styrtende Ruiners Buldren eller Jammerskrig af kvæstede Oldinge, Kvinder og Børn – ængstligere end Døden selv. Kostbare Ejendomme, selv et Gudstempel, forvandledes til Askehobe; paradisiske Egne til en Ørken. (. . .)

Mange Tusinde Mennesker er i Hovedstaden bleven husvilde, mange aldeles forarmede, og end fleres Formue er betydeligen formindsket. Armoden har paa mange Steder kastet Masken af sig. Allehaande Trang har fremstillet sig. Betleriet er tiltagen, fordi det Tvangshus brændte, hvor det skulle straffes. Skolevæsenet forlod for en Tid sin stadige Gang; Lærerne maatte hjælpe med til at værne for Konge og Fædreland. Mangen Indtægtskilde er tilstoppet; Goddædighed forlod Fattigvæsenet for at udstrække sit Horn til kæmpende eller saarede Krigere, til kvæstede Oldinge, Kvinder og Børn eller brandlidte Familier. (. . .)

Men ikke var det Hovedstaden, som ene led. Andre Stæder og hele Provinser tabte i Handel og Næringsveje, hvad mange Aars Flid, Indskrænkninger og Opofrelse ikke kan erstatte.
(Penia, 3. årg. nr. 1, 1808)

1. Trykkefrihedens grænser

Blandt Struensees reformer fik den totale censur-ophævelse i 1770 væsentlig betydning for dannelsen af en offentlig mening i Danmark. For den oplyste borger hang troen på fremskridt uløseligt sammen med den enkeltes ytringsfrihed. De forskellige klubber, som borgerlige kredse oprettede i slutningen af 1700-tallet, var foruden aviser og tidsskrifter det centrale forum for diskussion. I klubbernes lejlighedspoesier findes parallelt med de selskabelige viser til vinen, kærligheden og venskabet en politisk digtning, der især kritiserer standsprivilegier og enevældens magtmisbrug.

Forsøg på at indskrænke ytringsfriheden satte dog hurtigt ind efter statskuppet i 1784 og intensiveredes 10 år senere, da kronprinsen hørte om henrettelsen af Frankrigs overhoved og blev bekendt med indenlandske uroligheder, som f. eks. den første egentlige strejke i 1794 blandt københavnske tømrere.

Kritikken ramte først og fremmest hovedstadspressen, som diskuterede urolighederne, debatterede regeringsformer og satte spørgsmålstegn ved det religiøse. Da flere af statens egne embedsmænd ønskede at tage del i drøftelserne, fik kronprinsen i 1797 nedsat en kommission, der skulle overveje indskrænkninger i ytringsfriheden: »Frygt må jages i disse mennesker. Hvortil det smøreri i en stat, hvor enhver kan få sin ret, og hvor enhver finder vejen til kongen åben? Jeg bifalder ganske, at kancelliet tager fat på disse herrer. Kun ingen skånsel, og dette er forbi.«

Den 27. september 1799 barslede kommissionen med »trykkefrihedsforordningen«, der især rettede sig mod enhver forfatningsdiskussion og anonymitet. Lovens strengeste straffebestemmelser blev øjeblikkelig taget i anvendelse ved landsforvisningen af digterne P. A. Heiberg og Malthe Bruun.

Den lammelse og afpolitisering af den offentlige mening, som hermed satte ind, forstærkedes ved senere resolutioner, som til dels udsprang af de vanskelige politiske forhold og senere af landets deltagelse i stormagtskrigen, men er samtidig et klart udtryk for enevældens bevidste konsolidering under kronprinsen. Landsfaderens knægtelse af enhver kritik af staten fastholdtes til langt op i 1830'erne, hvor især akademikernes diskussions-

iver ikke længere kunne holdes tilbage; men først med Grundloven af 1849 hentedes Struensees ophævelse af censuren atter frem.

Lovgivning

Under 27. September d. A. er igennem det danske Kancelli udfærdiget en Forordning, som nærmere forklarer og bestemmer Trykkefrihedens Grænser. Dens væsentlige Indhold er følgende: Ligesom det i Almindelighed er Hs. Majestæts Ønske og Vilje, at enhver af hans kære og tro Undersaatter skal nyde al den Frihed, som kan bestaa med Orden i Staten, saa ynder Kongen og især Trykkefriheden, fordi han anser denne som det virksomste Middel til at udbrede Oplysning og almennyttige Kundskaber blandt alle Borger-Klasser. Med Hensyn til at fremme en for Menneskeheden saa velgørende Sag har Hs. Majestæt – kort efter sin Regeringstiltrædelse – ophævet Censuren og derved aabnet Vej for enhver oplyst og retskaffen Mand til at kunne meddele offentligen Resultaterne af sine Granskninger og uhindret ytre sine Tanker og Meninger om, hvad der kunne bidrage til det almindelige Bedste. Men ved ubegrænset Frihed maatte Pressen blive allehaande uædle Lidenskabers Værktøj – til skadelige Følger for den offentlige Ro og den private Sikkerhed. Trykkefriheden maa altsaa, ved Lovens Forskrift, ledes til Almenvel, som er dens Øjemærke, og den maa som en Del af den offentlige Undervisning være Regeringens Tilsyn undergiven. Det paaligger derfor Hs. Majestæt, som Konge og Lovgiver, at sætte Skranker for dens Misbrug, saaledes at den ej skal udarte til tøjlesløs Frækhed og blive et Middel for Ondskab til ustraffet at kunne undergrave Statens Grundstøtter og forstyrre den borgerlige Sikkerhed, der staar i uadskillelig Forbindelse med sand Borger-

frihed. Imod saadanne Misbrug er gentagne Gange advaret, især ved Reskript af 3. December 1790.

Men Hs. Majestæt erfarer med yderste Mishag, at Lovgivningerne desangaaende endnu uden Ophør overtrædes, og at nogle ildesindede Personer med strafværdig Frækhed dagligen antaster og forhaaner alt, hvad der i ethvert Borgersamfund er helligt og agtbart, samt jævnligen udbreder falske Forestillinger og søger at forplante vrange Meninger om de for Mennesket og Borgeren vigtigste Genstande, hvorved den mindre oplyste Del af Almuen, især den uerfarne Ungdom, letteligen kan misledes og fordærves.

Vel forebygges saadan Udaad allersikrest ved Skrifters Censur, førend de til Trykken maa befordres; men da dette Middel medfører en ubehagelig Tvang for enhver god og oplyst Mand, der har Lyst til at gavne med sine Indsigter, vil Hs. Majestæt ikke gøre Brug deraf; derimod vil Allerhøjstsamme forsøge, saa bestemt og nøje som muligt, nærmere ved Lov at fastsætte Trykkefrihedens Grænser og at tilføje passende Straffe for dem, som vover at overtræde hans landsfaderlige og velmente Buds Forskrifter. (. . .)

I Overensstemmelse med foranførte Grundsætninger befales som følger:

§ 1. Hvo, som befindes i noget ved Trykken udgivet Skrift at tilskynde eller raade enten til Forandring i den ved Fædrelandets Grundlov bestemte Regeringsform, eller til Opstand imod Kongen, eller til at modsætte sig Kongens Befalinger, bør have sit Liv forbrudt.

§ 2. Dersom nogen i et trykt Skrift laster, forhaaner eller søger at udbrede Had og Misnøje imod disse Rigers Konstitution eller imod Kongens Regering, enten i Almindelighed eller i enkelte Handlinger, da straffes han med Landsforvisning; og dersom han efter at være ført uden for Grænserne, igen indfinder sig i

Kongens Riger og Lande uden dertil at have erholdt Tilladelse, bør han arbejde i Jern sin Livs Tid.

§ 5. Hvo, som udgiver noget Skrift, der sigter til at nedbryde Læren om Guds Tilværelse og den menneskelige Sjæls Udødelighed, saa og de, der i trykte Skrifter laster eller forhaaner den kristelige Religions Lære, som i Følge Rigernes Konstitution og Landets Love skal fortrinligen beskyttes og haandhæves, bør straffes med Landsforvisning fra 3 til 10 Aar.

§ 7. Da Hs. Majestæt aldeles ikke vil, at redelige og oplyste Mænd skal hindres i med Frimodighed og Anstændighed offentligen at tilkendegive deres Tanker om hvad der efter deres Indsigt kunne bidrage til at fremme det almindelige Bedste, saa skal det ej heller være nogen forbudt at ytre sin Mening, angaaende hvad han tror, der kunne være at forbedre eller rette i Landets Love, Anordninger og offentlige Indretninger; dog følger det af sig selv, at Forfatteren bør udtrykke sig med Beskedenhed og ej tilsidesætte den Ærbødighed, han som Borger og Undersaat er Regeringen og Lovgiveren skyldig. Skulle nogen forse sig herimod ved at skumle med Bitterhed over Regeringen eller ved at indklæde sine Anmærkninger over dens Foranstaltninger i utilbørlige og usømmelige Udtryk, men dog ikke i den Grad, at han kan anses efter § 2, da bør han dømmes til at sættes i Fængsel paa Vand og Brød fra 4 til 14 Dage.

§ 9. Udgives noget trykt Skrift, hvorved Sædelighed og Blufærdighed krænkes, straffes Forfatteren med Fængsel paa Vand og Brød fra 4 til 14 Dage.

§ 16. Enhver, som lader trykke noget Skrift (lidet eller stort), skal paa Titelbladet nævne sig som Forfatter ved sit fulde Navn, Embede eller anden Karakter eller Haandtering, samt om han selv eller hvilken anden er Forlægger; saa skal og Stedet, hvor Skriftet er trykt, tillige med Bogtrykkeren nævnes. I øvrigt maa intet trykkes uden hos de privilegerede Bogtrykkere. (. . .)

§ 20. Ingen maa, efter at han ved Dom er bleven kendt skyldig i Overtrædelse af denne Anordning, lade noget Skrift trykke, forinden Manuskriptet er blevet forevist Stedets Politimester og af ham paategnet, at det *maa trykkes;* hvilken Paategning skal aftrykkes paa det første Blad. (. . .)

§ 26. (. . .) Endvidere befales, at der af alle Aviser, Journaler og periodiske Blade, saavel som af ethvert Skrift, som ej udgør mere end 24 Ark, skal fra Bogtrykkerne tilstilles Politimesteren et Eksemplar, førend saadanne uddeles eller udsælges til andre.
(Collegial-Tidende, nr. 40, 5. 10. 1799)

Frederik VI. Det kgl. Bibliotek.

Frihed og Lighed

En lærerig Fortælling for misfornøjede Folk

I Begyndelsen af den franske Revolution var intet almindeligere end at høre enfoldige Folk raabe paa Frihed og Lighed, hvormed de dog gemenlig ikke forbandt andet Begreb end det, at enhver maatte gøre, hvad den ville; alle skulle være lige, ingen have Ret til at befale og ingen være skyldig til at adlyde. Og disse Begreber var jo dog aldeles stridende mod den franske Frihed og Lighed. Skønt Fransoserne afsatte deres Konge, beholdt de jo dog Øvrighed og Love, som alle maatte adlyde. Uagtet de kaldte sig alle Borgere og afskaffede Rang og Titler, blev dog Herren berettiget til at befale over sin Tjener, og denne skyldig til at adlyde. Skønt Soldaten kunne uden for Tjenesten søge Selskab med sin General som en Ligemand, maatte han dog i Tjenesten adlyde ham og blev straffet paa det skarpeste for enhver Forseelse mod Subordinationen. Sligt var jo altsaa en ganske anden Frihed og Lighed end den, hine Daarer hos os drømte om. Det var altsaa paa den Tid en sand Velgerning at overbevise saadanne Folk om, hvor daarlige deres Friheds- og Lighedsønsker var, og at sammes Opfindelse kun ville gøre dem selv ulykkelige. Hvorledes dette bekvemmest kan ske, viser følgende Fortælling:

Paa en Herregaard her i Landet boede en ung Adelsmand, der langt fra at tyrannisere over sine Underhavende behandlede baade sine Bønder og Tjenestefolk meget kærligt og vel. Just i den Henseende holdt han heller ikke paa store Herskabers Vis nogen stadselig Forvalter, der kunne behandle Bønderne efter eget Tykke, men han bestyrede alting selv ved Hjælp af en Slags Foged eller Haandskriver, som intet maatte foretage uden Herrens Befaling. Men som det ofte gaar, at jo lemfældigere Undergivne behandles, desto urimeligere bliver de i deres Fordringer, saa gik det og her. Denne Herres Underhavende gengældte ikke sjældent hans Føjelighed med Knurren og Modsigelser. Den omtalte Skriver, en Bondesøn af Godset, som den unge Herres Fader havde paa sin Bekostning ladet oplære og underholde, indtil han fik dansk juridisk Eksamen, havde nu glemt alt dette og troede at fortjene en langt højere Post, hvorfor han og lod sig af Bønder og Tjenestefolk titulere Hr. Forvalter (at forstaa, naar Herren ikke var nærværende). Denne Fyr gennemlæste gerne Herrens Aviser, og hans sædvanlige Aftenarbejde var da at holde politiske Forelæsninger i Borgstuen og fortælle de der forsamlede Tjenestefolk, hvorledes det gik til i andre Riger. Paa denne Tid havde han især nok at fortælle sit Selskab. Han fik fat paa en Slump Aviser, hvori den franske Konges Afsættelse, Bastillens Nedrivelse og andet sligt var

fortalt. Disse bragte han da en Aften ned i Borgstuen, satte sig paa sin sædvanlige Plads midt for den øverste Ende af Bordet med Husholdersken paa højre, Ladefogeden paa venstre Side og de øvrige Tjenestefolk langs nedefter. Saa snart alle hans Tilhørere havde taget Sæde og var i Rolighed, lagde han Aviserne for sig paa Bordet og begyndte saaledes: Nu var det Umagen værd at være i Frankrig; der ved man at give Folk den Ret, der tilkommer dem. Nu har de afsat deres Konge og revet Bastillen ned.

Kusken: Hvad er det for noget, Pastillen, som de har revet ned?

Skriveren: Nej! Bastillen; det var et stort Fængsel i Paris; det har Folket revet ned og sat alle Fangerne i Frihed. Nu er alle lige gode der, Adelsmanden og Bonden, Herren og Tjeneren.

Ladefogden: Det kan jeg forstaa. Er ikke alle Mennesker lige gode? Fordi en er født af adelige Forældre, skulle han derfor være Herremand og have nogle hundrede Bønder at befale over, der næsten alle er klogere og gør mere Nytte i Verden end han? Det skulle fortryde mig, om jeg ikke forstod bedre at bestyre en Gaard end vor velbaarne Herre.

Skriveren: Ja! gaar det ikke saaledes i alle Stænder? Der ses mere paa Fødsel og Stand end paa Indsigter. Fornemme Folks Børn, der har studeret Jura og har slet intet forud for os andre Jurister uden den Smule Latin, de forstaar, de kan blive Landsdommere, Auditører, Advokater og Assessorer i Højeste Ret, og vi andre kan ikke faa en Birkedommer- eller Herredsfogedtjeneste. Og hvad vil deres Latin sige? De skal jo dog hverken snakke Latin i Retten eller dømme paa Latin.

Husholdersken: Hvad skal vi stakkels Fruentimmer sige, der maa se Fruer og Frøkener sidde paa Stads og intet gøre uden at pynte sig, medens vi slæber for dem Nat og Dag? Skulle de selv lave deres Mad, ville de faa daarlig Kost.

Gartneren: Ja, der kommer vel den Tid, da Folk i andre Lande og faar Øjnene op og gør ligesom de Franske.

Nu tog Hr. Forvalteren fat paa en anden Avis og forelæste et Stykke om Frihedstræer, røde Huer, Kokarder o.s.v. Midt i Stykket holdt han op, lagde Avisen paa Bordet og sagde: Hør Børn! Jeg fik nu et Indfald, som uden Tvivl vil staa Eder alle an.

I Morgen rejser Herskabet ud i Besøg; hvad om vi da holdt os en glad Dag ret paa fransk? Bravo! bravo! raabte de alle og spurgte, hvori det da skulle bestaa. Deres Anfører blev altsaa ved: Han maa, sagde han til Gartneren, skaffe os et smukt, ungt, rankt Træ ind af Skoven og plante det midt paa Malkepladsen; saa tager vi alle røde Huer paa, vore Fruentimmer gør Kokarder til os, og vi danser omkring Frihedstræet. Alle var inderligt fornøjede over dette Forslag. Gartneren lovede at besørge Træet og Pigerne at skrabe alle deres røde, blaa og hvide Baand sammen til Kokarder. Men at danse med tørre Munde ville kun give liden Glæde. Hr. Forvalteren gjorde dem derfor det Forslag at skyde noget sammen til Drikkevarer. At Fruentimmerne skulle være fri for at tage Del i denne Udgift, det tilsagde den naturlige Høflighed, og derimod havde ingen noget at erindre; men hvorledes Inddelingen skulle gøres imellem Mandfolkene, det kunne snart have foraarsaget Uenighed. Forvalteren, som Lighedsrusen sad i Hovedet, var straks færdig med sin Dom og sagde da: Vi er ved denne Lystighed alle lige; altsaa bør vi og alle betale lige meget. Nej holdt! svarede Jørgen, en stor og før Staldkarl, faa den Skam, der gør! Saalænge vi ikke er lige i Løn, bør vi heller ikke være det i Udgifter. Hver betaler efter sin Løn! Denne Inddeling, som i sig selv var rigtigere end den højlærde Jurists Kendelse, blev da endelig vedtaget. Men blev her en Regnen. Først maatte der gøres Overslag, hvor meget Drikkevarer og Spillemanden kunne koste, dernæst enhvers Løn optegnes og endelig derefter beregnes, hvad hans Andel kunne blive. Dette Arbejde medtog hele Aftenen, og saa snart det var færdigt, ønskede disse Frihedselskere hverandre en rolig Nat og skiltes ad; men faa af dem fik nogen rolig Søvn for lutter Forestillinger om næste Dags Højtidelighed.

Endelig kom da den saa inderlig ønskede Morgenstund, og Herskabet rejste bort. Paa Øjeblikket blev Ekspresser udsendte for at hente Musikant og Brændevin; Gartneren foranstaltede Frihedstræet, og enhver pyntede sig paa det bedste. Musikken til denne Fest bestod af en Bierfidler paa et Træben, der gned paa en gammel Violin, sang dertil med en Basstemme, som han daglig forbedrede med Brændevin og Tobak, og traadte Takten

saa lydeligt med Træbenet, at det næsten kunne høres over hele Gaarden. To af Gaardens Hyrdedrenge, hver med sin Skalmeje, akkompagnerede denne Virtuos.

Saasnart alle behørige Foranstaltninger var gjorte, blev der ringet med Madklokken, paa hvilket Signal alle Gaardens Folk, fra Hr. Forvalteren indtil Svinedrengen, fra Husholdersken ind til Hønsepigen, forsamledes i Borggaarden for derfra at gaa i Parade under fuld Musik til Malkepladsen. Alle Mandfolkene, iførte deres Kisteklæder, havde Nathuer paa, og Pigerne fæstede nu hver sin Kavaler en trefarvet Kokarde paa Huen. Derpaa gik Toget for sig i følgende Orden: Foran gik den halte Spillemand med sine to Assistenter efter sig; efter dem fulgte Hr. Forvalteren og en ikke grim Malkepige, som han havde nogen Godhed for; derpaa Ladefogden med Husholdersken, Gartneren med Kokkepigen, Staldkarlen med en anden Malkepige og siden de øvrige af begge Køn, eftersom Kærlighed eller Venskab parrede dem. Saa snart de kom paa Pladsen, gik Turen rundt om Træet, og man dansede, spiste og drak med Hjertens Glæde i fulde 5 til 6 Timer. Gerne havde dette muntre Selskab fortsat sin Lystighed til den mørke Nat, men da Herskabet ventedes hjem igen samme Aften, var de nødt til at holde saa tidlig op, at Træet kunne tages bort, Musikanten skaffes af Vejen og det hele Danseselskab faa Tid til at klæde sig om inden Herskabets Ankomst. Alt dette blev og paa det forsigtigste besørget, saa der ved Hjemkomsten ikke var mindste Spor af nogen Højtidelighed at se, men enhver fandtes i sine daglige Klæder og ved sit sædvanlige Arbejde.

Men uagtet al deres Forsigtighed fik Herren dog inden faa Dage et Nys om denne Glædesfest og harmede sig temmelig derover; thi han elskede virkelig alle sine Underhavende og ønskede dem lykkelige. Det var ham en modbydelig Tanke at have lutter misfornøjede Folk omkring sig, der betragtede sig som Slaver, længtes efter Frihed og gjorde alting med Uvilje. Men hvad skulle den gode Mand gøre? Skulle han vel kalde alle Folkene sammen, bebrejde dem deres Forhold og forestille dem det Urigtige i deres Begreber? Det ville ventelig kun lidet hjælpe. De ville høre hans Præken og dog ikke forandre deres Tanker. Efter noget Overlæg holdt han det altsaa for bedre paa

en haandgribelig Maade at overbevise dem om deres Fejltagelse og lade dem straffe sig selv. Dette Indfald syntes ham rigtigt, og han satte det i Værk paa følgende Maade: Han lod sig for nærværende Tid ikke mærke med, at han vidste det mindste af deres Optog, men besluttede igen at rejse bort i nogle Dage og imidlertid give dem Tilladelse til at prøve deres Frihed og Lighed. Da den bestemte Dag kom, og han var rejsefærdig, kaldte han om Morgenen alle Gaardens Folk sammen og holdt følgende Tale til dem:

> Kære Børn!
>
> Jeg har i nogen Tid mærket, at I er misfornøjede med Eders forfatning, I ønsker kun Frihed og Lighed. Jeg vil ikke bebrejde Eder det, thi det er naturligt, at Mennesket ønsker Frihed; jeg vil tværtimod fyldestgøre Eders Begæring og sætte Eder i Stand til at prøve, hvor lykkelige I kan blive ved en saadan Frihed og Lighed, som I ønsker Eder. Jeg rejser nu bort i otte Dage, og i den Tid skal al Subordination imellem Eder være ophævet; enhver af Eder skal betragte alle de andre som sine Ligemænd og ingen have Lov at befale over den anden. Det alene forlanger jeg, at her intet forsømmes, og intet kommer til Skade, saa maa for Resten enhver gøre, hvad den lyster. Lev nu vel og brug Eders Frihed med Forstand!

Saa snart han havde sagt dette, satte han og Frue sig i Vognen og kørte bort. De forsamlede Folk, som ved Talens begyndelse skælvede og hang med Hovedet, da de ventede en skarp Irettesættelse, blev nu sjæleglade, svingede med Hattene og ønskede Herskabet en lykkelig Rejse.(...)

Næppe har adelsmanden forladt sin gård, før hver enkelt undlader at gøre sit arbejde. De fysisk stærke, bl.a. Jørgen, tyranniserer de svagere, og efter to dages forløb er alt kaos på gården, hvorpå forvalteren hemmeligt sender bud efter herremanden.

(...) Endelig rejste Herren da hjem Dagen efter og kunne næsten have troet, da han kom i Gaarden, at alle Folkene var enten døde eller bortløbne; thi de skammede sig og ikke én lod sig se. Endelig lod han dem kalde sammen, og, hvilket dejligt syn, da de kom frem. En med et forbundet Hoved, en anden

med et blaat Øje, en tredie var opkradset i Ansigtet, en fjerdes Klæder revne i Stykker. Kort sagt! de bar alle kendelige Mærker af misbrugt Frihed. Herren studsede over disse smudsige Figurer og betragtede dem et Par Minutter, hvorpaa han vendte sig til Skriveren og spurgte: Nu, min Herre! hvad synes han nu om Frihed og Lighed? Ak, velbaarne Herre! svarede han, jeg har ikke haft to saa ulykkelige Dage i min hele Levetid, som disse. Ja maaske, sagde Herren, har han misbrugt sin Frihed til de andres Fornærmelse. De finder sig ventelig bedre fornøjede dermed. Hvad siger I, Børn? spurgte han hele Forsamlingen; og de raabte alle enstemmigt, at de aldrig mere skulle forlange Frihed eller Lighed. Derpaa begyndte de at fremføre Klager over hverandre; Skriveren besværede sig over den grove Jørgen, og denne igen over ham og Konsorter; Pigerne havde ikke mindre at udsætte paa hverandres Opførsel; men Herren afbrød dem straks og sagde: Ti stille! jeg vil aldeles ingen Klager høre; hvad Mishandling der er vederfaret enhver af Eder, har den selv forvoldt sig ved Misbrug af sin Frihed; og det er mig meget kært, at I har lært at indse Eders Daarlighed. Saadan Frihed, som I tragtede efter, kan jo intet Menneske have. Kan en af Eder sige til den anden: Jeg vil have Frihed til at gøre, hvad jeg vil, men I skal ingen Frihed have? Kan I ganske glemme den almindelige og dertil simple Regel for vort Forhold mod vore Medmennesker: *Hvad I vil, at andre skal gøre mod Eder, det samme gør I og dem.*

Hverken jeg eller noget Menneske, endog af højeste Stand, kan nyde Eders Frihed. Jeg maa jo adlyde Kongen, Øvrigheden, Lovene. Ligesaa lidet som I maa handle mod mine Befalinger, ligesaa lidet maa jeg jo behandle Eder utilbørligt. Og det er al den Frihed, baade I og jeg kan og bør ønske os, at vi haandhæves i vore Rettigheder og nyder Lovenes Beskyttelse, naar vi opfylder vore Pligter og behandler vore Medmennesker tilbørligt. Gaa nu hen, hver til sine Forretninger og lad denne Tildragelse være Eder en Advarsel for Fremtiden!

Derpaa lod Herren dem gaa; og de forlangte aldrig siden Frihed eller Lighed.

(»Almuesvennen«, en Læsebog for Gamle og Unge i alle Stænder. Ved S. Hempel, Odense 1803)

H.C. Bunkeflod: Vise paa Kongens Fødselsdag

(Mel. Gaudeamus igitur etc.)

Fred og Fryd og Munterhed
bor i vore Hjerter;
bort til Jordens fjerne Ende,
bort til folkløs Zone sender
vi de blege Smerter.

For at glædes skabes vi,
Glæden vil vi vinde!
Fandt du ingen Fryd paa Jorden,
Broder! kom kun hid til Norden!
Her du skal den finde!

Tro og tænk kun som du vil,
tal kun som du tænker!
Naar du Dyden ej fornærmer,
Loven om din Frihed skærmer;
Lasten bær kun Lænker.

Saa du hist paa Marken gaa
Trællen sur og doven;
her du gyldne Agre finder,
raske Mænd og muntre Kvinder,
Mod og Lyst bag Ploven.

Saa du hist ved kunstig Trang
Brød til Guld at stige,
her, naar karrig Høst indbryder,
fremmed Overflod indflyder
til vort Tvillingrige!

Saa du Skibe smuldre hen
hist i stille Vande,
her du Master ser saa høje
alle Have gennempløje
ty til Fædrestrande.

Saa du, hvor for æret Navn
arme Træl sig krymper;
her kun Navn med Fædres Dyder
til fortjente Agt indbyder,
ynket bli'r hver Stymper!

Saa du hisset Folkene
slette Fyrster hade;
Folk og Konge skal du skue
brænde her af samme Lue,
begge lige glade!

Brødre! herlig er vor Fryd;
heldige vi bleve!
Kongen og hans Søn til Ære
denne simple Sang skal være!
Begge, begge leve!

(Forsøg til viser for Almuen,
især for Spindeskolerne, Odense 1783/1807).

Lovgivning

Under 5. d. M. er igennem det danske Kancelli udfærdiget en Plakat, hvorved Salg og Uddeling af *Hans Nielsen Hauges Skrifter* forbydes. Dens indhold er følgende: Hs. Majestæt er allerunderdanigst bleven foredraget, hvorledes en Person ved Navn Hans Nielsen Hauge, af Thunø Sogn i Aggershus Stift, har ved adskillige i Trykken udgivne fanatiske Skrifter søgt at stadfæste den samme vildfarende Lære, hvilken han og Tilhængere har dristet sig til at udbrede paa forskellige Steder, fornemmeligen i Norge, i de med Almuen holdte Forsamlinger.

Hs. Majestæt har tillige med Bekymring erfaret, at flere iblandt den mindre oplyste Mængde ej alene har taget Anledning af de Sætninger, som indeholdes i forommeldte Skrifter, til utidig Grublen over

mange af den kristelige Religions Sandheder og til ængstelig Tvivl imod samme, – men endog derved er bleven forledede til at unddrage sig deres lovlige Næringsbrug og, i stedet for at virke til Gavn for sig og andre, at tilbringe deres Tid i en sørgmodig Ørkesløshed, der ikke sjældent har bragt dem til Mishaab og Fortvivlelse.

Som Hs. Majestæt derfor allerede har ladet føle de alvorligste Foranstaltninger mod Hans Nielsen Hauge selv og mod dem af hans Tilhængere, der fremdeles maatte vove af egennyttige Hensigter at mislede de Uerfarne, saa finder Allerhøjstsamme det og fornødent at standse de skadelige Følger, en videre Udbredelse af ovenmeldte Skrifter kunne medføre.

(Collegial-Tidende, nr. 29, 20. 7. 1805)

2. Undervisning og dannelse

Ved siden af kirken var skolen den institution, der mest gennemgribende bestemte det enkelte samfundsmedlems bevidsthed, og den officielle kirkes moralske grundanskuelser kom tydeligt til udtryk i datidens skolebøgers indhold og holdning.

De nyere europæiske opdragelsestanker, som især tyske og schweiziske pædagoger og filantroper fremførte på baggrund af Rousseaus opfattelse af barnet og det naturlige, vandt efterhånden også indpas i det danske skolevæsen i slutningen af 1700-tallet. Filantroperne nærede en ubegrænset tillid til »almueoplysning og sædelighed som de virksomste og sikreste midler til at fremme og befæste den borgerlige lyksalighed.«

I 1788 nedsattes derfor en skolekommission, der fik til opgave at komme planløsheden og den udtalte mangel på effektivitet til livs og sikre et rimeligt niveau i det danske skolevæsen. I 1814 forelå en tidssvarende og velgennemtænkt skolelov, hvorefter den enkelte »ved retteligt at bruge sine evner kunne blive gavnlig for borgersamfundet.« – Men først i 1840'erne var der økonomisk overskud til og bred opbakning bag gennemførelsen af denne lov. Selv om 1814-loven efterhånden realiseredes – blandt andet med 7 års undervisningspligt, flere skoler og forbedring af læreruddannelsen – søgtes de offentlige skoler omkring 1850 dog kun af ca. halvdelen af de undervisningspligtige børn, mens de øvrige undervistes i private institutter eller hjemme.

Omkring 1807 fandtes der altså ikke en egentlig folkeskole. Ved nogle godser var der oprettet rytterskoler, fattigvæsenet havde skoler i forbindelse med deres arbejdshuse, og rundt om i landet fandtes små skoler med en ussel aflønnet degn som skoleholder. Landsbyskolen eller almueskolen bestod oftest af to klasser, de yngste og de ældste. I denne underklassens skole undervistes i manuelle fag, religion, regning, skrivning og læsning, men udbyttet var meget ringe især på grund af de få undervisningstimer, – undertiden tre dages undervisning om ugen, hvis der da ikke skulle gøres markarbejde, og analfabetisme var derfor et velkendt fænomen.

I byernes »danske skoler« eller »friskoler« var forholdene de

samme som i almueskolerne. Fælles for begge skoleformer var, at børnenes sociale stilling skulle fastholdes og begrundes gennem indlæring af bestemte kundskaber og færdigheder. Manglende evne til at indgå i samfundslivet som nyttig borger opfattedes som karakterbrist hos den enkelte, men disse moralske, individuelle brist kunne fjernes, når eleven blev hjulpet til at indse det naturlige i underkastelse, nøjsomhed, afsavn og resignation.

For den velhavende middelklasses børn i de større købstæder og især i hovedstaden brugtes denne sociale fastholdelse til at skabe en distance til de dårligere stillede. I de såkaldte filantropiner for borgerdrenge, som f.eks. det Schouboeske Institut og Christianis Institut søgte man at etablere en mere moderne, real undervisning som et bevidst modtræk til latinskolens dannelsesmonopol. For borgerskabets piger fandtes tilsvarende højere privatskoler i f.eks. døtreskoler, der oprettedes i 1790'erne. Disse skolers formål var at danne borgerdøtrenes »forstand og hjerte og gøre dem dygtige til håndgerning.«

Datidens AV-midler var få. Oftest måtte forældrene selv afholde udgiften til bøger, griffel og tavle, og den typiske undervisningsbog blev derfor alt-i-en-bogen, som f.eks. præsten David Seidelin Birchs »Naturen, Mennesket og Borgeren. En Læsebog for Almueskolen«, hvis sidste oplag, det trettende, udkom i 1854.

Fagene dansk og regning fik dog hurtigt hver deres bog. Under kommissionens arbejde tildeltes flere af landets præster den opgave at oversætte og 'naturalisere' de tyske pædagogers læsebøger, ofte med en mindre afhandling som forord af hensyn til den lokale skoleholder. Karakteristisk for danskbogen omkring 1800 er den hastighed, hvormed begyndelsestrinnet forlades. Efter få sider med indlæring af bogstaver og ordsammensætning dukker de moraliserende og belærende småstykker op, og hurtigt vrimler det med anekdoter og gåder.

I almue- og borgerskolens læsebøger findes næsten ingen tekster af samtidens etablerede forfattere, der entydigt henvises til lærebøgerne for den højere dannelse i latinskolen, som det f.eks. er tilfældet med K. L. Rahbeks »Dansk Læsebog og Eksempelsamling til de forandrede lærde Skolers Brug« (1799 ff.).

Københavns Universitet optog i årene omkring 1807 gennemsnitlig 125 nye studerende, hvilket udgjorde 1% af denne aldersgruppe. Halvdelen læste teologi, og de resterende fordelte sig på jura- og medicinstudiet. Den dannelsesmæssige baggrund havde disse studenter fået i latinskolen, som de forlod som 17 årige efter 8 års skolegang. Til trods for at undervisningen siden 1775 foregik på dansk, var latinskolens væsentligste fag dog stadig latinsk stil og grammatik som hovedmiddel til at skærpe elevernes evne til logisk tænkning og til at opøve deres formsans, der var universalnøglen til at løse andre problemer med. Denne almene dannelse, som først og fremmest sønner af den akademiske middelklasse modtog (ca. 5%), var tilstrækkelig til at varetage samfundsfunktioner som præst, jurist og lærer; først 20 år senere begyndte krav om egentlig specialisering at trænge sig på.

Om det kvindelige Køns Dannelse

Pigen skal *dannes!* Det første og naturlige Spørgsmål maa dog være: *hvortil skal hun dannes?* Og her svarer sædvanligen Mødre og Døtre: *til at behage!* om de end ikke svarer det højt. Jeg har intet imod dette Udtryk, skønt det ikke nøje og bestemt angiver den Hensigt, hvortil en Pige skal dannes; thi egentlig skulle man sige, et Fruentimmer maa dannes *for sit hele Liv igennem i alle sine Forhold at være saa lykkelig som muligt.* Dog, vi vil lade Svaret: *til at behage*, være gældende. Behage hvem? En almindelig Tavshed. Rent ud med Sproget! Hvem vil de behage? Alle! For mig gerne, om det er muligt. Men *hvem fortrinligen?* Dog vel som Hustru Manden, som Moder Barnet, som Husmoder Tyendet, som Selskabsinde Familiens Venner, som Datter Forældrene?

Med ét Ord: enhver Pige er bestemt til at vorde Hustru, Moder, Mandens Fortrolige og Selskabsinde for Husets Venner, og for disse Forhold maa hun dannes til i disse Forhold at *være* lykkelig og i disse forhold at *gøre* lykkelig: thi det ene lader sig ikke tænke uden det andet. For disse Forhold behøver hun den allermodneste Uddannelse af sin Forstand og den hele mulige

Godhed og Skønhed hos hendes Hjerte. Og dette sidste Punkt er det, hvori der i det kvindelige Køns Dannelse sædvanligen forses. For Forstandens Uddannelse sørges nu og da ene og alene, og Hjertet bliver ofte derover aldeles glemt. Forstandens rene Dannelse *kan, bør* og *skal* ikke have andet til Øjemed end at befordre, forædle, styrke Hjertets Velvilje og Godhed mod alle Mennesker. Forstandes Dannelse er kun *Middel*, kan kun være *Middel;* men hos tusinde Piger er Forstandens Dannelse *Øjemedet* selv.

Hjertets virksomme Velvilje mod alle Mennesker og *fast Sjælero ved de menneskelige Uheld* er de to sidste Øjemeder, hvortil alt, enhver Menneskenes Dannelse, skal arbejde: det første, fordi man derved *gør* lykkelig; det andet, fordi man derved *er* lykkelig.

(. . .) Velvilje og Sjælero er *Øjemed* af den hele Dannelse; Middel hertil er en lys, ren, fordumsfri Forstand; alle Midler, ved hvilke Forstanden og alle øvrige Sjælekræfter øves, hører som Midler med til Dannelse; følgelig og at lægge Vind paa alle nyttige Kundskaber og især at lære fremmede Sprog. Maaske er blandt den hele Masse af det, som læres, intet nyttigere for Forstanden end at studere et fremmed Sprog; netop paa samme Maade har og en rigtig dannet Kunstsmag en stor Indflydelse paa den sædelige Smag: Musik, Tegning, skønne Videnskaber er altsaa paa ingen Maade overflødige ved Menneskenes Dannelse, naar de ikke blot skal være Midler til ene at tilfredsstille en Piges Forfængelighed og producere hende i Selskaber. Disse Talenter letter den faste og fuldendte Aands Dannelse og giver alle Følelser en vis Blidhed, en vis Godhed, og bevarer denne Sjæls-Ynde endog i Øjeblikke, hvor selv det skønneste Hjerte bliver koldere eller dog synes at blive det.

H. C. Michelsen,
Præst ved Holmens Menighed
og Sø-Etatens Hospital

(Borger-Vennen, 19. årg. nr. 6, 7. 2. 1807)

Jens Juel: Det Rybergske familiebillede (1796-97). Statens Museum for Kunst.

Dansk Grammatik for Fruentimmer

Om Maaden, hvorpaa Fruentimmerne bedst kan lære det danske Sprog.

At lære at forstaa sit Modersmaal og at kunne udtrykke sig rigtigt i samme er unægtelig en vigtig Del af Opdragelsen eller Menneskets Dannelse. (...) Spørgsmaalet er vel ikke, om Pigebørnene i deres Skoler bør lære Modersmaalet, men der bliver vel kun at afgøre: hvad *Metode* der er den retteste at bruge med dem; om det bør læres dem formelig efter en Grammatik eller lejlighedsvis ved skriftlige Eksempler. – Det næste fortjener uden Tvivl Fortrinnet, da den blotte grammatikalske Undervisning dels er for tør, dels ogsaa let kan give det Fruentimmer, der har lært Sproget saaledes, et vist Anstrøg af Pedanteri. Tillige kan man herved opnaa mere end eet Formaal, naar man nemlig gør Fruentimmerforretninger og Anliggender til Materien i disse Eksempler og derved har Retskrivningen og Stilens Dannelse for Øje.

(...)

Hvad Eksemplernes *Form* angaar, saa har det været fornødent at gøre dem afvekslende og underholdende. Smaa Fortællinger, Breve, Beskrivelser over Natur- og Kunstprodukter, Fortegnelser over forekommende Husholdningssager, Klæder, Linned, Møbler etc., Regninger og deslige syntes passeligt her. Dog handler alt, saavidt muligt om Ting, der nærmest vedkommer Fruentimmerne.

Eksempler paa Navneordenes Køn. Fælleskøn.
»*Fasanerne*, hvilke efter min *Moders* Sigende er overmaade velsmagende *Fugle*, bliver enten spækkede med Flæsk eller beklædte med tynde *Flæskeskiver* og er paa begge *Maader*, naar de bliver stegt paa Spid, saare fortræffelige. Men saftigere endnu bliver dog Kødet, naar man, efter at de er spækkede, kommer dem i en *Potte*, lægger et Laag over *Potten*, sætter dem paa *Gløder*, lægger ogsaa nogle *Gløder* oven paa og omkring *Potten* og lader dem saaledes staa, til de er stegte. I en *Stegeovn* træffer det let, at de bliver for tørre, naar man ikke passer paa at give dem rigelig *Sovs*. Man anretter dem ogsaa med forskellige *Sovser*, saasom *Østerssovs*, *Muslingsovs* og deslige; dog er de ogsaa med denne *Anretning* mest velsmagende, naar de er stegte i *Forvejen*. Jeg ønsker Dig en god *Appetit* til dem.«

Eksempler paa Navneord, der har én Bemærkelse i Fælleskønnet og en anden i Hverkenkønnet.
. . . »Jeg var i Gaar ude at sejle i et lidet Lystskib, som én af min Faders Bekendte har købt. For ikke at spilde Tiden, om vi skulle blive længe paa Vandet, medtog jeg Pen, Blæk og *et Ark* Papir og forestillede mig nu, jeg befandt mig i *en Ark*, som den Noa byggede sig. Vi sejlede forbi Saltholmen, hvor der er et Kalkstens*brud*. Nogle af Selskabet ønskede, vi skulle lægge til Land. Det skete. Ved at stige ud af Skibet fandt vi et lidet Selskab, som forlystede sig paa fri Mark med Dans. Der var nemlig Bryllup. Brudgommen var Stenbryder og *Bruden*, en køn, trind, lille Pige, havde tjent hos Spiseværten. Ved et dybt *Buk* viste Brudgommen, at han forstod Levemaade, hver Gang nogen af vort Selskab talte til ham. Et Stykke borte fra det Sted, hvor Bryllupsselskabet forlystede sig, havde man tøjret en lille

Flok Faar. Det gjorde mig ondt for disse stakkels Dyr, som maatte staa bundne, medens vi benyttede os af vor Frihed; men de græssede desuagtet saa roligt, som om de havde gaaet løse, og især var der en *Buk*, som, sit Tøjr uagtet, ikke kunne vare sig for at gøre Krumspring.

Medens vi var her, kom der et lidet Vindstød, som tog min Hat med sig; for at sætte den paa igen maatte jeg med min Moder gaa ind i et lidet Hus, som laa tæt ved os. En høflig, ung Kone bragte mig straks et lidet Lommespejl og bad os sætte os ned. Min Moder gav sig i Snak med hende. Hun fortalte hende, at hun havde været gift i fire Aar, var i Fjor bleven Enke og maatte ernære sig og sine to Børn af et lidet Stykke Jord, som hun havde til *Leje*, og som hun for det meste maatte dyrke med sine egne Hænder. Børnene var allerede til Sengs, skønt Klokken ikke var mere end halv syv. Det syntes, som den arme Kone kun havde et slet *Leje* at hvile sit trætte Legeme paa. I Gulvet var der en *Lem*, hvoraf jeg kunne se, der maatte være en Kælder. Jeg spurgte om der og boede nogen i den. »Nej,« sagde Konen, »den bruger vi til at lægge vort Øl i for at holde det des længere frisk om Sommeren.« Da vi gik, gav min Moder *hvert* af de to smaa *Lemmer* af denne Familie en Tiskilling. Det gjorde mig ondt, at jeg ikke ogsaa havde noget med mig, som jeg kunne give dem.«

(Teoretisk og praktisk DANSK GRAMMATIK for Fruentimmer tilligemed STILØVELSER i Breve og Fortællinger. Udarbejdet efter C.P. Funke af J. Werfel, Kjbh., 1803)

Retskafne Forældre vænner deres Børn til Troskab og Redelighed

Troskab og Redelighed er Dyder, som giver Mennesket sit sande Værd; som bidrager overmaade meget til vor Lykkes Befordring i Verden, og er altsaa i denne Henseende aldeles nødvendige. Men de er ogsaa Dyder, hvorpaa det Heles Velgaaende beror saa meget, og uden dem maa selv Riger og Lande gaa til Grunde. De bør derfor findes hos ethvert Lem af Staten, hvor han er, i hvad for Stand han lever, hvad Kald han har, hvad Virkekreds der er ham anvist, og hvad hans Forret-

ning saa er; og det lige fra den øverste Minister, som ved Regentens Side arbejder i Anliggender, der skal fremme Landets og Folkets Vel, og som altsaa beklæder den vigtigste Ærespost i Staten, lige indtil Daglønneren, der arbejder paa Marken, i Skoven, i Huset for enhver, som behøver det og vil have ham. Der gives ingen retskaffen Embedsmand, intet godt Tjenestetyende, ingen trofast Ægtefælle, ingen sand Ven uden at være besjælet af disse Dyder. Troskab og Redelighed bør enhver vise i alle sine Gerninger, saavel som i sit hele Forhold mod andre. Enhver bør anvende sine Indsigter og Kræfter efter bedste Evne og Skønsomhed til det, som Kald og Pligt byder ham; paa det omhyggeligste og bedste besørge alt, hvad ham er betroet at forrette; aldrig fornærme og krænke andres Ejendomme og give enhver uden al Undtagelse og alle Udflugter, hvad ham tilkommer med Rette. Hvo som ikke forholder sig saaledes, han kan, om han end undgaar Straf og Skam blandt Menneskene, dog ikke have en god Samvittighed; og hvor kan han vente at være velbehagelig for Gud? (Man læse her Matt. 25,14 til 30, og Luc. 19,12 til 26).

(En liden OPDRAGELSESBOG for Borger- og Bønderfolk, tillige med nogle Sange forfattet paa Tysk af Johan Friedrich Wilberg, Skolelærer i Ham ved Bochum. – Udgivet paa Dansk med nogle Forandringer og Tillæg af Peter Prahl, Sognepræst til Wittstedt i Haderslev Amt, Haderslev, 1804)

Et gyseligt Brev fra en vellystig Forfører, skrevet under Samvittighedsangst paa hans Dødsseng.

Her ligger jeg. Mit Legeme er fuld af Bylder og Saar. Min Stemme er saa hæs, at den ligner en Slanges Hvislen. Lægerne skærer et forrådnet Lem af efter det andet. I Morgen agter de at sætte min Næse af. Snart vil Ormene opæde mig, førend jeg kommer i Jorden. Den venstre Arm kan jeg ikke røre for Gigtknuder. Det sidste, jeg forretter med den højre, er, at jeg skriver dette Brev til dig. Det kan maaske trøste dig noget, naar du ser, at Forføreren er elendigere end den Forførte, og Bedrageren ulykkeligere end den, han har bedraget. Din

stakkels Datter var den sidste af de mange uskyldige Sjæle, jeg har opofret for min Vellyst.

Faa Dage efter at jeg igen var rejst til Regimentet og fornøjede mig over hendes Enfoldighed, at hun troede, jeg skulle komme igen og hente hende, indlod jeg mig med en offentlig Skøge, som jeg og selv først havde forført. Hun gav mig min fortjente Løn og paaførte mig denne skændige Sygdom. Allerede forhen havde jeg fordærvet mit Blod ved et ukysk Levned og svækket alle mine Kræfter. Sygdommen greb altsaa pludselig om sig og satte mig i den afskyelige Tilstand, jeg nu befinder mig i. Al Lægernes Umage er nu forgæves. Jeg forraadner i levende Live. Den Stank, som mit Legeme giver fra sig, er færdig at dræbe mig. Alle Mennesker skyr mig som en Pest. Og naar jeg da ligger her saa enlig og forladt, synes mig stedse, at jeg hører de Ulykkelige, som jeg har forført, tillige med dem, de igen har forført, og alle deres Forældre raabe om Hævn over mig for Guds Domstol. Mig synes, at jeg ser rundt om mig disse Ulykkeliges ilde opdragne, faderløse Børn blive sluttet i Jern for Tyveri, Indbrud, Mord og Brand; og jeg hører dem alle anklage mig, som den første Aarsag til deres Ulykke. Hverken kan eller gider jeg leve længere, og jeg frygter for at dø. Ville dog Jorden aabne sig under mig og opsluge mig! –

Pennen var faldet mig af Haanden af Mathed. Nu kommer jeg igen til mig selv og vil stræbe at fuldende den sidste og maaske den eneste gode Gerning i min Livstid. Ja, ulykkelige Fader! og du ulykkelige Forførte, hvis uskyldige unge Blod for min Skyld udøses ved Skarpretterens Sværd! Ja, det er en god Gerning, og det er min Skyldighed at anvende den sidste usle Rest af mine Kræfter til at trøste Eder og til at advare den uskyldige Ungdom. Skik dette Brev til Eders By, lad det oplæse i Skolen og i Kirken og gør det videre bekendt i én By efter den anden! Alt hvad jeg lider, de uudsigelige Smerter, den ulidelige Stank, den kolde Angstens Sved, Væmmelse ved mig selv, andres Afsky for mig, den onde Samvittighed, min Helvedsangst og Fortvivlelse, – alt dette kommer af mit Horeri, min Ukyskhed og andre hemmelige Synder, som jeg min hele Levetid har udøvet. Jeg maa nu sige Eder, at der i Hospitalerne ligger og mange Bønderdøtre og Bøndersønner i ligesaa ulykkelig Tilstand og sukker efter

Døden. De søger, som Piger og Tjenere at erhverve deres Brød i Hovedstaden, men bliver forført af mine Lige, falder derpaa af én Last i en anden og faar til sidst det samme Endeligt, som jeg, naar ikke den Nød, de ofte kommer i, gør dem til Tyve og leverer dem i Rettens Hænder. Saaledes gaar det mange, som indbilder sig, at i de store prægtige Gaarde er alt det Guld, der glimrer, og som foretrækker Lediggang og Dagdriveri for nyttigt Landarbejde, hvilket dog baade vedligeholder Sundheden og er behageligt for Gud og Mennesker. Ak! jeg ønskede at kunne med mit sidste Aandedræt raabe til alle Døtre og Sønner paa Landet: Bliv, hvor I er! Vogt Eder for mine Lige! og fly for giftige Slanger! Jeg skriver dette skælvende paa min Dødsseng med de faa Kræfter, som min Vellyst har levnet mig. Gud forbarme sig over min arme Sjæl!

Baron v. S.
Kaptajn af Infanteriet

Da præsten havde læst dette ud, saa han, at alle de unge Karle stod ganske stille med nedslagne Øjne, og nogle iblandt dem var bleven ganske blege. Han talte derfor ikke ét Ord mere, og der blev med ét saa stille, som om der ikke var en Sjæl i Kirken. Omsider begyndte Degnen, som i Forvejen var underrettet af Præsten, følgende Sang:

»Vel den, der elsker gavnlig Flid!«

(NØD- OG HJÆLPEBOG for Bondestanden eller Beskrivelse over Landsbyen EGERUP i dens Lykke og Ulykke. Oversat af det tyske Sprog ved Provst LAURIDS HASSE. Efter Befaling af Kommissionen for Almueskolerne paa Landet, omarbejdet og udgivet af CARL GOTTLOB RAFN, Assessor i General Land-Økonomi- og Kommerce-Kollegium. Kjbh. 1800)

Hvorledes skal Børn af Almueklassen opdrages?

Disse Vanskeligheder (dårligt kvalificerede lærere) forøges ved *Almuens* Opdragelse, enten vi saa tænker os den i Almindelighed, det er i Vajsenhuse og Opfostringshuse, eller i Særdeleshed i *Almueskolerne*, det almindeligste og næsten eneste Sted, hvor Almuen faar sin Dannelse. Lærerinderne og Lærerne i Almue-

skolerne er her Opdragere. De er paa de fleste Steder saa slet aflagte, at man kun yderst sjælden kan haabe, at Subjekter melder sig til disse Poster, der har alle de Egenskaber, som den duelige Opdrager bør besidde. De er Begyndere i Faget, og Lærerne bliver det ofte i hele den Tid, de tjener ved Skolen, fordi de har Forfremmelsesposter. De er sjælden selv Fædre eller Mødre; men denne Omstændighed bidrager til at vorde en udmærket Opdrager. De har tillige for mange Børn at vaage over, til at de kan hensigtsmæssigen udvikle alles Evner. *Rousseauer* kan opdrage en Emil, men kan de opdrage flere Emiler paa engang? Oplysning, Kundskab, Familie, Kærlighed, Venskab, Sundhed, huslig og borgerlig Velstand, Kultur, Sædernes Simpelhed og ædelt Sind – disse Humanitetens Blomster maa forenes der, hvor Opdragelsen i sit hele Omfang skal vise sig.

Det er altså ikke at vente, at de fleste af Almuens Opdragere skulle kunne lige heldigen udvikle alle deres Lærlinges Evner, skulle kunne gribe Fortrinnene ved ethvert af Opdragelsessystemerne eller forene disse, for et fremvirke Samstemning og et harmonisk Hele i Opdragelsen.

Men i disse Omstændigheder ligger da og en *Nødvendighed* for hver den, som har almindeligt Tilsyn med Almueskoler eller Almuens Opdragelse, at i envende sin Opmærksomhed på *den* Opdragelsesmaade og paa *det* Opdragelsessystem, som nærmest leder *Almuen* til sin Bestemmelse og sikrest danner de Børn, som undervises i Almueskoler for denne Bestemmelse.

At bibringe Børn i Almueskoler en *Mængde Realkundskaber* vil næppe være tilraadeligt. Efter de flestes tilkommende Stilling bruger de dem ikke. Paa at indprente disse Kundskaber spildes Tid, som nyttigere kunne anvendes til Arbejde. Disse Kundskaber glemmes i Almindelighed og lige saa tit, som de er erhvervede. Af samme Grund bør heller ikke for megen Tid anvendes paa at *lære Modersmaalet og dets Grammatik*. Realkundskaberne og det humanistiske System fortjener da her kun i den Henseende Opmærksomhed, at Lærerne kan bruge Realkundskaber og Modersmaalet som Midler til at *udvide Tænkekraften*. At øve Tænkekraften under enhver Undervisningsgren og i Særdeleshed ved dertil ansatte Timer, er altså Lærerens vig-

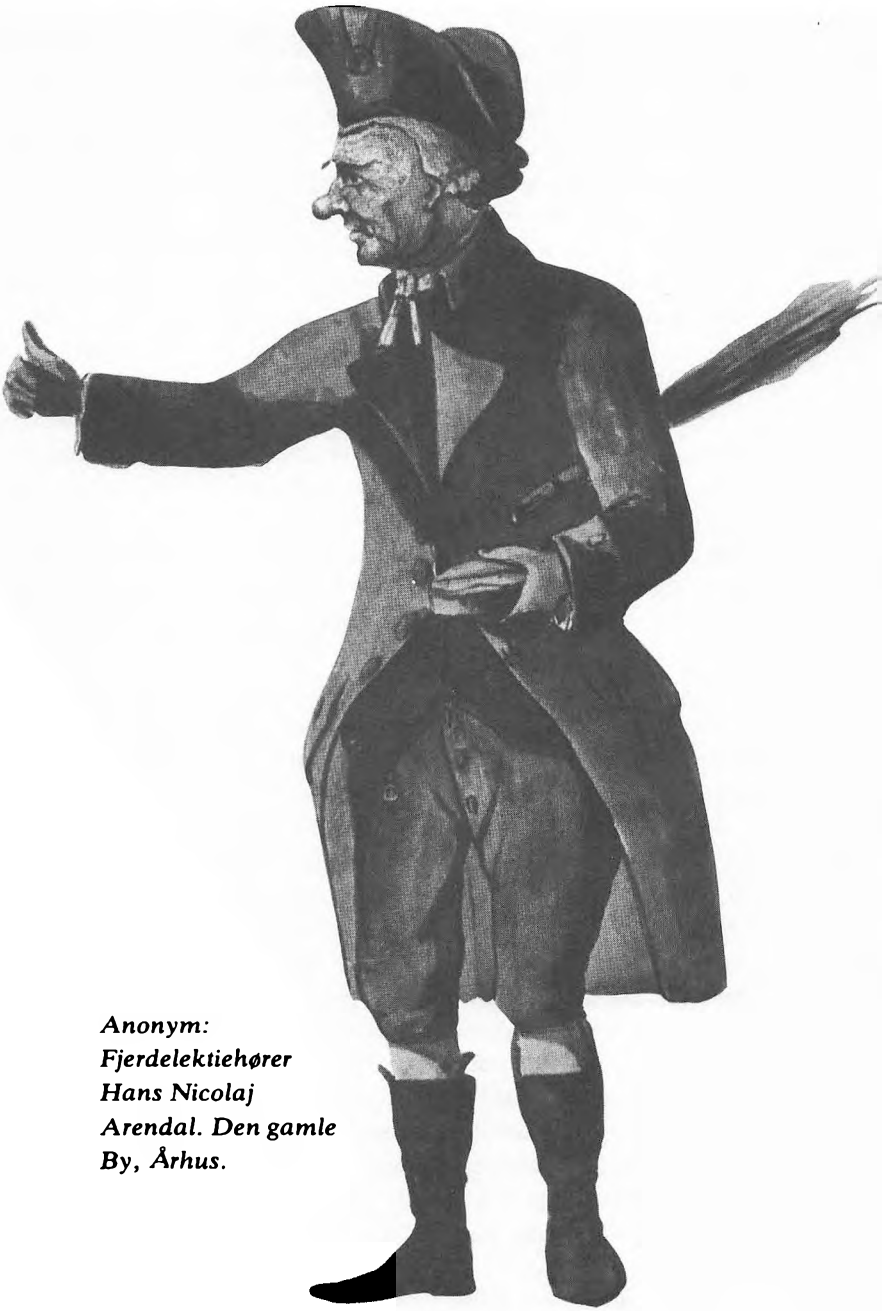

Anonym:
Fjerdelektiehører
Hans Nicolaj
Arendal. Den gamle
By, Århus.

tigste Bestræbelse. Derved danner han Mennesker, som kan bruges i enhver Vej, til alle Tider og under alle Omstændigheder.

At vise *streng Lydighed* imod alle Foresatte er en Hovedbetingelse for enhver *god* Borger. Statens Vel kræver, at Børn fra den spæde Alder opdrages til denne Lydighed. På *Viljens Underkuelse* bør Almuelæreren altsaa især henvende sin Opmærksomhed. Men han maa ikke forsømme, saa snart Børnene begynder at kunne tænke, tillige at lede deres frie Vilje og gøre dem opmærksomme paa Grundene til Befalingen. Hovedhensigten med at dyrke Attraaevnen bør være *Viljens Underkuelse;* at frembringe *en velordnet fri Vilje* bør være Bihensigter.

Men vigtigt er det for ham at danne og forædle Børnenes Følelse; det er at bringe dem til at skelne rigtigt imellem Ret og Uret, at have Kærlighed og Attraa til Dyden og at gøre dem til fromme og religiøse Mennesker. Derved virker han Rolighed under Genvordigheder og hæver dem til den Forening med Gud, som kun Dyd og Religion kan fremvirke. Man dyrker altsaa fortrinligen den religiøse Følelse og fremleder *Pietet* hos den ham betroede Ungdom.

Ved hensigtsmæssige *gymnastiske* Øvelser, for Drenge især ved Eksercits og Svømning, sørger han endelig for Legemet. Haard legemlig Anstrengelse er Almuens Bestemmelse. At *hærde* Ungdommen er altsaa vigtigt.

Tænkekraftens formale Udvikling, Viljens Underkuelse, den *velordnede fri Viljes Udvikling, Pietet* og *Gymnastik* er de fem Grundpiller, paa hvilke al Undervisning i Almueskoler og al Almueopdragelse først og fremmest bør hvile. Hine Opdragelsessystemer bør Almuelæreren især værdige hele sin Opmærksomhed. Da vil han danne og opdrage tænkende, Foresattes Befaling strengt hengivne, fromme og til Arbejde brugbare Mennesker; han vil danne sin Ungdom til at blive lykkelige *Mennesker* og gode *Borgere.*

Lærere i Fattigvæseners Skoler! Værdig under denne Sag og *min* Mening i den – Eders Opmærksomhed. Insubordination og Uarbejdsomhed hører til vor Tidsalders Grundtræk. Arbejd her for den kommende Slægt! Den nuværende er desværre alt fordærvet!

(Penia, 2. år. nr. 14, 1808)

Sang for Fattigvæsenets Pigeskole i Bredgade ved Eksamen den 13de Maj 1807. Af Dr. Frankenau.

Før Eksamen:

(Mel. Jeg aldrig det for Vellyst kender)

Saa ømme Sangens Toner lyde
og takfuldt hvert et Hjerte slaar,
I Ædle! værdig Løn I nyde
i Skuet, som for Eder staar.

Vor unge Skare Eder glæde,
vi Eder skylde denne Held;
Gud styrke vor Velgørerkæde,
og aldrig glemme vi vor Gæld!

Her Fremtids Ungdom Fristed finde
i hulde Borgerdyders Favn!
Og ædles Bifald Skolen vinde
til Uskylds Held og Armods Gavn!

Efter Eksamen:

(Mel. Vær du vort Selskabs Skytsgudinde).

Erkendtlig Tak fra vore Læber
dig møder, ædle Borgerkreds!
Som til vort Vel saa troligt stræber
og gør os med vor Lod tilfreds.
Enhver Beskytter salig Løn
for denne Daad, saa himmelskøn!

Ved denne højtidsfulde Scene
vi sværge troligt, Haand i Haand,
vor blide Skæbne at fortjene
og skønne den af takfuld Aand.
Saa ædel Daad til Armods Vel
erkendes bør af ædel Sjæl!
(Penia, 2. årg., nr. 9, 1807)

3. Det sociale sikkerhedsnet

Ser man bort fra nogle legater, som den københavnske magistrat rådede over, forskellige velgørende selskaber og enkelte private stiftelser som f. eks. »det Harboeske Enkefruekloster for Fruer af de tre første Rangklasser« – måtte fattigvæsenet fungere som eneste sociale sikkerhedsnet for samfundets nødstedte. For håndværkerstanden repræsenterede laugene en vis sikring, men kun medlemmer af den højere embedsstand og det højere handelsborgerskab havde mulighed for og råd til egentlige private forsikringer.

1700-tallets filantropiske bevægelse resulterede også her i reformer af den noget diffuse, danske fattigforsorg. Det måtte nu være i samfundets interesse at tage sig af de »uarbejdsdygtige«, og til dette formål nedsattes en kommission, der i 1799, samme år som trykkefrihedsforordningen, udsendte en 280 sider stor bekendtgørelse, hvori »det er fattigvæsenets øjemed at antage sig alle trængende, som ikke har og kan forskaffe sig nødtørftig underholdning«. Bag forordningen stod nogle af tidens idealistiske embedsmænd og borgere, som f. eks. J. L. Reventlow, lægen C. E. Mangor og især juristen J. H. Bärens, der samtidig varetog udgivelsen og redaktionen af tidsskriftet »Penia eller Blade for Skole-, Industri-, Medicinal- og Fattigvæsen« (1806–21).

Omkring 1800 var tallet på fattiglemmer i København mellem 5.000 og 6.000, for i årene efter bombardementet at være steget til ca. 10.000, altså knap 1/10 af den samlede københavnske befolkning. Gruppen af fattige bestod især af personer, der på grund af alder, sygdom og ulykke var blevet uarbejdsdygtige og dermed værdigt trængende; men også af betlere, prostituerede, skulkende skolebørn og kriminelle – de såkaldt uværdigt trængende.

Grundsynet i fattigforsorgen prægedes af en sikker forvisning om arbejdets moralsk dannende værdi for den enkelte, hvorfor det gjaldt om at kunne tilbyde arbejde. Fattigforsorgen fik på denne måde mere karakter af arbejdskontor, ja, blev selv en væsentlig arbejdsgiver med selvstændige virksomheder som

tekstilindustri, spinderi, farveri foruden diverse husflidsvirksomheder. For at kunne fastholde dette grundsyn var et udbygget straffesystem nødvendigt, og i den forbindelse oprettedes en særlig politiret for fattigvæsenet.

Børnene sattes i fri- og fattigskoler med efterfølgende læretid til det 18. år – særligt lovende elever blev tilbudt plads i Opfostringshuset. Betlere og arbejdsuvillige anbragtes derimod fra 1801 på tvangsanstalter, senere 1822 på Ladegården, med en arbejdstid fra 5 morgen til 8 aften med et par timers pause.

De ideelle forestillinger bag forordningen måtte dog vente mange år på at blive realiseret på grund af stadigt større underskud, formindskelse af kapitalen, manglende frivillige bidrag og frivillige arbejdere, hvilket især blev katastrofalt efter 1807 og under den efterfølgende økonomiske deroute. Trods benmelssuppe og den af den amerikanske greve af Rumford, Benjamin Thompson komponerede rumfordsuppe: vand, kartofler, gryn, ærter, gammelt brød, en smule flæsk, øl og evt. salt – var og blev det sociale sikkerhedsnet dog for stormasket.

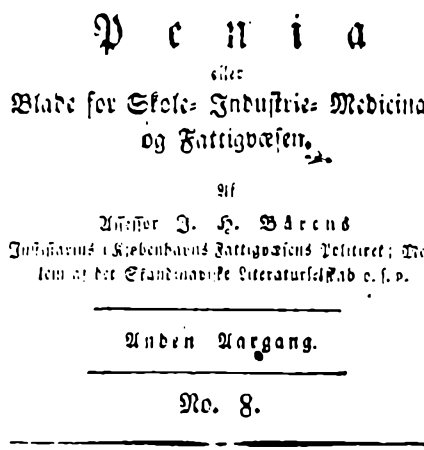
Penia
eller
Blade for Skole- Industrie- Medicinal- og Fattigvæsen.
Af
Assessor J. H. Bärens
Inspektøren i Kjøbenhavns Fattigvæsens Politiret; Medlem af det Skandinaviske Literaturselskab o. s. v.
Anden Aargang.
No. 8.

Tiggere

»Uagtet man ikke kan nægte,« hedder det i *Nyeste Skilderi af Kjøbenhavn* No 63, »at Kjøbenhavns Fattigvæsen har anvendt og endnu anvender alt for at forekomme Tiggeri paa offentlige

Gader og i Husene, saa ser man dog endnu bestandig, skønt ikke i saa stort Antal som tilforn, Tiggere nok. Paa Spørgsmaalet: hvorfor de ikke henvender sig til Fattigvæsenet, svarer de bestandigen, enten at de aldeles ingen Understøttelse nyder, eller at den Understøttelse, de faar, er alt for utilstrækkelig. Deres Udseende opvækker Medlidenhed; man fristes til imod sin Vilje at tro dem, rækker dem en Skilling og sukker i Hjertet over Fattigvæsenets Tilstand. Dette burde ikke være. Enhver Betler, der tigger paa Gaden eller ved Dørene, er en Plet paa vort fortræffeligt indrettede Fattigvæsen og vanærende for et Publikum, der gør saa meget for at afhjælpe offentlig Trang.

Den gamle Misbrug, at slettænkende Forældre udjager umyndige Børn for at samle Almisse, er endnu langt fra ikke aldeles afskaffet. Forfatteren af disse Linier har i den strengeste Kulde i afvigte Vinter set et tiggende Pigebarn paa omtrent 6-7 Aar, der var en Rædsel for Menneskeheden. Næsten uden synderlig Bedækning, rystende paa alle Lemmerne som et Espeløv, fuld af Udslæt paa hele Kroppen, gik denne ulykkelige, lille Pige omkring i Husene og tiggede i sin Moders Navn. Et medlidende Menneske, som ikke kunne taale dette Syn, ville bringe hende til en af Fattigforstanderne. Men hun begyndte jammerlig at skrige; de forbigaaende raabte: »Oh, lad hende gaa! lad hende gaa!« og den ulykkelige Skabning forsvandt, uden at nogen vidste, hvor hun blev af. Der skal eksistere saadanne Tiggere, men kun faa har hidtil haft Lejlighed til at overbevise sig om deres Eksistens.

– Det er paa høje Tid, at offentligt Tiggeri bliver standset, thi skal det saaledes vedblive at tiltage som i de sidste Aar, saa vil ét af Hovedformaalene for Fattigvæsenets ædle Bestræbelser aldeles forfejles. For at undgaa Paagribelse har adskillige Tiggere fundet paa at drive deres Haandværk under en lovlig Næring. De tilbyder selv eller lader deres Børn tilbyde Almanakker, Viser, Svovlstikker, Blomster etc., men Conclusum af dette Tilbud er dog altid: »en Halvskilling i Guds Navn! jeg er saa sulten.« Dette bør ikke være. I det lykkelige og fredelige Danmark bør ingen levende Skabning sulte. Det er vanærende for Nationen. Den Svage og Vanføre bør understøttes af det Offentlige; den Lade, men Arbejdsføre bør tvinges til at

arbejde, ja endog straffes, ikke blot fordi han tigger, (thi det er i sig selv ingen Forbrydelse), men fordi han beskæmmer sin Tidsalder, sin Regering og sine Medmennesker, naar han offentligt beskylder dem, at de lader han *sulte*. Til at føde den virkelig Hjælpeløse har vi Raad nok; og for den Arbejdsføre bør der være Arbejde.

Med al den Agtelse, jeg har for vort Fattigvæsen, tror jeg dog, at den Understøttelse, adskillige Fattige nyder, ikke er tilstrækkelig til ganske at forekomme Tiggeri. (. . .) Men i Almindelighed har de Mennesker, der modtager en saadan Understøttelse, allerede tabt al Lyst til Arbejde; Skæbnen har, det være nu forskyldt eller uforskyldt, været dem imod, og Armod og Elendighed avler sjældent Lyst til Arbejde. Træffer det sig, at den saa ubetydelig Understøttede er en Enke med tre, fire umyndige Børn, der kræver hendes Tilsyn, saa er det jo næsten umuligt for hende at leve af den Hjælp, hun faar af Fattigvæsenet. Har hun ingen Slægtninge eller Venner, der kan hjælpe hende, saa maa hun jo i sin Fortvivlelse sende sine Børn ud i Byen og lade dem anraabe den offentlige Medlidenhed.

Jeg er fuldkommen overbevist om, at vort Fattigvæsen anvender alt for at hjælpe og husvale den Fattige, og at det sikkerlig uddeler sine Understøttelser med største Skønsomhed og Upartiskhed. Men upaatvivlelig er dets Indkomster for ringe i Forhold til dets betydelige Udgifter. (. . .) Det havde maaske været godt, om Fattigvæsenet ved sin første Indbydelse til Bidrag havde taget Hensyn til det menneskelige Hjertes naturlige Svaghed og lovet offentligt at bekendtgøre, hvor meget enhver Almisseyder bidrager til denne velgørende Indretning. Mangen en formuende Mand, som nu kun giver to Rigsdaler om Aaret, i stedet for at han i Forhold til sin Formue maaske burde give ti Rigsdaler, ville da – af Frygt for sine Medborgeres ufordelagtige Omdømme – have gjort af Tvang, hvad han nu ikke vil gøre af Pligt; mangt et forfængeligt, men iøvrigt veltænkende Menneske ville med Glæde have bragt Penia et værdigt Offer, naar han forud vidst, at hans Gavmildhed ville blive offentligt bekendt. Det menneskelige Hjerte er sjældent saa haardt, som mange tror. (. . .)

Førend jeg ender disse Betragtninger, maa jeg imidlertid

endnu erindre, at tildels Hang til Dovenskab blandt de lavere Stænder, Lyst til bestandig at sysselsætte sig med de letteste Næringsveje som Smaahandel etc., Vane til at ville leve over sin Stand, maa betragtes som Hovedaarsagerne til den overhaandtagende Fattigdom. Gavmildheden alene vil derfor, om den var nok saa stor, ikke kunne standse dette Onde, naar man ikke tillige søger, saa meget muligt, at bortrydde disse Aarsager og at indføre flere hensigtsmæssige Industri- og Arbejdsanstalter. Pengeunderstøttelse burde aldrig gives andre end dem, der er aldeles udygtige til at arbejde.«

(Penia, 2. årg. nr. 10, 1807)

Reglement for Fattige, som nyder Almisse

I den (. . .) meddelte Underretning om de Pligter, som paaligger *Forsørgelsesforstanderne* ved Fattigvæsenet i Kjøbenhavn, er det i § 10 omtalt, at de indskrevne Fattige tilstilles *trykte Forholdsregler.*

Disse Forholdsregler lyder saaledes:

1.

De Fattige, som nyder Almisse af Fattigvæsenet, er forpligtede til:

1) At afholde sig fra Betleri.
2) At føre et ordentligt og sædeligt Levned.
3) At holde sig og deres Bolig renlige.
4) At arbejde saa meget og saa godt, som de kan.
5) Naar de har Børn eller Plejebørn, da at pleje dem vel og tilholde dem at søge Skole.
6) At lyde de dem ved Fattigvæsenet Foresatte, det være sig Direktører, Forstandere eller vedkommende Fattigvæsenets Betjente.
7) Ikke at pantsætte deres Almissekort.
8) Ikke at sælge, pantsætte eller paa anden Maade afhænde noget af, hvad dem ellers fra Fattigvæsenet betros.
9) Ikke at flytte fra en Bopæl til en anden uden deres Forstanders Minde.

2.

Naar de saaledes opfører sig og derved viser sig værdige til offentlig Understøttelse, kan de vente, at Fattigvæsenet, som nu har antaget sig dem, vil vedblive at sørge for dem og hjælpe dem i deres virkelige Trang, dels ved Almisseunderstøttelse, saa vidt de ikke selv kan fortjene, dels ved fri Kur og Pleje i Sygdom m.m.

3.

Men forser de sig imod de Pligter, der paaligger dem som Almisselemmer, straffes de efter den Anordning om Fattigvæsenet, som er given under 2den Juli 1799 af Hs. Majestæt Kongen. (. . .)

(Penia, 2. årg. nr. 1, 1807)

Blandede Efterretninger

I Aaret 1806 er ved Kjøbenhavns Fattigvæsens Politiret optaget 368 Forhør. 344 Sager er paadømte; 17 Forhør er i Udskrift tilstillede vedkommende Retter, Direktioner, Divisions- eller Regimentschefer; 4 Sager er forligte og 3 afviste. Den 31. December var ingen Sager uafsluttede.

Af de 344 Dømte er 102 Mandfolk og 138 Fruentimmer, i alt 240, hendømte til *Arbejde i Fattigvæsenets Tvangshus;* 17 Drenge og 6 Piger, i alt 23, dømte til *Straf af Ris paa Kroppen;* 36 Mandfolk og 45 Fruentimmer, i alt 81, er paa Grund af Omstændighederne *for videre Tiltale frifundne.*

(. . .) Af 2986 Børn, som nyder Understøttelse ved Fattigvæsenet, er i samme Tid beordrede afstraffede med *Ris paa Kroppen* i Tvangshuset, efter Begæring fra vedkommende Distrikts- og Skoledirektører, 103 Børn, for gentagen Skoleforsømmelse, smaa Tyverier, Løgn, Bedragerier, Undvigelser fra Forældre eller Plejeforældre og høj grad af Dovenskab eller Skødesløshed med de dem betroede Varer.

At Afstraffelsen sker i *Tvangshuset* har mere end én Fordel. Den sker under *Opsigt;* ikke af Personer, der kunne bære Had til et eller andet Barn. Børn af *ens* Alder og Førlighed kan for

J. Senn og G. L. Lahde: »Klædedragter i Kjøbenhavn« (1806 ff.). Kunstindustrimuseet, København.

samme Forseelse straffes lige haardt. Under Afstraffelsen kan Børnene ikke komme til *Skade*. De spændes ved bløde og brede Remme paa en med bløde Madrasser vel forsynet bred og faststaaende Bænk. Afstraffelsen sker i *Enerum*. De andre Børn bliver saaledes ikke ligegyldige eller forhærdede ved at høre eller se samme korporlige Straf idelig gentaget.

(Penia, 2. årg. nr. 3, 1807)

Blandede Efterretninger

Til Lemmer i *Vartov Hospital* er af Fattigvæsenets Direktion under 27. Januar d. A. antaget følgende:

1) *Ellen Hejsnvig*, 71 Aar. Hun har stærk Øjensvaghed og er meget afkræftet. Hendes Mand har i en Del Aar været Borger og Linnedfabrikør her i Staden.

2) *Urbanne Susanne Graae*, 65 Aar. Hun er Datter af afdøde Borger og Hofbogbinder *Graae*. I en lang Række af Aar har hun konditioneret som Husjomfru hos bekendte, agtede Folk, som har bevidnet hendes gode og retskafne Opførsel.

3) *Else Storm*, 55 Aar. Paa Grund af hendes lange og rosværdige Tjenestetid, nemlig 12 Aar paa ét Sted og 10 Aar paa ét Sted, samt indvortes Svaghed, har Fattigvæsenet allerede forrige Aar forundt hende en Plads i Helliggejstes Arbejdshus, hvorfra hun nu er fraflyttet til *Vartov*. Hun har de bedste Vidnesbyrd om sit bestandige, gode Forhold.

(Penia, 2. årg. nr. 5, 1807)

Blandede Efterretninger

Til Lemmer i *Vartov Hospital* er under 5te Maj d. A. antaget følgende:

1) *Andreas Olsen*, 50 Aar og lam i den ene Arm og Fod. I 27 Aar har han været Borger og Brændevinsbrænder her i Staden, men er formedelst langvarig Sygdom kommet i trængende Omstændigheder.

2) *Hans Ørsted*, 60 Aar og apoplektisk. Han har været Borger

og Smedemester i Kjøbenhavn, men er nu aldeles uskikket til Arbejde.

3. *Günther*, 75 Aar og svag af Alderdom. Han har været Borger og Parykmagermester her i Staden, men kan nu ikke længere bestride sin Profession, som i de sidste Aaringer ej heller har kunnet ernære ham.

Til den næste ledigblivende Fruentimmerplads i *Vartov* blev valgt *Gjertrud Hans Datter*, 70 Aar. Hun er en gammel, værdig Tjenestepige, som blandt andet har tjent paa ét Sted i 20 Aar.

(Penia, 2. årg. nr. 9, 1807)

4. En splinterny vise og andet læsestof

Med 'trykkefrihedsforordningen' 1799 forlod den offentlige diskussion det ydre sociale liv og henlagdes til kunsten, hvor naturen, kærligheden og den personlige dannelse ophævede den konkrete historie. Det politiske frihedsbegreb fra 1789 ændredes til individets grænseoverskridende muligheder – i digtningen, i fantasien.

Såvel inden for religion som filosofi og kunst kom romantikkens åndelige frigørelse til udtryk. I »Digte 1803« og de to bind »Poetiske Skrifter« (1805) anskueliggjorde Adam Oehlenschläger (1779-1850) tydeligt romantikkens filosofi og æstetik. Den åndelige dannelse blev ikke løsrevet fra humanistiske borgerlige idealer, men understøttede den samfundsmæssige harmoni. Gruppen omkring Oehlenschläger, dvs. brødrene Ørsted, Mynster, P. O. Brøndsted, Weyse og Thorvaldsen er alle repræsentanter for denne forestilling om enhed og harmoni.

Anderledes forholdt det sig med en anden romantiker Schack Staffeldt (1769-1826). Han så med skepsis på tanken om en borgerlig harmoni: ». . . jeg søger at adskille min poesi fra dagligdagsheden og rulle min idealske sfære så højt omkring, at den ikke støder sammen med den jordiske planet.« (Brev til Jens Baggesen, 1807). Den jordiske tilværelse opfattes som et fængsel, som noget uegentligt, hvorfra han som nyplatoniker ved hjælp af en iboende længsel søger at finde vejen tilbage til sit guddommelige udspring.

På mange punkter rummer denne romantiske digtning en utopi om uanede muligheder i det enkelte menneske og om en større overordnet sammenhæng i tilværelsen, som ligger uhyre langt borte fra de gængse, snævre samfundsnormer. Men denne utopi dyrkedes kun af en forsvindende lille del af det læsende publikum, nemlig af den egentlige overklasse og den akademiske middelklasse som professorer, præster og latinskolelærere. Rent kvantitativt kan denne litteratur med oplag på 500 derfor ikke gøre krav på at være det eneste sande udtryk for kulturlivet. Den borgerlige middelklasse opsøgte helt andre tekster, som f.eks. oversatte romaner og følsomme fortællinger (især fra tysk og engelsk), de obligatoriske nytårsgaver, der fra litteratu-

rens mark samlede en buket poesier for damerne, – og endelig strømmen af tidsskrifter af blandet indhold, som f.eks. »Iris og Hebe«.

Almuens folkebøger blev genoptrykt, nye oversat; men bestselleren var dog skillingsvisen med oplag på 7.000 - 15.000. Den hurtige og billige produktion og omsætning af nyheden, det sensationelle og forbudte krydret med en snusfornuftig moralisme er et væsentligt korrektiv til guldalderbilledet.

En lignende social betingethed gør sig naturligvis også gældende med hensyn til tidsskrifter og aviser.

»Borgervennen«, der blev udgivet af 'Det forenede Understøttelsesselskab', som talte mange af Københavns nobiliteter, gav det højere borgerskab anvisninger på sand borgerlig lykke og fremgang gennem små afhandlinger og essayagtige stykker om bl.a. den personlige dannelse og om opbevaring af gær til husligt brug.

Samme læsergruppe kunne holde sig à jour med de sociale og undervisningsmæssige forhold ved at læse tidsskriftet »Penia«, der primært bekæftigede sig med fattigforsorgens problemer.

To gange om ugen kunne man orientere sig i »Kjøbenhavnske Tidende«, – den berlingske avis, der havde eneret på udenlandske efterretninger, eller i »Dagen«, der udkom fire gange om ugen. I disse aviser bragtes litterære skænderier, meddelelser om gode gerninger, officielle meddelelser, postnyheder og dagsnyheder, men så godt som ingen ræsonnementer.

For den borgerlige middelstand, håndværkere, mindre næringsdrivende, dele af almuen og kronprinsen var ugeavisen »Politivennen« hovedlæsning. Hver lørdag kunne dette brede publikum læse om angreb på navngivne personer, foreninger og institutioner – og evt. supplere det lokale stof ved at abonnere på »Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn«, som dog stillede større krav til læseevnen. Ønskede man at købe eller sælge, var tilbudsavisen »Adresse-Contoirs Efterretninger« en sikker formidler med et oplag på over 5.000.

Schack Staffeldt:
af Sonetter,
Synerne (X)

Fangen lig, som langsomt sønderfiler
Fængslets Stænger med heroisk Svig,
Sansens Væg, som trangt omgiver mig,
Dag for Dag jeg at nedbryde iler.

Idealer udefra indsmiler
og igennem Væggen vise sig,
Stjernebilledernes Skare lig,
naar ved Nattens mørke Barm den hviler.

Som indfattet i et klart Krystal,
nu æterisk rent mit Liv henrinder
under Himmelsyners Komst og Fald.

Stirrende paa mangt et Ideal,
Aanden tit, hvad Hjertet aned, finder,
dog det Herligste for snart forsvinder.

af Sonetkrans
(IV)

Snehvide Lin! nedtrykte Svanehynde!
Hvor hendes Aande Luften rundt forsøder,
naar her bag Nattens Forhæng sig afføder
et Billed af min Elsktes skjulte Ynde!

I opholdt Indtryk her sig tør forkynde,
hvad intet Øje under Solen møder;
af den ambrosiske Natur end gløder
de hvide Lin, det bløde Svanehynde.

O mer end Billed af den Elskelige!
Du indholdsfulde Tomhed, varm af hende!
Den uberørte Møes affødte Datter!

Jeg kan fra denne Helligdom ej vige
og maa afgudisk for et Væsen brænde,
som, ak! forgaar, saa snart jeg det omfatter!

Liljen og Dugdraaben

Fra Solens Afskedssmil udflød
en Draabe ned i Liljens Skød
lig Graad af Engles Længsel;
da lukkede sig Blomsten brat,
og Draaben fangen og forladt
sig fandt i jordisk Fængsel.

»Velkommen! o velkommen vær!
Nu, Søde, maa du blive her
hos Liljen, øm og kælen!
Og hvis du altid elsker mig,
da skal jeg altid elske dig,
Som Sansen elsker Sjælen.« –

»O nej! jeg kan ej blive! nej!
Med Skyerne kun gaar min Vej,
her tøver jeg kun føje:
Jeg Himmelen afspejle maa,
beruse mig i Æterblaa,
vidt over Jordens Høje.« –

»O Himmelrenheds favre Søn!
Hør en uskyldig Liljes Bøn
og vær den Ømmes Lykke!
O Perle fra det Hav, som hvalt
blev gennemsigtigt rundt om Alt,
vær Uskylds skønne Smykke!« –

»Hold op at friste mig, hold op!
Snart maa din natlig lukte Top
for Solen sig oplade;
da stige Morgenstraaler ned

og løfte mig til Herlighed
fra dødelige Blade.«

Og Solen kom. Med Barnets Iil
mod længe ventet Faders Smil,
flyr Draaben til dens Trone.
Et Øjeblik kun Liljen staar,
et Suk den drager og forgaar
med opløst Bladekrone.

Men højt til Regnens Farvekrans,
til Maanesløret Sølverglans
blev Draaben herlig kaaret;
dog snart i Engles Skaal den flød
af Andagts Blik i Templets Skød
og blev til Himlen baaret.

(Nye Digte, 1808, udsendt efteråret 1807)

En Ørefigen

Kammerraad *Holm*, en i Begyndelsen ubemidlet Købmand, svang sig i Vejret ved utrættelig Virksomhed og blev Ejer af nogle Tønder Guld. Men paa Spidsen af hans Lykke blev han angreben af Overmodets Svimlen. Han skammede sig nu ved de Forretninger, der havde hævet ham op fra Støvet, og holdt det for anstændigere at hvile paa Ørkesløshedens Hynde end at arbejde i et Kontor. Fuld af denne Indbildning lagde han sin Handel ned og kappedes i Udgifter og Pragt med de første og rigeste Familier. Hans engelske Vogn dundrede gennem Gaderne, en Sværm Tjenere opfyldte hans Forgemak, og ved hans Taffel fandt man dagligen Grever og andre Herrer af høj Rang.

Tønder Guld er en ypperlig Ting; men de har med andre fulde Tønder den Fejl til fælles, at de bliver tomme, naar man altid tapper af dem og ikke fylder dem igen. Saaledes bar den ødsle Kammerraad sig ad og naaede i nogle Aar næsten Bunden. Men paa samme Tid gik hans Liv ogsaa paa Hæld, og Døden var saa føjelig at befri ham for Armodens bitre Erfaringer.

Tegning i »Hamburger Journal der Mode und Eleganz«, 1803. Det kgl. Bibliotek.

Hans Enke, hvis Forfængelighed var uden Grænser, søgte ved Levningerne af sin Rigdom at holde sig i den store Verdens Strøm. Hun opbød alt for at holde Glansen af sin forrige Velstand vedlige, da hun ansaa dette for den sikreste Vej til at faa sine tvende ældste Døtre, hendes Yndlinge, formælede med Mænd af Stand og derved at forny sit Hus' Glans. Pigerne var smukke; men deres Moders Aand hvilede ganske over dem. De skyede alle huslige Forretninger og pyntede og pudsede sig den hele Dag for om Aftenen at gøre Erobringer paa Komedien eller i Selskaber. Deres eneste Digten og Tragten var stilet paa Kærlighedshandler, og man kan anvende paa dem, hvad en gammel Digter siger:

> De, som hos Elskov i Tjeneste staar,
> for andet Arbejde ørkesløs gaar.

At foretage sig intet er vist nok ogsaa Dagens Orden for mange andre Skønne, som desuagtet gør sig særdeles agtede ved Aands- og Hjertes-Fortrin; men med disse Piger, hvorom der tales, var dette ikke Tilfældet. Deres Fader – en Mand uden Aandsdannelse, der ansaa en Mængde Guld for alle Fuldkom-

menheders Brændpunkt – havde holdt det for ganske unødvendigt at give dem en god Opdragelse. End ikke deres Sjæls yderste Overflade var dannet, og deres Sæder var en modbydelig Blanding af gemene Lader og af den fine Verdens uheldige, efterabede Manerer. Deres Stræben efter at agere fornem udartede ofte til de største Latterligheder. Saaledes f.Eks. havde de forandret deres Navne *Christiane* og *Eleonore*, der klingede dem for gammeldags og borgerligt, og lod sig kalde *Diane* og *Laura*.

Disse Svagheder kunne være tilgivelige; men disse tvende Skønne manglede det, som den fineste Opdragelse ikke kan give, og som den raaeste Vilde ofte er i Besiddelse af – et godt Hjerte. De talte ilde om alle Mennesker, opspandt Intriger, plagede Hustyendet, gengældte Moderens Abekærlighed med Uforskammetheder og behandlede deres yngre Søster som en Pige.

Vilhelmine, mindre smuk end sine Søskende, var blid, uden Fordringer og af et ædelt Hjerte. Uden at anvende nogen Kunst søgte hun ved disse Dyder at behage; men i hendes Familiekreds lykkedes det hende ikke. I den lignede hun en foragtet Violblomst, der blomstrer midt imellem prunkende Tulipaner og nedtrædes ubemærket. Den forblindede Moder var hende ugunstig, talte sjældent et mildt Ord til hende og greb enhver nok saa ringe Lejlighed, for paa det haardeste at lade hende føle sin fortrinlige Kærlighed til sine ældre Døtre. *Vilhelmine* maatte vise sig ærbødig mod sine Søstre og adlyde deres Befalinger. Hvo, som ikke kendte disse tre Søstre og lagde Mærke til de tvende ældres Forhold mod den yngre, antog *Vilhelmine* for et fattigt Barn, som man af Medlidenhed havde taget til sig. Hendes elskværdige Dyder var Fejl i Moderens Øjne. Hendes Beskedenhed kaldtes – Enfoldighed, hendes Venskabelighed – Hykleri, hendes Fornøjelse i at læse gode Bøger – lærd Praleri, hendes Ligegyldighed for Moderne – Pedanteri.

Alle disse Mishandlinger bar *Vilhelmine* med urokkelig Taalmod, og ethvert Øjekast af Moderen, hvilket undertiden forvildede sig mod hende, bevægede hende til Taknemmelighedens Taarer. Ganske alene besørgede hun Husvæsenet uden at tilregne sig det som nogen Fortjeneste, hvad hun holdt for sin

Pligt; og aldrig ytrede hun Utaalmodighed under hvilkensomhelst Prøvelse, hendes beskedne Nøjsomhed blev sat paa. – Skønt hun var seksten Aar gammel, udelukkede Moderen hende dog fra alle selskabelige Fornøjelser, hvori hendes Søstre og andre Piger af hendes Alder og Stand tog Del, og lod hende hjælpe sig med simple eller aflagte Klæder, som *Diane* og *Laura* ikke længere gad gaa med. (. . .)

(Vilhelmine får dog senere lov til at deltage i et bal, hvor hun imidlertid forser sig mod baletiketten, da hun ophedet efter en dans – tømmer et glas vand; og hun modtager fuld af anger moderens irettesættelse, en ørefigen. Hendes eneste dansekavaler, Greven af Seedorf, der optræder inkognito som købmand, drages af hendes betingelsesløse hengivenhed og aftaler med moderen at indgå ægteskab med Vilhelmine.)

(. . .) Men der var temmelig længe endnu til den Tid, hendes Brudgom havde bestemt, da hendes Søstre en dag laa i det aabne Vindue og saa en fremmed Ekvipage, hvis overordentlige Pragt opvakte deres Beundring, rulle frem i Gaden. Deres Forundring voksede, da Stadskarossen holdt uden for deres Hus, og en guldgaloneret Løber sprang ind af Døren. De troede, de havde erobret en Fyrste, men det glimrende Bud anmeldte kun en Greve – Greven af *Seedorf*. – De forbavsedes ved dette Navn, som de kun var vant til at forbinde blot foragtelige Bibegreber med, og den grevelige Elsker – thi derfor holdt de ham nu allerede – tabte i deres Øjne meget af sin Værdighed, fordi han førte en gemen Kræmmers Navn. Dog Sagen blev endnu værre; thi da Løberen lukkede Karossen op, var Greven og Købmanden én og samme Person. – Ved dette Syn fra Vinduet syntes Pigerne som forstenede. Men den Ankomnes Trin i Forsalen satte dem pludselig igen i Bevægelse for at undgaa den Mands Blik, de saa ofte havde mødt paa en uartig Maade.

Kammerraadinden, der havde vist sig mindre uhøflig mod ham, holdt modigen Stand. Han kom i Følge med sin Ven, der paa Ballet havde udgivet ham for fattig. Begge undskyldte sig for denne imellem dem selv indbyrdes gjorte Aftale. »Jeg fortav fra Begyndelsen af,« sagde Greven, »mit Navn og min Stand blot i den hensigt at iagttage et sædvanligt Rejseinkognito. Men, da *Vilhelmine* i det viste Optrin ved Skænkebordet gav et saa

rørende Bevis paa sit ædle Gemyt, besluttede jeg tillige at prøve hendes Hjerte, om hun uden lokkende Forventning om Rang og Formue blot for min egen Skyld ville elske mig. Det lykkedes mig, og mit langvarige, inderlige Ønske at finde en god Kone var opnaaet.« –

Med glad Bestyrtelse sank *Vilhelmine* i hans Arme og rejste efter fuldbyrdet Formæling med ham til hans Godser, hvor hun levede meget lykkelig. Hendes Søstres Skønhed tiltrak dem vel endnu mange Liebhavere, men ingen Mand, da deres onde Gemyt afskrækkede enhver fra alvorlige Hensigter. De falmede og blev gamle Piger, og nu havde de gerne som agtbare Koner staaet i en Urtebod og solgt Peber.

(Af månedsskriftet Iris og Hebe. Juli 1807.
Samlet og udgivet af Hofboghandler Simon Poulsen)

En splinterny
SAMTALE
paa
Amagertorv
imellem
en Borger og en Landmand
om
det Fruentimmer, som var mistænkt for at
være Morder til det i Kjøbenhavn be-
gangne grusomme Mord og er henbragt i
Stokhuset, Onsdagen den 17de August,
til nærmere Bekendelse,
samt hendes
SVANESANG.

Udgivet af
J. C. Brestrup, Cand.Theol. Kjbh., 1803

Landmanden: Naar vi skal tale om andre Ting, har De da ikke hørt noget til siden om det grusomme Mord, som nylig fandtes udøvet i Kongens Have; det var jo ret en skrækkelig Misgerning

den; og jeg længes efter at vide, om man er kommet paa Spor efter Gerningsmanden.

Borgeren: Ja rigtig nok siges det, at man er kommet paa Spor efter samme. Man skal nemlig have grebet et Fruentimmer, som ville kaste sig i Søen forgangen Dag, og man vil have troet, at *hun* var Moder til dette Barn og ved at drukne sig ville forsøge at skjule sin Skændsel som Barnemorder. Hun blev nu i Gaar henbragt i Stokhuset, hvor man nok vil bringe hende til *nærmere* Bekendelse.

Landmanden: Gud ske Lov og Tak! saa har de da faaet hende, det Uhyre! O, at der maatte statueres et Eksempel paa hende, at denne gyselige Misgerning maatte blive sjældnere, ja, aldrig mere beskæmme Menneskeheden; men hvad monstro det har været for en unaturlig Moder, som saaledes kunne ombringe sit eget Foster, og hvad mon der er Aarsag til, at man nu omstunder ser saa mange gyselige Optrin?

Borgeren: Hvad det første angaar, min Broder, da kan man kun sige, at det har været et Fruentimmer, som enten har været et ulykkeligt Rov for en lumsk Forfører, som af Frygt for, at hendes Skændsel skulle blive opdaget eller, som det snarest synes, har været et liderligt Fruentimmer, som af Frygt for, hendes Misgerninger skulle komme for Dagen, – endnu har lagt dette til hendes Forbrydelse, men for dem begge var ingen Undskyldning; thi vi har jo det ypperlige Opfostrings-Hus, hvor slige Ulykkelige uden at befrygte det ene eller det andet kan nedlægge deres Fostre. – Hvad det andet angaar, at vi i nærværende Tider ser saadanne gyselige Optrin, som vi ikke saa hyppigt har set ske i forrige Tider, da tror jeg, at Hovedaarsagen dertil ligger i den Ringeagtelse og Ligegyldighed, som vises i nærværende Tid mod Religionen baade af Gamle og Unge, saavel som den Hang til Vellystens Nydelser, som man i Nutiden attraar, endog med Tilsidesættelse af Menneskets største Pligter, og som vor berømte Clausen med megen Føje ivrer imod i hans fortræffelige Taler. Men mere herom en anden Gang og Farvel, Landmand.

J. Senn og G. L. Lahde: »Klædedragter i Kjøbenhavn« (1806 ff.). Kunstindustrimuseet, København.

(Mel. Der var engang en Gartner etc.)
Ak mig blev Livet givet
en ulyksalig Stund!
Jeg skulle blive Moder
og dræbe mine Poder,
O ulyksalig Stund :/:

Selv derfor Dyret gyser,
som jeg bedrevet har;
jeg med et Tiger-Hjerte
ej følte Barnets Smerte;
men koldt dets Morder var. :/:

Ak, uerfarne Pige,
du mærke mine Ord,
fly træske Hyklers Snare,
den styrter dig i Fare,
om du ham ej undgaar. :/:

Og om du skulle blive
et Rov for Kærlighed,
lad dette dig ej drive
dit Foster at aflive;
mit Skridt du gyse ved. :/:

Gud mig sin Naade sende
og mig tilgive her,
at jeg ved Tidens Ende
min Brøde maa erkende,
at jeg kan skaanes der. :/:

En meget sørgelig og tillige yderst mærkværdig NY VISE

om en gyselig Tildragelse, som fornylig skal være sket her i Sjælland, da en Møller i Ledtog med to andre Gavtyve drak en rig Bonde paa Pelsen og i hans Fravær paa en grusom Maade

myrdede hans Kone samt plyndrede Huset; men Mølleren blev paa en forunderlig Maade ihjelskudt af hans egen Karl, da de andre Mordere undløb.

Udgivet af J. C. Bredstrup, Cand.Theol. Kjbh., 1807.

(Mel. Nu er vi komne i fremmede Land etc.)
Ak, at en Sang jeg skal fremføre
om nok en Skurk i vores Land,
hvis Udaad vist vil røre,
om jeg den ret beskrive kan;
thi Pennen skælver, Hjertet slaar,
idet den paa Papiret gaar. :/:

Nær Køge en bemidlet Bonde
der boede i hans Gaard;
da Mølleren han af den Onde
et Nys om Bondens Penge faar;
han enig blev med andre To
den Mand paa Liv og Gods at gaa. :/:

Et Gæstebud han inviterer
en Aftenstund den Bonde til,
med Øl og Brændevin rask trakterer,
saa Aftenen gik ved Svir og Spil;
at Bonden udi Møllerens Hus
udsove maatte der sin Rus. :/:

Imedens Bonden nok saa sikker
sig anbetror til Skurkens Tag,
han da med sine Galgenstrikker
til Bondens Gaard nu sig begav,
hvor Konen morderisk de ihjelslog,
og gennemplyndrer hver en Krog. :/:

Imidlertid bespændt af Drømme
og mørke, tunge Anelser
den Bonde ville til sit Hjemme,

hans Hustru han sig vente ser;
han Karlen fik med sig at gaa,
at Gaarden tryg han kunne naa. :/:

Til Sikkerhed da Knøsen tager
en skarpladt Bøsse fluks med sig;
han drømte ej, hans Husbonds Sager
gik ud paa Mord og Røversvig,
da de – o kristne Læser, gys! –
saa Konen dræbt og tændte Lys. :/:

»O Ven! har du et ærligt Hjerte,
saa staa mig bi i denne Nød!
Mit Sind det briste maa af Smerte
ved Synet af min Kones Død!«
Saa talte han, og Knøsen svor
parat at hævne Mord med Mord. :/:

Alt Morderne mod Porten støder
med deres Bytte bort at gaa,
et Skud fra Knøsen brat dem møder,
og Mølleren død paa Stedet laa,
de andre To jog hver sin Vej;
men Hævnen vist undgaar de ej. :/:

Men tænk, hvor maatte han ej grue
og stivne hen i maalløs Skræk,
ved her sin Husbond at anskue
af sig at være pustet væk,
da han ej andet kunne tro,
end hjemme han i Sengen laa. :/:

Saaledes Hævnen Skurken naaede,
som næsten stod ved fuldendt Maal,
da just hans egen Karl af Vaade,
skal ham iskænke Dødens Skaal;
thi skælve hver paa Lastens Vej!
Retfærdighed undflyer I ej. :/:

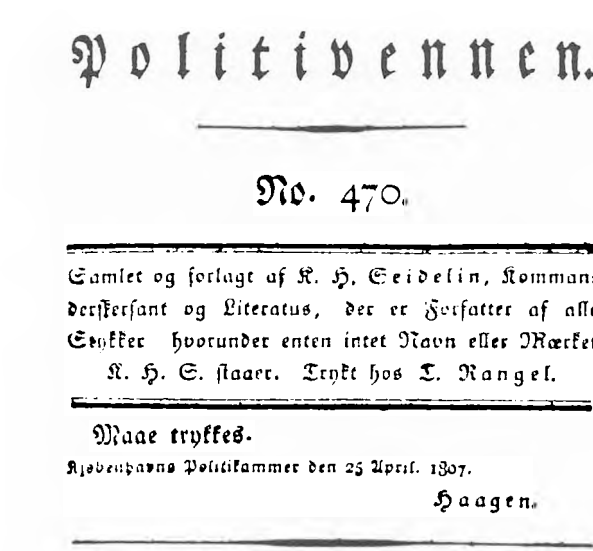

Politivennen.

No. 470.

Samlet og forlagt af K. H. Seidelin, Kommandørsersant og Literatus, der er Forfatter af alle Stykker hvorunder enten intet Navn eller Mærket K. H. S. staaer. Trykt hos T. Nangel.

Maae trykkes.

Kjøbenhavns Politikammer den 25 April. 1807.

Haagen.

Politivennen, 1807

Advarsel. (Indsendt)

En Mandsperson af middelmaadig Højde i en blaa Trøje lister sig omkring for at stjæle Høns og Gæs fra Beboerne paa Vesterbro, og i samme Hensigt har han Natten imellem d. 20. og 21. April d. A. gjort Indbrud paa Gaarden lige over for Fajance-Kakkelovnsfabrikken. Da Opsynsmanden paa Gaarden kom tilløbende med sit Gevær, undløb Tyven med 3 levende Ænder af sit gjorte Rov. For nu at forebygge sligt bekendtgøres herved, at Skud er henlagt til Tyvens Modtagelse, om han skulle fordriste sig til i samme tyvagtige Hensigt at indsnige sig paa bemeldte Gaard.

(Nr. 470, 25.4.1807)

En meget slem Drengeuorden i Kjøbenhavn. (Indsendt)

Paa Skidentorvet kan man næsten hver Eftermiddag

se en stor Klynge Drenge, store og smaa, som er ivrigen sysselsatte med det saakaldte Partispil. Hvorledes det kan være muligt, er ikke let at begribe, men sandt er det, at der ikke skorter paa Penge hos dem; ja de lykkeligere gaar undertiden af Spillet med 1 Dalers Vinding. Man kan ved denne Lejlighed ikke afholde sig fra at beklage, at Forældre og Foresatte er saa uforsigtige eller tankeløse i at lade de dem betroede Unge have Penge at skalte med, og endnu mere, at de kan være saa lidet bekymrede om, hvad de foretager sig, naar de er hjemmefra. Den sidste Skødesløshed maa det tilskrives, at man saa ofte maa være Vidne til Drengedagdriverier og Drengestreger paa vore Gader, og den første bidrager til mange sørgelige Følger, frister til Spil og siden ofte til Utroskab og Tyveri, med flere Laster.

Ved denne Lejlighed kan man ikke tilbageholde det Ønske, at enhver Husfader, i Nærheden af hvis Bolig disse opvoksende Dagdrivere vælger deres Boldgade, straks vil opgive det til Politiet som det sikreste Middel til at kvæle dette Uvæsen.

(Nr. 477, 13.6.1807)

Forslag Frederiksberghave angaaende. (Indsendt)

Det kjøbenhavnske Publikum er vist nok sin Konge megen Tak skyldig for den Fornøjelse, det er forundt derved, at han har tilstedet det fri Adgang til sin Have paa Frederiksberg. Denne Have er i sig selv skøn og behagelig og Nydelsen deri forhøjet ved den Omstændighed, at der ingen anden saadan eller noget nær i Sammenligning kommende offentlig Have gives nær Hovedstaden. Kun én Ting kunne man inderligt ønske forandret derved, og det er – *Indgangen*, det vil sige, at der kun er én eneste Indgang for de fra Staden kommende. Thi saa behageligt det endog kan være den største Del af

Havens Besøgende efter Indtrædelse at kunne finde en Plads, hvor man kan nedsætte sig, imedens man udhviler sig for at faa nye Spadserekræfter, tillige tage alle Ind- og Udgaaende i Øjesyn, – saa ganske ubehageligt og selv smerteligt kan dette være for en Del, vel en mindre, men derfor ikke mindre agtværdig Del af Publikum. Jeg mener dem, der, – bevidste enten deres Svagelighed, en eller anden Legemsbræk eller Lyde, ja, endog en umodens eller fattig Dragt –, saa saare gerne ville kunne unddrage sig for at gaa Mønstring forbi denne store Domstol ved Indgangen og vorde Genstand for Hovedsammenstikkelse, Hvisken eller endog halvhøjt fremsagte Benævnelser eller Anmærkninger.

Det ville derfor være en ædel Skaansomhed og en Forhøjelse af den kongelige Omhu for Publikums uskyldige Nydelse, om der ved nogle flere Indgange kunne raades Bod herpaa. Det er Indsenderen ubekendt, om denne Ting kan iværksættes, men dét er han overtydet om, at denne Anmærkning ikke vil optages ilde eller det gjorte Forslag blive uovervejet.

(Nr. 480, 4.7.1807)

III
Københavns bombardement 1807

Som omtalt i indledningen blev det stadig vanskeligere for Danmark–Norge at påberåbe sig neutralitet og dermed distancere sig til stormagterne England og Frankrigs optrappede politiske konfrontationer. Størstedelen af landets hær stod opmarcheret ved sydgrænsen i Holsten, hvor kronprinsen sammen med sine adjudanter, »de røde fjer«, tog fast ophold fra 1805.

Den engelske udenrigsminister George Canning tvivlede stærkt på dansk-norsk neutralitet, og for at gardere sig mod Frankrig sendtes i 1807 en stor engelsk krigsflåde under ledelse af admiral James Gambier mod Danmark med det utvetydige krav, at landet ikke måtte gå i forbund med Frankrig, og at flåden skulle udleveres til England og først tilbageleveres i forbindelse med en endelig fredsslutning.

Den 8. august samledes den engelske flåde i Sundet, samtidig med at kronprinsen rejste til København for der at træffe de nødvendige foranstaltninger, nemlig at indsætte den da godt 70-årige ingeniørofficer Ernst Peymann som øverstbefalende over Sjælland og over hovedstadens forsvar. Få dage senere, den 11. august, drog hovedstadens håb og støtte atter tilbage til Holsten medbringende sin far, kong Christian VI og de vigtigste ministre. Trods dette slag var hovedstadens befolkning dog fuld af fortrøstning og optimisme; stemningen fra slaget på Rheden i 1801 genoplivedes, og mange unge og ældre meldte sig frivilligt under fanerne eller til det vigtige brandkorps.

Byens forsvar overlodes dermed til en ikke krigsvant styrke på ca. 13.000 mand, heraf 5.500 regulære kamptropper. Resten af styrken fordelte sig med 2.400 til den indkaldte bondemilits, landeværnet, 4.000 håndværkere i borgervæbningen, 300 unge fra handel i livjægerkorpset og endelig 800 i studenterkorpset. Mod den mildt sagt noget broget sammensatte modstand stod englændernes 30.000 kampvante og ofte veltrænede landstyrke under ledelse af generalen William Cathcart.

Den 16. august landsattes den engelske hær ved Vedbæk uden at møde nogen modstand, og samtidig med udstedelsen af en dansk krigserklæring placerede englænderne sig i en halvkreds uden for byens volde; ja, godt en uge senere var København belejret, idet de engelske tropper da var nået frem til Søerne. En træfning ved Køge den 29. august afslørede englændernes overlegne styrke, og de forholdsvis få senere træfninger og udfald, der blev foretaget fra hovedstaden, havde snarere symbolsk og psykologisk karakter.

Englændernes opfordring til Peymann om at overgive byen og dermed flåden (den 20. august, den 1. og 2. september), blev afslået, hvorpå bombardementet på København satte ind onsdag den 2. september kl. 19.30 og fulgtes op de efterfølgende to nætter, hver med ca. 12 timers beskydning. Forsvaret var primært placeret på voldene, men af større betydning var brandkorpset, der anden og tredje nat sattes på en næsten umulig opgave, da befolkningen allerede under første nats bombardement flygtede ud mod Christianshavn, hvor man troede sig sikker; men selv der kunne de engelske bomber nå. De tomme huse umuliggjorde brandslukningen. Materialets ødelæggelse og brandstyrkernes udmattelse sammen med den totale hærgning af tømmerpladsen på Vesterbro, udslettelsen af hele kvarterer og Frue Kirkes fald natten mellem den 4. og 5. september tvang Peymann til at indkalde et krigsråd. Den 7. bekendtgjordes kapitulationsvilkårene, nemlig udleveringen af flåden med alt tilbehør under den kommanderende officer, Sir Home Popman, besættelse af orlogsværftet og Kastellet, indtil flåden 6 uger senere var taklet. Små 300 nedbrændte ejendomme, knap 1000 delvis ødelagte – og 2000 døde eller sårede var det synlige resultat af omkring 14.000 bombers nedslag.

Oplevelsen af at være prisgivet brandbomberne og de congreveske raketter fik hurtigt stemningen fra 1801 til at fordufte. Afmagt og hævnfølelse afløste opstemtheden, og nogle af officererne og generalmajor Peymann blev kort efter kapitulationen stillet for retten, hvor han fradømtes ære, liv og gods – men fik senere delvis oprejsning.

Indkvarteringen af de husvilde og brandlidte tog kommunen sig af, og staten vedgik erstatningskravene i forbindelse med

bombe- og brandskaderne, men genopbygningen af byen gik betydeligt langsommere end efter 1795-branden. Den økonomiske depression og de store udgifter til den videre krigsførelse i fransk regi kunne aflæses af de omfattende brandtomter, der 20 til 30 år efter stadig prægede det københavnske bybillede.

1. Officielle bekendtgørelser

Medbrødre! Efter at have bragt alt i den Orden, som Tid og Omstændigheder bød, iler jeg til Armeen for med den saa snart muligt at virke til mine kære Landsmænds Vel, dersom ikke snarlig Omstændigheder indtræffer, som kan afgøre alt paa en efter mit Ønske ærefuld og fredelig Maade.

Kjøbenhavn, d. 12te August 1807

FREDERIK, C. P.

(Dagen, Overordentligt Nummer, nr. 135, 12.8.1807)

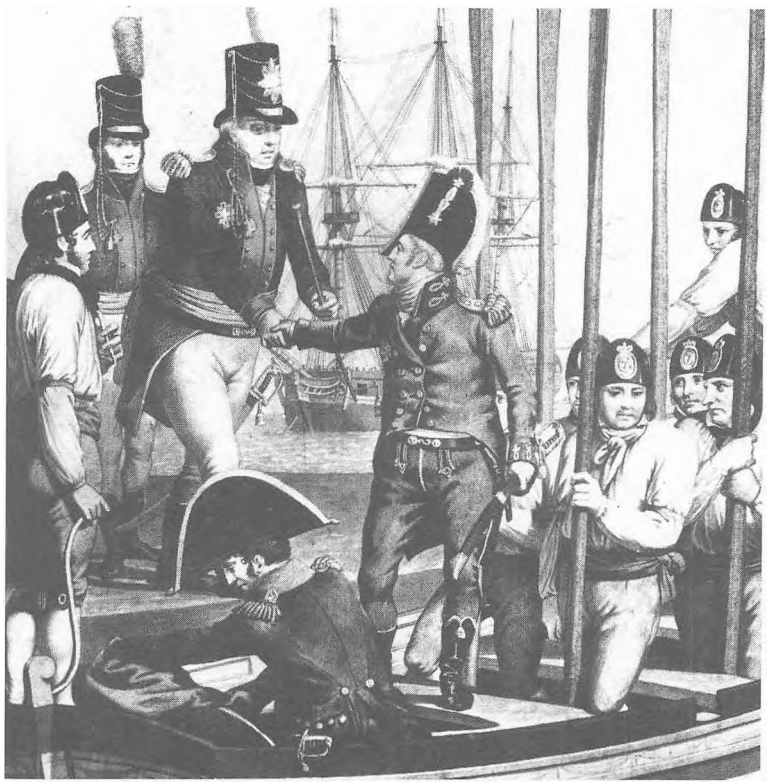

C. W. Eckersberg: General Ernst Peymann tager afsked med kommandør Steen Bille. Frederiksborg Museum.

Medborgere! Atter ser vi Folkeretten krænket og vor Fred brudt af den Stor-Britaniske Regering. Atter ser vi Hovedstaden paa den mest troløse Maade overfalden af en engelsk Krigsmagt. Vore Fjender har dertil valgt et Tidspunkt, da vore Vaabenbrødre er kaldt til at værne om Landets Fred ved Elben. Men de har bedraget sig i at beregne vore Kræfter og vore Forsvars-Midler. De har glemt, at *Frederiks* Aand hviler over os og besjæler os. *Medborgere!* Det blev mig betroet at vaage med Eder og at stride tillige med Eder for vore Arnesteder og vor Ære. Jeg er med henrykkende Glæde Vidne til Eders varme Fædrelandskærlighed og Eders faste Mod. I trænger ikke til Opmuntring. Jeg er overbevist om, at vor kække Kronprins skal, naar han selv kommer midt iblandt os, kende os igen.

Citadellet Frederikshavn, den 17de august 1807

PEYMANN.

(Dagen, nr. 138, 17.8.1807)

Bekendtgørelse
fra
den kommanderende General til Garnisonen
og samtlige Indvaanere i Kjøbenhavn

Admiralen for den her paa Rheden værende fjendtlige engelske Flaade, saavel som den kommanderende General for de i Sjælland landede fjendtlige engelske Landtropper, har i Dag formeligen opfordret mig til at overgive vor Flaade til Kongen af England og at samtykke i, at de bortfører samme, imod at de tilbagegiver den ved en almindelig Fred i Europa.

Jeg har herpaa svaret: »at vor Flaade, der er vor uimodsigelige Ejendom, var ligesaa sikker i vor Konges Hænder, som den nogen Tid kunne være i Kongens af England, imod hvilken Monark vi aldrig har pønset paa nogen Fjendtlighed; at vi ville underkaste os vor Skæbne, ifald de var grusomme nok til at forsøge paa at ødelægge en Stad, som ikke har givet den mindste Aarsag til en saadan Medhandling fra deres Side; men at Ære og

Overordentlig Nummer.

Tirsdag 1 Septbr. **Dagen** No. 150 1807

Samlet og forlagt af K. H. Seidelin, Kommandersersant ved det borgerlige Artilleri og Literatus, Trykt hos Thorstein C. Rangel.

Bekiendtgiørelse

fra

den commanderende General til Garnisonen og samtlige Indvaanere i Kiøbenhavn.

Admiralen for den her paa Rheden værende fiendtlige Engelske Flaade, saavelsom den commanderende General for de i Sielland landede fiendtlige Engelske Landtropper, have i Dag formeligen opfordret mig til at overgive vor Flaade til Kongen af Engelland og at samtykke i at de bortføre samme, imod at de tilbagegive den ved en almindelig Fred i Europa.

Jeg har hervaa svaret: „at vor Flaade, der er vor uimodsigelige „Eiendom, var ligesaa sikker i vor Konges Hænder, som den nogen Tid „kunde være i Kongens af Engelland, imod hvilken Monark vi aldrig „have ponset paa nogen Fiendtlighed; at vi vilde underkaste os vor Skiebne, „ifald de vare grusomme nok til at forsøge paa at ødelægge en Stad, „som ikke havde givet den mindste Aarsag til en saadan Medhandling „fra deres Side; men at Ære og Pligt bød os at forkaste ethvert For„slag, der var upassende at giøre en uafhængig Magt; og at vi havde „besluttet at tilbagedrive ethvert Angreb, og til det yderste at forsvare „Staden og vor gode Sag, for hvilken vi vare rede til at offre vort Liv „og vort Blod.“

Medborgere! jeg er overbeviist om at mit Svar er Eders, og at vor National-Ære er lige saa hellig for Eder, som for mig. Vælan da, ædle Medborgere, griber til Vaaben alle og enhver, som kan medvirke til at hævde vort ellskte Fødelands Ære og Selvstændighed. Vi stride for det kiereste vi eie. Hvad vore Forfædre under lignende Omstændigheder have udført, det ville og vi. Jeg skal lade de Kiække af Stadens Indvaanere, som med Nytte kunne bruges til vort fælleds Forsvar, give Vaaben, og vi skulle med Kraft tilbagedrive vore Fiender, som bilde sig ind, at det er i deres Magt at kunne foreskrive et ædelt og tappert Folk vanærende Love.

Hovedqvarteret i Kiøbenhavn d. 1 Sept. 1807.

Peymann.

Pligt bød os at forkaste ethvert Forslag, der var upassende at gøre en uafhængig Magt; og at vi havde besluttet at tilbagedrive ethvert Angreb og til det yderste at forsvare Staden og vor gode Sag, for hvilken vi var rede til at ofre vort Liv og vort Blod«.

Medborgere! Jeg er overbevist om, at mit Svar er Eders, og at vor National-Ære er lige saa hellig for Eder som for mig. Velan da, ædle Medborgere, grib til Vaaben alle og enhver, som kan medvirke til at hævde vort elskede Fødelands Ære og Selvstændighed. Vi strider for det kæreste, vi ejer. Hvad vore Forfædre under lignende Omstændigheder har udført, det vil og vi. Jeg skal lade de Kække af Stadens Indvaanere, som med Nytte kan bruges til vort fælles Forsvar, give Vaaben, og vi skal med Kraft tilbagedrive vore Fjender, som bilder sig ind, at det er i deres Magt at kunne foreskrive et ædelt og tappert Folk vanærende Love.

Hovedkvarteret i Kjøbenhavn, den 1. Sept. 1807

PEYMANN.

(Dagen, Overordentligt Nummer, nr. 150,1.9.1807).

BEKENDTGØRELSE

Medborgere! Efter at alle vore Forsvarsmidler er bleven utilstrækkelige, og vi ikke har kunnet forhindre Fjenden i at anlægge Forskansninger saa nær ved Stadens Volde, at han kan, saa ofte han finder for godt, sætte Staden i Brand paa flere Steder, uden at vore Slukningsanstalter (der er ødelagte baade ved deres Brug og Fjendens Skyts) kan formaa at standse Ildens Udbredelse; saa har jeg saavel i Betragtning heraf, som da, efter min egen og de øvrige højstkommanderende Officerers fuldkomne Overbevisning, vor svækkede Styrke i dens nuværende Forfatning ikke er i Stand til med nogen Sandsynlighed at afværge, at Fjenden med Magt er i Stand til at indtage og sætte sig i Besiddelse af Staden og som en Følge heraf tillige af begge Holme og Flaaden, uagtet disses Forsvar fra Søsiden er aldeles betryggende, – været sat i den uheldige Nødvendighed, for at spare uskyldige Borgeres Blod og Staden fra de uberegnelige

Følger, dens Indtagelse med Storm maatte drage efter sig, – at indgaa Kapitulation med den fjendtlige Krigsmagts Anførere, og derved maattet overgive Flaaden samt indrømme Fjenden Besiddelse af Citadellet Frederikshavn og Holmen i saa lang Tid som udfordres til at føre Krigsskibene ud paa Rheden, dog med Vilkaar: at begge disse Steder skal tilbageleveres, og Øen Sjælland inden seks Uger i det længste skal være forladt af de engelske Tropper, samt at alle offentlige og private Ejendomme baade her i Staden og overalt paa Øen Sjælland skal af dem blive uantastede og urørte.

Medborgere! Idet jeg gennemtrængt af Bekymring meddeler Eder denne Efterretning, maa jeg tillige minde Eder om, at den første Borgerpligt af Eder, hvis Liv og Gods nu saaledes er betryggede, er Rolighed og Orden; og jeg bør tillige advare enhver om, at Overtrædelse af denne Pligt er Forbrydelse, som kan drage bedrøvelige Følger efter sig.

Hovedkvarteret i Kjøbenhavn, d. 7. Sept. 1807

PEYMANN

(Dagen, nr. 152, 8.9.1807)

2. Pressens skildring af krigsbegivenhederne

Mandag 17 August

Dagen

No. 138 1807.

Samlet og forlagt af K. H. Seidelin, Kommandørsersaant ved det borgerlige Artilleri og Literatur.
Trykt hos Thorstein E. Rangel.

Maae trykkes.
Kjøbenhavns Politikammer d. 17 Aug. 1807. Haagen.

Dagen, nr. 138, 17.8.1807

I morges Kl. 4 er en Del engelske Tropper landet ved Vedbæk. Det var den i Sundet liggende Afdeling af Tropper, der har gjort denne Landgang. Man paastaar, at de har lejret sig i Dyrehaven. Man vil ogsaa vide, at nogle af dem er marcheret nordpaa. – Natten til i Løverdags kom en stor engelsk Krigs- og Førselsflaade paa over 100 Skibe i Køgebugt og lagde sig tæt ind under Vallen. Igaar Aftes Kl. 5½ begyndte der en Flaade at kunne ses sejlende Drogden ind næsten med Stille. Det er at formode, at den har de 5000 engelske Tropper fra Rygen ombord.(...)

En engelsk Jæger er bleven fangen og igaar indbragt.

Et engelsk Fartøj, som neden i havde Krudt og brændbare Sager, er ved Havnen anholdt og Mandskabet forvaret.

De engelske, landede Tropper mangler Heste. De skal ogsaa have uddelt Proklamationer, hvori de underretter de Danske, at de er komne som Venner for at befri dem for de Franske, men at de Danske ogsaa maatte selv hjælpe til ved at laane dem den danske Flaade indtil videre!!!

Igaar afgik endnu Posten til Helsingør om Formiddagen, men ikke om Eftermiddagen. Derimod kom Postkareten igaar Aftes uhindret hertil. Idag til Morgen Kl. 8 sloges Generalmarchen, hvorpaa straks en Del Tropper udrykkede.

Kjøbenhavnske Tidender, (Berlingske), nr. 69, 24.8.1807

I Fredags den 21de blev Staden opfordret til Overgivelse, men Hs. Excellence General Peymann gav det bestemte Svar, at han havde Ordre at forsvare Staden til det yderste, og at et saadant Forsvar var hver kjøbenhavnsk Borgers Ønske. Det sandeste Ord der kan siges. Den kjøbenhavnske Borger taaler villig enhver Opofrelse og ser hellere sit Hus fortæret af Luerne, end at den Tanke skulle næres af ham at have sveget Fædreland, Regent, Ære og Pligt. Med Glæde vover han sit Blod for i Fjendens at køle sin Harme over det troløseste Overfald og over Opfordringer, der er de mest krænkende Fornærmelser.

I sytten Aar rasede Krigen rundt om Danmark. I sytten Aar vidste Frederiks Statsklogskab at indgyde alle de krigende Regeringer den største Tillid til hans Neutralitet. De mægtigste Hære, der knuste store Stater, vandrede vore Grænser forbi som Fredens og Ærekærlighedens hellige Enemærker. Selv den Regering, der nu anfalder os, kan intet Paaskud end sige Grund finde i Danmarks Adfærd, men drømmer, at hvis den ej øver Vold imod os, vil en tredie eller fjerde Magt gøre det. Rimeligen er selv denne Drøm kun opdigtet, men den Drøm, at Aksels Stad kunne kues til skændig Eftergivenhed, den har England haft! dets Flaade og Hær har den næppe længere; og vor Pligt er det at udrydde enhver Levning deraf, som endnu kunne være tilbage hos dem. Fjern eller nær stoler

Frederik på sit Kjøbenhavn. Paa ham stoler igen Kjøbenhavneren, paa den Prins, der vovede sig tværs igennem Fjenden paa Bæltet for at gøre sit til at afværge Danmarks Vanære. Hvilken Glæde, naar Kjøbenhavn atter favner ham. Stolt vil han skue dets tapre Mænd; stolte vil vi skue vor tapre Prins og med Foragt se den Fjende fjerne sig, der vovede at byde os Haan.

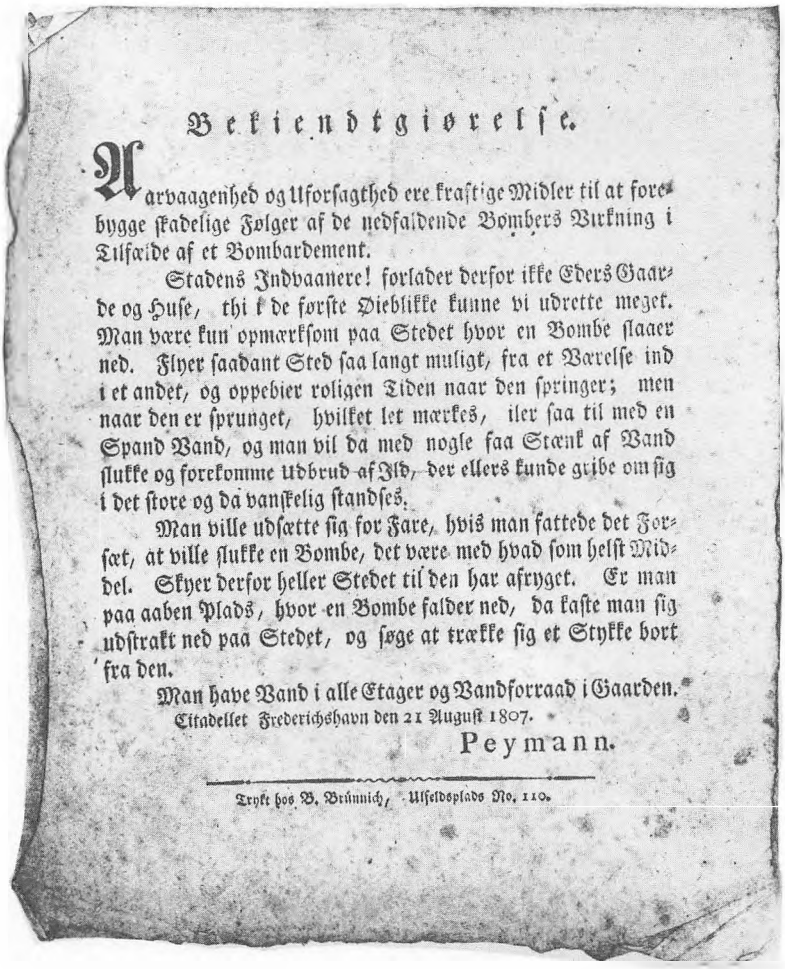

Bekiendtgiørelſe.

Aarvaagenhed og Uforſagthed ere kraftige Midler til at forebygge ſkadelige Følger af de nedfaldende Bombers Virkning i Tilfælde af et Bombardement.

Stadens Indvaanere! forlader derfor ikke Eders Gaarde og Huſe, thi i de første Øieblikke kunne vi udrette meget. Man være kun opmærkſom paa Stedet hvor en Bombe ſlaaer ned. Flyer ſaadant Sted ſaa langt muligt, fra et Værelſe ind i et andet, og oppebier roligen Tiden naar den ſpringer; men naar den er ſprunget, hvilket let mærkes, iler ſaa til med en Spand Vand, og man vil da med nogle faa Stænk af Vand ſlukke og forekomme Udbrud af Ild, der ellers kunde gribe om ſig i det ſtore og da vanſkelig ſtandſes.

Man ville udſætte ſig for Fare, hvis man fattede det Forſæt, at ville ſlukke en Bombe, det være med hvad ſom helſt Middel. Skyer derfor heller Stedet til den har afkaſtet. Er man paa aaben Plads, hvor en Bombe falder ned, da kaſte man ſig udſtrakt ned paa Stedet, og ſøge at trække ſig et Stykke bort fra den.

Man have Vand i alle Etager og Vandforraad i Gaarden.

Citadellet Frederichshavn den 21 Auguſt 1807.

Peymann.

Tryk hos B. Brünnich, Uſſeldsplads No. 110.

Københavns Bymuseum.

I underdanigſt Følge af Hs. Kongelige Høihed Kronprindſens naadigſte Skrivelſe, ſom giennem Directionen for Univerſitetet og de lærde Skoler under Dags Datum er Konſiſtorium meddeelt, og ſaaledes lyder:

Den Fare, Staten trues med, giver mig Anledning at anmode de Studerende her ved Univerſitetet at forſamle ſig og ſtøde ſammen i et Korps under Navn af Kronprindſens Liv-Korps. Jeg har ved den for mig uforglemmelige 2den April ſeet dette Korps, og med Glæde erfaret dets Iver for Kongen og Fædrenelandet. Vel an Landsmænd! viis det ſamme ved denne Leilighed.

Dette Korps ſkal anføres af den ſaa almindelig agtede Over-Hofmarſkalk Hauch.

Kiøbenhavn den 11te Auguſt 1807.

Frederik C. P:

Efterkommer Konſiſtorium ſom troe Underſaattere ſin Pligt herved at opfordre Univerſitetets Borgere fra i Morgen Formiddag Klokken 8 af, eller ſaaſnart dette vorder dem bekiendt, at indfinde ſig paa Studii-Gaarden, for i Konſiſtoriums Forſamlings Værelſe at blive indførte i de dertil beſtemte Liſter, hvorefter nærmere Foranſtaltninger vil blive giorte. Kiøbenhavn den 11te Auguſt 1807.

Under Univerſitetets Segl.

Treſchow.
Rector Universitatis.

Wolf.

Københavns Bymuseum.

Kjøbenhavnske Tidender, (Berlingske), nr. 70, 28.8.1807

I Tirsdag Aftes opkom Ild paa Vesterbro, man ved ikke hvorledes. – Et Værk, som Fjenden Natten til Onsdag med Sække, Jord og Forhugning havde sat i Arbejde paa Dæmningen tæt uden for Ladegaarden, og hvorfra han i Onsdags Morges kanonerede lidet, blev fra Volden beskudt og bragt til at tie. – I Onsdags lod en engelsk Brig sig atter se i Køgebugt tæt ind, hvor Grunden opgaar mellem Amager og Sjælland, ligeledes et Par andre Sejlere længere ude. – I Anledning af Fjendens Nærværelse ved Søerne har man fundet ved Prøve, at Vandet i Kjøbenhavns Fæstningsgrave afgiver et meget godt Drikkevand ved Hjælp af Filtrering. – Skuespiller Hr. Knudsen, hvis Iver og Fortjeneste i 1801 som den danske Krigsmagts Sanger aldrig glemmes, viser samme Nidkærhed i de nærværende Fjendtligheder. Forsynet med Tilladelsen er han alle Vegne, hvor der er af vore Krigere, for at gavne med sin Sang, selv paa de yderste Forposter, hvor han endog ved Udfaldet i Tirsdags var i Fare. En af Hr. Knudsens Sønner tjener og som frivillig paa Defensionen. – Ved bemeldte Udfald døde Løjtnant Bruun af Kongens Livjæger Heltens Død for Fædrelandet. –

Adresse-Contoirs Efterretninger, (Adresseavisen), nr. 362, 27.8.1807

Her hviler Støvet
af
JENS BRUUN,

Løjtnant ved det Kongl. Livjæger-Korps,
Lærer ved det Kongl. Søkadet-Akademi
og det Basedowske Institut.
I Attakken den 25. August 1807
endte en fjendtlig Kugle hans daadfulde Liv,
hvorved han døde den ærefuldeste Død for Fædrelandet.
Ved streng Redelighed, Duelighed, Sindighed og Blidhed
var han almindelig agtet blandt sine Samtidige,

derfor begrædes han af Venner,
og især af Ynglingene,
til hvis Dannelse han saa meget bidrog.
Hvil sødt, du Ædle!
Dit Minde skal os være uforglemmelig.
- Basedow.

Adresse-Contoirs Efterretninger, (Adresseavisen), nr. 366, 1.9.1807

Jæger-Løjtnant BRUUNs Minde helliget;
faldt den 25. August 1807.

Tavse og nedslagne blev Danmarks Genier staaende,
da de gennemvandrende Sletterne saa
en elsket Ynglings Lig.
Ædelt var dit Kald, udbrød de, at værne om Fødeland,
stor og misundelsesværdig din Løn;
men du, Danmark! tabte en Mand;
ej som Albions, der lejede kommer
at ødelægge Fredens og Lyksalighedens Hjem,
berøve Oldinge, Mødre deres Støtte,
Kvinder og Møer deres Haab.
Nej, en BRUUN, der, fast som Fjeldene blandt hvilke han fødtes,
med hvæssede Sværd
trodsed' den Fjende, der voved' at gæste hans Hjem:
Ham tabte Du, ham savner Du
og da, naar under Fredspalmens rolige Skygge
han dannede vordende Mænd:
Dog tusindfold Kraft
lægger vi i hans Stridsbrødres hævnende Sværd,
deres Higen skal være det Maal:
At sejre eller dø som han.

B.....

Dagen, nr. 149, 1.9.1807

Igaar Morges blev Nørrebros dobbelte Allé afstynet, uagtet de engelske Jægere fyrede paa Folkene fra Stenhuggerhuset. – Igaar Eftermiddags gik en Del fjendtlige Transportskibe, omtrent 50, syd ned ad Dragør, muligen for at gøre noget mere, end hvad de fik udrettet igaar Nat, som dog vel vore Tropper vil forbyde. –

Ladegaarden er nu aldeles ryddelig for Afsindige og Veneriske. Besynderligt traf det, at de Engelske, – der ikke ville tilstaa os længere Tid end 4 Timer til Patienternes Flytning, og siden for selv at flytte dem fik 4 Timer dertil af os, – maatte forlange Fristen forlænget og brugte hele Aftenen og Natten dertil. Man saa en lang Række sjællandske Ægtbønder holde langs Vejen, og om Natten hørtes nogle særdeles underlige Brøl, formodentlig af de mest Gale. Det er troligt, at disse, især Hs. Maj. Kongen af Babel, der vanskelig tager imod Kommando, maatte tvinges med Magt. – Søndag Morgen opsagdes Stilstanden af os. – I Søndags Aftes fik de Engelske atter en Stilstand til Medicinkassernes Flytning fra Ladegaarden, som igaar Morges opsagdes. – I Nat har været en Del Musket- og Kanon-Ild ved den østre Kant af Staden. – Efter et temmelig troværdigt Rygte skal en af vore Jægere ved Udfaldet igaarmorges have skudt en bestjernet engelsk Officer.

Dagen, nr. 152, 8.9.1807

Siden i Onsdags den 2. Sept. er intet Nummer af dette Blad udkommet. Om denne Mellemtids Begivenheder er med faa Ord følgende at berette: I Onsdags Aftes lidt efter 7 begyndte Fjenden fra Batterier bag Vesterbro, imellem Ladegaarden og Rolighed, to tre Steder bag Blaagaard og Nørrebro, saavel som bag Østerbro, et i sin Slags mageløst Bombardement paa den vestre og nordre Del af Staden. Man regner paa Slump, at over 2500 Bomber, Stykgranater, Brandkugler og gloende Kugler indkastedes. Mange Mennesker kvæstedes, og paa over 30 Steder brød ild ud, men dæmpedes af Brandfolkene med en Raskhed, der tildrog dem og Politiet Generalens Tak. – En fjendtlig Kolonne, der denne Nat skimtedes fremrykket paa Vesterbro,

Kjöbenhavns Beleiring 1807.

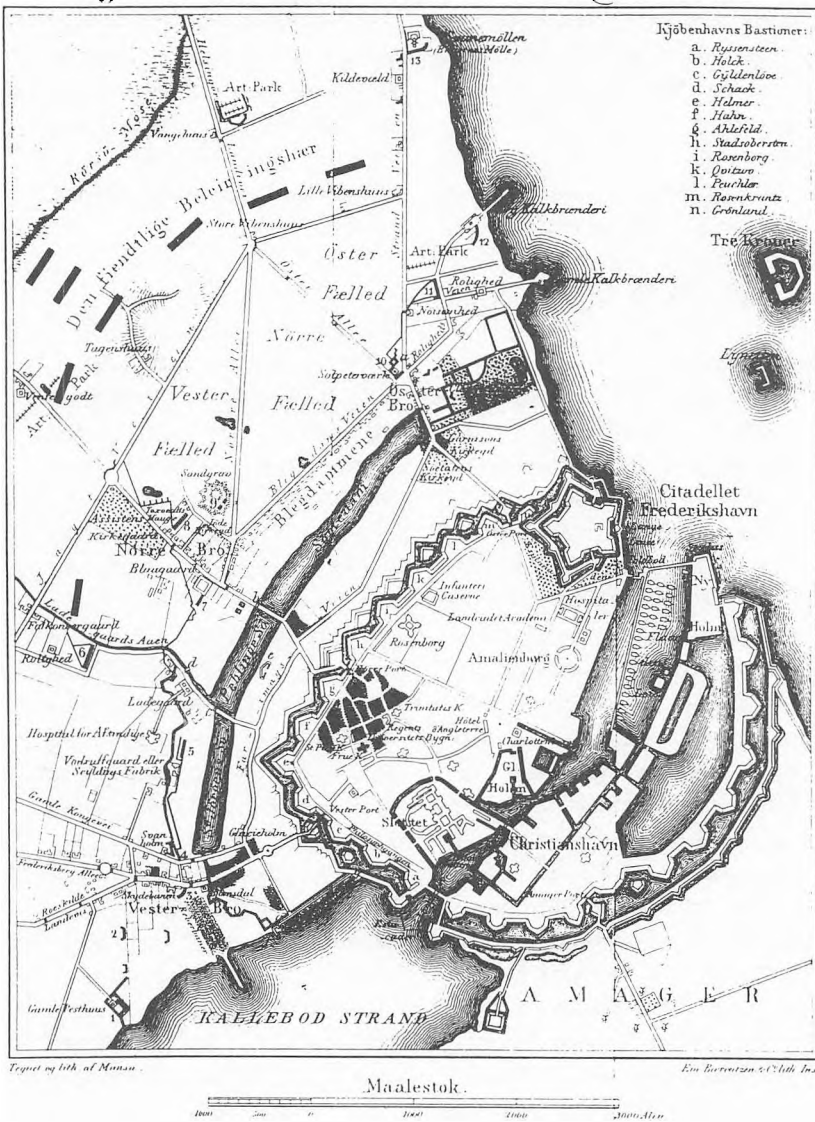

Fra H. J. Blom: »Krigstildragelserne i Sjælland 1807«, Kbh. 1845.

blev ved Kartetsker fra de vestlige, især Schakkens Bastion, knuget tilbage.

– Om Torsdagen var Fjendens Batterier næsten tavse, og skønt der da og i paafølgende Nat skønnes at være indkommet omtrent samme Mængde Bomber o.s.v., og adskillige Steder tændtes, blev dog Slutningen endnu god. Men Major Kirkerup maatte nu saaret gaa til Sengs. Næste Dag fortsatte Fjenden Bombarderingen og rækkede Bomberne til Holmens Kirke, Hallandsaas, Nyboder o.s.v.

Endelig begyndte den tredie Aften et Bombardement, der endnu overgik første Nats. Straks om Aftenen skødes Tømmerpladserne i Brand. – Vort Batteri sammesteds, hvis Krudtforraad sprang i Luften, maatte forlades. Paa samme Tid opkom mange steder i den vestre og nordvestre Kant Ildløs, der ikke mere som før blev betvunget. Med sit Brandgods skød Fjenden Ild i Fruekirke Taarn, som afbrændte og styrtede under Fjendens Hurraraab, og endelig saas Slukningsarbejdet saa aldeles utilstrækkeligt, at Ilden omspændte Studie-, Petri-, begge Kannike- og Fiolstræderne, Nørregade, Skidentorvet, Skidenstræde, Skindergade, o.fl. St. – Altid indsendtes Fjendens Bomber i og i Læ af Brandstederne. Ilden vedvarede Løverdagen og Søndagen og endtes først igaar i Landemærket, efter at have ødelagt Lille Købmagergade, Rosengaarden, Nørrevold, Pustervig, Kultorvet, St. Gertrudstræde m.m. –

Løverdag, Søndag og ind paa Gaardsdagen foregik Underhandlinger. Igaar Middags kapituleredes. Igaar Eftermiddags besatte Fjenden ifølge Nyholm ogsaa Kastellet. Proklamationer om Fredens Nødvendighed oplæstes og uddeltes.

3. Holdninger til krigen og krigstjenesten

De mærkværdigste og tilforladeligste Tildragelser

»I Dag har vi udgivet Geværer, det gik saa, saa! Lydighed, denne Soldatens Hoveddyd – Aanden i det Militære – er her ikke. Men Støjen, Raaben og Tumult desværre mere end nok. Jeg lod mit Kompagni møde, efter at deres Vaaben var bleven uddelte, formerte Kreds og tiltalte dem omtrent saaledes: »Landeværnsmænd! Eders Konge, Eders Land er i Fare; den Konge, der har brudt de Baand, som tyngede Eders Stand, fordrer nu, at I skal vise Eders Taknemmelighed med Vaaben mod en Fjende, der uden Ret, uden Advarsel angriber Landet. Glad velsigner jeg det Øjeblik, der giver mig Lejlighed til i Spidsen for kække Mænd at vise dansk Mod i Farer og kraftig Hævn mod voldsom Undertrykkelse.« – Men intet Udbrud af Glæde, af Lyst til Kamp og Deltagelse røbedes. Tavs og forundret bød jeg dem adskilles – de adlød; men nogle Timer efter kom en Del i mit Kvarter – hos de andre Officerer var det ligesaa – og paastod, at de ikke var beføjede at forlade deres Provins. Med megen Møje fik jeg dem beroliget ved Forestillingen om, at det var deres Pligt, og at Kongen i dette Øjeblik, berøvet sin staaende Armé, nu havde grundet Krav paa deres Troskab. Svaret blev: »Ja, de vidste nok, at man ville jage dem til Sjælland; men vi (Officererne) kunne være vis paa, at de kunne læse og kendte Kongens Forordning ret godt, at de skulle blive i deres Land« m. v. Da jeg gjorde Mine til at jage dem paa Døren, forsikrede de mig meget alvorligt, at de var Landeværn og ikke Soldater! Med Besværlighed blev jeg dem løs og meldte Chefen dette smukke Optrin; men der blev jeg trøstet! De Herrer Kaptajner S. og N. stod hos ham med endnu værre Besværinger, og hele hans Post og den halve Gade var omringet af Landeværnsmænd, der gentog det samme. Majoren gik omringet af os alle ud, talte dem blideligt tilrette, og omsider adskiltes de, da det blev sagt, at Generalen skulle komme. Generalmajor O. kom. Nu gik den tragikomiske Scene ret for sig. Du kender selv Generalen og ved, han er en høj, rask

Mand; men, du gode Gud, han forsvandt i Mængden af de ham omringende Mennesker, saaledes at jeg næppe kunne se Toppen af hans Fjer; at komme til ham var der ikke at tænke paa. Det kære Valgsprog: Vi er Landeværn, ikke Soldater! tonede i Luften som en Storm blandt Norges Graner. Forgæves stræbte Generalen at tale, han blev overstemmet og var ej engang i Stand til at svare paa deres Skrig; thi alle raabte i Munden paa hverandre. »Til Gevær! Stil Jer op!« blev kommanderet hundrede Gange, og ligesaa mange Gange ikke adlydt. Omsider forlod Generalen dem, og lidt efter adspredtes de. Om Aftenen spiste han og alle Officererne hos Fru H., og Eftermiddagen derpaa rejste han videre til de andre Bataillonер, hvor det skal være ligesaa galt som her. Jeg beklager denne Mand, som jeg beklager enhver, der har med de Folk at gøre, mig selv ej at forglemme, thi Uordenen er over al Beskrivelse. *Kaos* selv kan ej have ligget i større Sammenblanding end denne Hob, og sikkert har *Materien* villigere adskilt sig, end disse ordner sig. Snart anker de paa Geværerne, og disse er dog taalelige og alle ret velforsynede med Bajonetter; snart at de ikke har Flintesten. Den sidste Grund har nogen Vægt, da de fleste er maadelige, og der ikke haves flere end den, der sidder for Geværet; men en flink Soldat ville dog let i en Egn som denne kunne afhjælpe denne Mangel. Kommandere nogle til at slaa, gaar for Tiden imidlertid ikke vel an. Jeg har givet dem det velmente Raad at gaa med Bajonetten løs paa Fjenden; men Raadet vandt intet synderligt Bifald: *De gustibus non disputandum.*«

(Af De mærkværdigste og tilforladeligste Tildragelser i Sjælland og Lolland under Belejringen 1807, af Kaptajn W. Thanch. Kjbh. 1807)

J. Senn og G. L. Lahde: »Klædedragter i Kjøbenhavn« (1806 ff.). Kunstindustrimuseet, København.

J. Senn og G. L. Lahde: »Klædedragter i Kjøbenhavn« (1806 ff.). Kunstindustrimuseet, København.

H. C. Bunkeflod:
Opmuntring til *Soldaterstanden for det unge Mandskab paa Landet.*

(Mel.: Kong Christian stod ved etc.)

Min Arm til Arbejd daglig vant
er god til Kamp,
sig, du som før min Styrke fandt,
naar vi lidt spøgede iblandt,
sig, tror du vel, jeg Sejr vandt
i Røg og Damp?
Jeg hidtil aldrig saa den Mand,
som for min Haand ej falde kan
i Kamp.

Vær tryg mit elskte Fødeland
mod fjendtlig Hær,
stærk er min Arm, den værne kan,
og modig er den danske Mand,
for Kongen og mit Fædreland
jeg fik et Sværd,
og det fik mange Tusinde,
der ønsker ikkun Fjenderne
var nær.

Vor Nabo var os sjælden god
i fordums Tid;
de Krigstrompeten høre lod,
opfyldt med Had, opfyldt med Mod
de ofred' villig Liv og Blod,
naar der var Tid,
men vore Fædre mødte dem
og drev de Folk som oftest hjem
i Strid.

Ja hvis nu Fjenden nærmed' sig
og for mig stod,

O Moder! du som led for mig,
jeg vil mig holde lykkelig,
at jeg kan øse ud for dig
mit Hjerteblod;
og falder jeg, skal Fjenderne
dog fly og rose skælvende
mit Mod.

Bær fredsomt Fader! dine Aar,
du Liv mig gav,
for dig jeg glad i Striden gaar,
og hvis jeg Børn og Kone faar,
for dem med dobbelt Kraft jeg slaar,
som Gud mig gav;
og bli'r jeg dræbt af Fjenderne,
skal jeg dog finde sejrende
min Grav.

En Usling sidder i en Krog
i Fejdetid,
han Kongen, Fædrelandet og
sin Ære elsker ej, det Drog!
Og skønt han frygter, dør han dog,
glemt bli'r hans Tid;
men aldrig glemmer man den Mand,
som døde for sit Fædreland
i Strid.

Vi bor i vore Fædres Land,
her leved' de,
og aldrig skal en fremmed Mand
faa høstet Frugten af vort Land,
vi det forsvare vil og kan
som Fædrene.
Byd Konge Krig! jeg gaar i Krig,
og alt, hvad du befaler mig,
skal ske.

Men sødt det er, naar gammel Mand
i Vennelag
med Glæde taler om, hvordan
de greb den stærke Fjende an
og kæmpede og Sejren vandt
i mangt et Slag.
Og jeg – jeg kommer vel i Krig!
og faar engang saa lykkelig
en Dag.

(Forsøg til Viser for Almuen, især for Spindeskolerne. Odense 1783/1807)

Da der endnu ikke har meldt sig et saa tilstrækkeligt Antal Frivillige til Forsvarsanstalterne, som Nødvendigheden kræver, saa maae jeg herved opfordre flere at melde sig her inden i Morgen Eftermiddag Kl. 6, paa det andre Midlers Brug, til at erholde det behøvende Mandskab, kunde undgaaes. Denne Bekjendtgiørelse har enhver Huus-Eier strax at underrette de i hans Huus værende Personer om.

Kiøbenhavns Politie Kammer den 14 August 1807.

Haagen.

Trykt hos J. Jørgens.

Københavns Bymuseum.

Uddrag af et Brev fra Sjællands sydøstlige Kant, dateret 16. og 17. Aug. 1807

Her ude er alt i Bevægelse; der er bleven støbt mange Kugler, ja endog nogle Kanoner komne for en Dag og Karduser gjort til dem. – Jeg er slet ikke bange for Engelskmændene; de Danske har engang vist, at de ikke er bange for dem, og

Hadet kan ikke være mindre imod dem denne Gang end sidst. I dag hører jeg, at de Engelske har gjort Landgang ved Vedbæk, og at deres hele Flaade samler sig om Kjøbenhavn. Krigen er da begyndt, og maaske en ny 2den April forestaar; dog er det mig kært, at jeg hører, at alle i Kjøbenhavn er fulde af Mod.
(Dagen, nr. 140, 21. 8. 1807)

Adresse-Contoirs Efterretninger, nr. 366, 27. 8. 1807

Til Middag udkommer No. 5 af »Dagbogen i Anledning af Urolighederne i Danmark 1807«, indeholdende alt det vigtigste siden 9. August og faas for 4 Sk. hos Boghandler Becken i Pilestræde 111, hvor de 4 foregaaende No. faas for 16 Sk.

En udvalgt Samling af de Digte, der er udkomne i Anledningen af Krigen, bliver besørget af Hr. Decanus Horrebow. De Herrer Digtere, der ønsker eller vil tillade deres Digte optagne i denne Samling, vil behageligen tilstille Udgiveren eller Bogtrykker Brünnich paa Ulfeldtplads 110 et Eksemplar af samme. For Aftrykkets Korrekthed, Tryk og Papir skal der sørges saaledes, at man hverken skal have Aarsag at harmes derover eller den ublu Pris af 6 eller 8 Sk. for Arket.

»Til Fædrelandets Forsvarere, en Almensang« af Cand. juris. Gundelach, er i Dag udkommen og faas til Køb for 2 Sk. hos Hofboghandler Poulsen i Antonistræde i det saakaldte Slot og hos Bogtrykker A. Seidelin i Store Kannikestræde 46.

Fr. Chr. Gundelach: Til Fædrelandets Forsvarere

(Mel. Ung Adelsten paa Tinge stod.)

Op Brødre! hvæsser Krigens Sværd!
og hærder Manddoms stærke Arme!
Op, søvant Helt! til Orlogsfærd
med modigt Bryst og mandig Varme!
Op hver en Søn af frie Nord
at værne om sin Fædrejord!

Op Kriger! frels Din Fædre-Ø
fra Briten med sit træske Følge!
Lad, Orlogsmand! paa stolten Sø
Din Vimpel højt i Skyen bølge!
Og Rantzaus Kraft og Juulers Mod
skal styrte Fjenden for din Fod.

Op Landmand! kast den blanke Le!
ombyt den med en stridbar Kaarde!
og lad hovmodig Brite se,
at ogsaa Du kan Kriger vorde!
og brug Dit Værge som en Mand!
da lønner Dig Dit Fædreland.

Op Musens Søn! fra fredsomt Hjem
Dig Dan og Nor til Vaaben kalder.
Drag klippefast mod Fjenden frem!
da skal Du staa, naar Briten falder,
som Absalon Du leve skal
blandt djærve Danerheltes Tal.

Op Borger! Tvillingrigets Søn!
fra Norrigs Fjelde, Danmarks Sletter!
højt er dit Kald og stor Din Løn;
en Sejerskrans Dig Dana fletter.
Den grønnes evig om Dit Navn
og evig om Din Fødestavn

Men hæv Dit Blik til Himlens Gud!
vent, sindig, Raad fra Verdners Fader!
og lyd Algodheds vise Bud!
at ej Hans Almagt Dig forlader.
Og spar Din Kraft til Kampens Tid!
da signer Han Din Manddoms Id.

Og frygt da ej for Vaabengny,
for Sværdets Lyn, Kanonens Torden!
Din Sang gentage højen Sky!

Din Daad, Din Idræt hele Jorden!
Og Danmark elskte FREDERIKS Aand
i Kampen svæve om Din Haand!

Juliane Marie Jessen: De danske kvinder til Danmarks forsvarere

(Mel. Saa glade vi drage det lynende Sværd etc.)

Ej ræddes vi Kvinder for Briternes Færd;
I skærme os, kimbriske Helte!
Saa trygge vi hvile bag eders Sværd,
skønt Voldsmænd mod os spænde Bælte.
Alvældige Herre! o hør du vort Raab,
din Almagt beskytte vort Værn og vort Haab!

I stride for Fødeland, Konge og Mø,
I stride for Frihed og Ære;
langt heller' I vælge at falde og dø
end haanende Lænker at bære.
Hærskarernes Herre! o hør du vor Bøn,
værn om den mandige Daniens Søn!

Højt hæver sig bankende kvindelig Barm,
saa takfuld til Himlen vi skue
ved Tanken, at Dannemænds vældige Arm
slaar kækt mod de Fjender os true.
Alfader! vær deres Anførers Raad,
styrk du hans Arm og velsign du hans Daad!

»De stride for *Frederik* og Fædreneland,«
saa Mødre til Døtrene sige.
»Gud signe dit Vaaben! op, strid som en Mand!«
udraaber den ømmeste Pige.
Hærskarernes Herre! o hør du vor Bøn!
Dannemarks Frelse lad være der' Løn!

Georg Fahrenholtz: De britiske røvere, (stik, 1807). Københavns Bymuseum.

Schack Staffeldt: Danesang

(Mel. Vi alle dig elske, livsalige Fred!)

Velkommen, o Fejde! i Tordeneres Brag
omslynget af Lynenes Kranse!
Vi slaa for den gode, retfærdige Sag,
thi kækt dig imøde vi danse.
Paa Vold og paa Kyst,
med Bryst tæt ved Bryst
vi stande og fnyse af Kæmpers Lyst.

Som Slangen sig bugter om yndige Noer
paa Blomster hensunket i Dvale,
Forrædernes Flaade et Øfolk omsnor,
som bor i Uskyldigheds Dale:
Men Bryst tæt ved Bryst,
paa Vold og paa Kyst
vi stande og fnyse af Kæmpers Lyst.

Og ret som det lumske Uhyre sin Kam
med brogede Farver opskyder,
med vrimlende Stridsmænd, til Trussel og Bram,
den troløse Flaade sig pryder:
Men Bryst tæt ved Bryst,
paa Vold og paa Kyst
vi stande og fnyse af Kæmpers Lyst.

Ha, BRETLAND! i Skændsel du dypper dit Flag,
urost var alt længe din Fane:
Ad den ler selv Asias Blødling i Mag,
ad hint ler den haardføre Dane:
Thi Bryst tæt ved Bryst,
paa Holm og paa Kyst
vi stande og fnyse af Kæmpers Lyst.

Trosvigende Havfrue! bortskælv i Flugt,
for Vinteren Isskjoldet kaster

paa bærende Bælt, og fra Bugt hen til Bugt
til Medbrødres Bistand vi haster:
Thi Bryst tæt ved Bryst,
med Kæmpernes Lyst
vi rense, vi hævne den utvungne Kyst!

4. Dagligdagen under krigen

Omstændighederne driver Prisen op paa Levnedsmidlerne, da det uventede og uvarslede Overfald ikke har levnet Tid til at sammenbringe overflødigt Forråd. De, der fyrigen og ufortrødent værner Dag og Nat om Vold og Havn, bør ikke mangle. Men bliver vi andre ved vor vante Levemaade, saa forringer den overflødige Nydelse Fødevarerne uden Nødvendighed, og lidet kan det hjælpe, at den, der har Evnen, siger, »jeg kan betale, hvad Pris det saa er«. Den største Mængde kan det ikke, og der maa blive Mangel. Op da, hver Dannemand og Dannekvinde! Hver Husholdning indskrænke sig! Ogsaa i én Ret Mad spiser man sig mæt; ogsaa Brød med Smør alene, eller med Ost eller Kød alene, mætter tilstrækkeligt; og er ej saa Mangfoldige glade ved kun at kunne faa Brødet! Lad os i Tide begynde at tage nænsomt til, hvad Forraad Staden har. Tusinde vil velsigne hver den, der kan betale, hvad Hjertet eller Ganen lyster, men nægter sig det, for ej at mindske ufornødent, hvad der skal være tilstrækkende for saa mange. Og naar han, den alvældige Styrer, byder Uvejret at drage bort, da vil ingen af os fortryde at have ved fornuftig Tarvelighed bidraget, at Mangel ikke slappede den væbnede Arm.

Abrahamson

(Dagen, nr. 140, 21.8. 1807)

Forslag til Stadens Levnedsmidlers Besparelse. (Indsendt)

At Fjenden har afskaaret vor Tilførsel er vist. Endskønt det med Glæde erfares af offentlige Bekendtgørelser, at Staden er vel forsynet, ville Anmelderen dog ønske, at man gjorde alt muligt, efter Hr. Kapt. Abrahamsons bekendtgjorte Raad, for at give Forraadet saa stor Udstrækning som muligt.

Hvis Anmelderen ejede nogen Hund, ville han derfor straks lade den ombringe, for at den Føde, som ellers maatte gives den, kunne anvendes til Mennesker.

Kjøbenhavn har sikkert 10.000 Hunde. Vil man endog regne,

at 5 Hundes Føde behøvedes til ét menneske, saa udkommer dog den betydelige Vinding, at 2000 Mennesker daglig kunne opholde Livet ved den Føde, som nu bortgaar til en Mængde Hunde, der aldeles ingen Nytte gør.

Indsenderen tror en saadan Besparelse vigtig endog i rolige Fredstider; hvor meget mere da ikke nu. I denne Overbevisning anbefaler han det til Stadens Regerings højere Bedømmelse.

(Politivennen, nr. 488, 29.8. 1807)

Raad for Elskere af Suppe. (Indsendt)

Dersom Kødbenenes Anvendelse til Menneskeføde ved deres Opløsning til en fortræffelig, sund og nærerig Suppe nogensinde skal kunne faa Indgang i Kjøbenhavn, da skulle man tro, at nu var denne Tid kommen.

Da Kødet allerede er saa dyrt og muligt bliver endnu dyrere, saa synes det dog virkelig Umagen værd at spare de hidtil som ubrugelige, bortkastede Ben, endog om et Pund Ben ikke gav mere Suppe end et Pund Kød, langt mere altsaa, naar det vides, at Benene indeholder 5 til 6 Gange saa megen Føde som samme Vægt Kød.

C. W. Eckersberg: Kongens Nytorv. Statens Museum for Kunst.

Muligen er imidlertid det Haab, at Kjøbenhavns Indvaanere af sig selv skulle samle Benene fra deres Sul og anvende dem, saaledes som her er sagt, – alt for dristigt. Dels Letsind imod nye nyttige Opfindelser, dels Uvidenhed, dels ogsaa Mangel paa Lejlighed til at faa Benene pulveriserede, har hidtil hindret og vil vel endnu i lang Tid hindre denne nyttige Husholdningsgren. Ogsaa maa man sige, at alle de, der har villet opmuntre til Bensuppens Brug, har grebet Tingen bagvendt an og forsømt det eneste, der kunne virke det: at sætte en Benmølle i Gang, hvor man kunne levere sine Ben for Penge og købe Benpulver, naar man ønskede det.

Man tror derfor i denne Tid at turde foreslaa Guvernementet til nærmere Bedømmelse, om det ej var raadeligt at føje saadan Anstalt, at enhver Husmoder kunne til en af Guvernementet beskikket Mand aflevere, i Mængder af 10, 20 eller flere Pund, de Ben, der falder i hendes Husholdning, imod derfor at erholde et Bevis, som hun, naar hun ville, kunne gøre Brug af til at affordre en ligesaa stor Vægt Benpulver, imod en ringe Malerløn. Sikkerligen ville man ved denne Indretning betydeligen forøge det havende Forraad af Levnedsmidler og tillige virke det Gode, at naar vi atter faar tilkæmpet os Fred, havde Folk faaet Smag paa Bensuppe og nogle Mennesker Levebrød ved at finstøde Benene dertil.

(Politivennen, nr. 488, 29.8. 1807)

No. 1807. 49 Aargang. Nr. 362.
Kiøbenhavns Kongelig alene privilegerede
Adresse-Contoirs Efterretninger.
Udgives ugentlig 6 Gange. Torsdagen den 27 August

Adresse-Contoirs Efterretninger, nr. 362, 27.8. 1807

Tjenester søgende:

Et ungt Menneske af god Opdragelse og honnet Familie ønsker sig en Kondition det allersnareste muligt paa et Kontor som Skriver; han kan om forlanges, forevise de bedste Attester om sin gode Opførsel og Karakter; de, der ønsker at modtage samme unge Menneske i Kondition, vil jo før jo hellere henvende sig til Udgiveren af dette Blad.

En dansk Jomfru, som for nærværende Tid opholder sig hos en engelsk, ønsker sig straks hos et dansk Herskab; hun forstaar fuldkommen alt, hvad som henhører til en Husholdning med Sparsomhed, hun tilbyder sig at udrette al den Gerning, som tilkommer en simpel Pige, naar hun kan blive fri for Bygang; hun forstaar Vask og Strygning og al Slags Syning, strikning med mere og har de bedste Rekommendationer, Løn anses der ikke paa; i Mangel deraf ønsker hun sig et lidet Værelse i et anstændigt Hus for billig Betaling; anvises i Skindergade 21, 2den Sal.

Undervisning:

I Borgergade 166 gives honnette Folks Børn Information i Læsning, Strikning og Syning; nogle kan bekomme Kost og Logi om forlanges.

Blandinger:

For honette Personer kan bekommes Middagsspise i og uden for Huset i uge- og maanedsvis for billig Betaling, tillige er nogle Værelser til Leje i Store Kannikestræde 42.

I Følge allernaadigst Privilegium grundet paa det Kongelige Sundheds-Kollegiums Undersøgelse om Uskadeligheden af samme, faldholder *Madam Foltmar* efterfølgende af

hende præparerede og komponerede sager, nemlig: Vaskevand for For- og Efteraarslufte, hvilket borttager Sommerpletter, Fregner og Solbrændthed, og som vedligeholder Huden hvid og skøn; Pomade for de Damer, som bruger Sminke, hvilken Pomade konserverer Huden for Rynker og Gulhed; Pomade til Hænderne, der gør Huden hvid, blød og glat og giver den en smuk Glans; 2de Sorter vellugtende Haar-Pomade, der rodfæster Haaret og befordrer dets Vækst; Pomade for Frost i Hænder og Fødder; det saakaldte Prinsessevand, som holder Huden hvid og skøn. Hun faldholder desuden 2de Sorter skønne og vellugtende Sæbekugler til Hænderne, som er længe varige og forfiner Huden; meget fine lugtende Vande: Eau de Mille Fleur, Sans Pareille, Bergamotte, Cedra, Eau de la rheine; Sæbe-Ekstrakt, som er meget fordelagtig ved Barbering, da man erholder et stærkt Sæbeskum blot ved at gyde 3 á 4 Draaber paa Penslen i rent Vand; skøn Sæbe til at vaske alle Sorter Silketøjer og Baand i; Sæbekugler til at vaske Sirtser og uldne Tøjer med; Spiritus for Fedtpletter paa Silke og Uldent; god Punch-Ekstrakt á Flasken 5 Mk., en halv 2 Mk. 8 Sk. m.m. Hun tilbereder et Pulver, som giver Guld og Sølv, Kobber og Messing sin fine Kulør og forrige Glans. Hun arrangerer alle Slags Porcelæn, Fajance, Marmor, Krystal og ordinær Glas, uden nogen Klinkning eller ombinding og giver det Klang som nyt, bor i Kattesundet 112 paa 1ste Sal det første Hus fra Frederiksberggade paa højre Haand, hvor Skiltet ses paa Huset.

Nr. 363, 28.8. 1807

Bøn til Gud i Jesu Navn, under Engelskmandens Anfald paa Kjøbenhavn, til huslig Brug for hver som vil, af Sjællands Biskop Dr. Nicolai Edinger Balle, kan afhentes for intet hos Fru Gyldendal i Klareboderne No. 9, hos Hr. Boghandler Hegelund paa Børsen, hos Hr. Boghandler Malling i Springgade No. 31.

Bøn til Gud i Jesu Navn under ENGELSKMANDENS ANFALD på Kjøbenhavn til huslig Brug for hver, som vil.

Af Sjællands Biskop
Dr. Nic. Edinger Balle.

Almægtige Gud og Herre! for dig er ingen Ting umulig. Du kan afværge vor Ødelæggelse, og du kan udfri vor Stad og vort Land fra vore grumme Fjenders Vold. Hos dig alene er Tilflugt og Frelse i al vor Nød og Fare.

Ak, Herre! vi må bekende for dit Aasyn i dyb Ydmygelse med angerfuld Vemod, at vi ikke skønnede på din faderlige Miskundhed, som i de mange Aar har været udstrakt paa underfuld Maade over os og vore Børn. Destoværre! Den velsignede Fred, hvilken du i Naade forlenede vore Boliger, vore Agre, vor Handel og Vandel paa Land og Hav, medens Krig og Hunger og Jammer og Kval fortærede vore Brødre og Søstre baade fjern og nær, denne vor livsalige Fred er ikke blevet anvendt til din Æres Udbredelse. Tak og Lov er ikke blevet dig ofret af rørte Hjerter. Vi har ikke taget Vare, som vi burde, paa redebon Efterlevelse af dine velgørende Bud til Bedste for os selv og vor Næste. Tværtimod har idel Letsindighed, idel Udyd og Foragt mod dit hellige Ord, idel Frækhed og Ryggesløshed, fra Dag til Dag taget Overhaand iblandt os.

Ja, Herre! vor Utaknemmelighed var steget til det højeste. Vore Synder er ved uafladelig Misbrug af dine mange og store Velgerninger bleven mangfoldiggjorte. Vi har vist os destomere genstridige, jo længere du forbarmede dig over os, og jo omhyggeligere du sørgede for, at velforskyldt Fordærvelse maatte bortvendes fra vore Hoveder. Se! vi bøjer os i Støvet for din Trone, allerhøjeste Skaber og Herre! Vil du gaa i Rette med os, da kan vi ikke svare dig ét til Tusinde. Vil du lade os omkomme i vor Elendighed, kan intet Menneske iblandt os fordriste sig til at klage over, at det var ilde gjort; thi, hvorfor har du ikke villet adlyde Herren din Gud, du daarlige og uvise Folk!

Dog Herre! du revser os ikke i Vrede; du bedrøver ikke dine Mennesker for at nedstyrte dem i Fortvivlelse. Ved Jesum

Christum, din elskeligste Søn, vor Frelser og Talsmand, finder vi Adgang hos dig, som benaadede børn, til faderlig Medynk og Forbarmelse. I Kraft af Jesu Christi frivillige Opofrelse for vore Synder, tilgiver du os vor megen Brøde, saafremt vi angrer den af ganske Hjerte, med uskrømtet Attraa efter sand og varig Forbedring. Jesus Christus, hengivet i Død for vore Overtrædelser, er igen oprejst fra de Døde til vor Retfærdiggørelse. Nu lever han hos dig, vor Gud! i din Herligheds Himmel for at antage sig vor Beskærmelse. Du hører hans trofaste Forbøn med Velbehag. I hans Navn opløfter vort angergivne Hjerte sine længselsfulde Sukke og sin ivrige Paakaldelse, med Frimodighed, med Haab og Tillid. Ikke tilslutter du din Helligdom for vort ufuldkomne Andagts-Offer. Du bønhører os i Naade for Jesu Skyld.

Lad da først og fornemmeligen Taalmodighed og Tro vorde befæstet i vor Sjæl ved din Hellig-Aands medvirkende Naade, under dit Ords Vejledelse. Er det muligt, gode Fader! saa lad den bitre Skaal, der nu er iskænket for os, snarligen være borttaget, at vi ikke skal uddrikke den til sidste Bærme. Dog ske din Vilje! Kun at du styrker os i lydig Hengivenhed under dit vise Raad. Vi skal da ikke forsage. Jesus lever: hvo som tror paa ham, skal i Dødens Stund leve med ham. De slaar vort Legeme ihjel, men ikke vor Sjæl. Og hvad er saa de Lidelser, vi maa udstaa i nuværende Tid at regne mod den Herlighed, som hisset forventer os?

Vej til Himlen har jeg fundet,
Jesus vandt, og jeg har vundet.

Men var det din Vilje, vor Fader! som vi ikke paatvivler, at din vældige Haand atter skulle forherliges ved kraftfuld Beskyttelse over vort dyrebare Kongehus og vort elskte Fædreneland, da ville du naadeligen forkorte vore Trængsels Dage og lade vor Prøvelse vorde fuldendt i velbelejlig Tid. For vore Stridsmænd være dit alting bestyrende Forsyn Skjold og Værn i deres mandige Kamp. Du besjæle dem med Haab og Kraft! Oldfædres uforknuselige Drabelighed sejre i deres Barm, til Betryggelse for hæderlig Fader, omhyggelig Moder, elsket Hustru, kære Børn! Lad Visdom fra det Høje ledsage vore Befalingsmænd! Lad tillidsfuld Redebonhed, saavel til at oppebie, som til at

udføre enhver deres Befaling paa Tid og Sted, oplive vore samtlige Forsvarere i deres møjefulde, men store og herlige Kald.

Vor Fjendes Blod er Broders Blod:
Hvo ville det begære?
Men ærlig Danskhed vækker Mod:
Det gælder Landets Ære.
Ja! du vor Gud vil med til Forsvar stride.
Du giver Held og ønskte Sejr i Tide.

Velsign enhver, som værger trolig
for elskte Bolig.
O Gud! hvor trygt til dig sit Haab at sætte!
Alt, hvad du vil, formaar du at udrette.
For Jesu Skyld om Fredens blide Glæde
vi alle bede.

– Hør os vor Fader, du som er i Himlen etc.

5. »Mit Hjertes Danskhed« eller krigen på afstand

Uanset om afstanden til hovedstaden er 50 eller 2000 km er det karakteristiske ved de mange breve og dagbogsoptegnelser, der er skrevet uden for den belejrede by, den åbenlyse mangel på informationer om belejringen og om befolkningens tilstand; men det massive engelske angreb afskar ganske enkelt byen fra enhver kommunikation med omverdenen. De mere eller mindre frivillige eksildanskere har derfor måttet nøjes med rygter og formodninger eller usikre tydninger af røgsignalerne fra København.

Denne usikkerhed kommer tydeligt til udtryk i de udvalgte breve af grevinde Sophie Frederikke Louise Charlotte Reventlow (1747-1822). Hun var gift med Christian Detlev Frederik Greve Reventlow, der på dette tidspunkt var en af landets mægtigste statsmænd, bl.a. statsminister og præsident for rentekammeret. Fra hovedgården Pederstrup under Christianssæde på Lolland og senere hos venner i Rendsburg skriver hun til sin svigerinde Louise bl.a. om de bekymringer, hun nærer for to af sine sønner, godsejeren og statsmanden Christian og Ludvig, der var ansat ved militæret.

Tættere på skuepladsen befandt sig den norske sognepræst, senere provst Frederik Schmidt (1771-1840). På en rejse fra Eker sogn til København strandede han med sin familie i Helsingborg. Gennem en kikkert blev han tilskuer til selve krigsscenen, og først efter kapitulationen kunne han fuldføre sin rejse. Frederik Schmidt, der som 21-årig fik ansættelse som præst ved Kristianias Tugt- og Manufakturhus, var tidligt optændt af de franske revolutionsideer og skrev i den forbindelse mange lejlighedsdigte. Ved Norges løsrivelse i 1814 blev han medlem af Rigsforsamlingen på Ejdsvold, men søgte på grund af sit udtalte had til svenskerne om sin afsked, hvorefter han fik kald som sognepræst ved Roskilde.

Andre var på den store dannelsesrejse, mens bombardementet var på sit højeste, bl.a. arkæologen P. O. Brøndsted (1780-1842) og digteren Adam Oehlenschläger (1779-1850). Begge

opholdt sig i Paris, hvor de sammen med andre landsmænd som Jens Baggesen og den landsforviste Malthe Bruun foranstaltede kulturaftener med oplæsning, musiceren og diskussion. For Oehlenschläger betyder efterretningerne fra København en personlig litterær afklaring, idet den tidlige universalromantik tilføres helt klare nationale toner og kristne forestillinger uden at romantikkens digtergenialitet anfægtes; og Brøndsted tolker oplevelsen som et bevis på ideens faktiske eksistens over for den jordiske omskiftelighed: »det er Ideen, og alene Ideen som levendegør.«

Breve fra Grevinde Sophie Reventlow

Pederstrup, den 9. August 1807.

– Vi aflagde nylig Besøg hos de her etablerede Husmænd, der for største Delen tjener som Karle hos Christian. Det er en Lyst at se deres Bedrift: et Stykke med Hvede, Rug, Byg, Kaal og en fortrinlig Kartoffelmark tillige med en lille Have besidder enhver Familie. Alt staar prægtigt og er et Billede paa nøjsom Velstand. Dette er for største Delen Christians Værk, der som en god Husfader i Nødens Tid af og til rækker sine tro Folk en hjælpsom Haand, og naar de har behandlet hans Marker, udfører han Arbejdet paa deres. Her vil man have hørt en stærk Kanonade, og den engelske Flaade er sejlet forbi Nakskov; dog tror jeg, at Kanonaden kom fra Stralsund. –

Rendsburg, den 9. September 1807.

Med rørte Hjerter, opfyldte af saa mange Følelser, forlod vi Dig, Du trofaste Veninde; og midt i den sørgelige Stilling, som vi deler med saa mange, fandt vi saa megen Aarsag til at takke Gud. Vort Hus ligger meget kønt i Neustadt; Kongen, Prinsen af Hessen, Hertugen og Schimmelmann bor nær ved os, Wendt desværre meget langt borte; dog kan man næsten komme til ham fra Allé til Allé, uden at gaa over Stenbroen. I Dag har vi spist til Middag hos Schlan-

busch. Posten bragte os et Brev fra Caroline Wedel og et fra Wexelsen, begge er beroligende. Fra Lolland har vi intet hørt siden denne sørgelige Begivenhed. Adskillige breve skildrer Kjøbenhavns Indbyggeres beklagelsesværdige Stilling; gid dog deres Trængsler snart måtte være endte! Man fortabte sig i bange Anelser om, hvad der endnu mulig kan forestaa denne med det skændigste Overmod hærgede By og os alle. Jeg frygter, at den korte Lindring, at modtage Breve fra Kjøbenhavn, er forbi, og vi kan ikke engang udtrykke vor hjertelige Deltagelse for dem. Ak, gid dog Røverne med deres Bytte ville forlade vore fredelige Kyster! Lad dem blot spotte vor Afmagt; deres Skændselsdaad vil ej forblive ustraffet! Mit Hjerte bløder; jeg formaar ikke at skrive mere herom. –

Pederstrup, den 20. september 1807.

– Foruden det, som jeg maa lide paa Grund af mit Hjertes Danskhed, er Umuligheden af al Kommunikation med mine otte Børn en stor, reel Lidelse. Jeg venter ikke Ludvig og haaber, at han har engageret sig i Castenskjolds Regiment, da han ikke har givet noget Løfte om ikke mere at tjene mod vore Undertrykkere. At Christian ikke mere kan det, glæder mig, da han som Husfader og Raadgiver for saa mange Familier kan yde Landet mere Nytte end derved, at han udsætter sit Liv.

Af Provst Frederik Schmidts dagbøger

Helsingborg, 28. August 1807.

(...) Siden fik vi Besøg af en dansk Kammerherre Eppinger, som har været bosat her i flere Aar; en rask og interessant Mand, som endnu er dansk med Liv og Sjæl. Han havde fra Hven set Fjenden lande og ærgrede sig over, at han ingen Modstand havde mødt, og at der i det Hele var tænkt saa lidt paa at gøre Voldsmanden Afbræk. Efter hans Beregning kan

Fjendens Landmagt ikke være over 22.000 Mand. Vi besøgte ham siden i en Have, som han har tæt ved sit Hus, og som bestaar af en høj Bakke, der bestaar af adskillige Partier, dels Frugttræer, dels andre inden- og udenlandske Træer, saa at man gaar under en behagelig Skygge og afvekslende Trægrupper opad de bugtede Gange, som fører til Spidsen af Bakken, hvor et net Lysthus, en Rotunde, staar, hvorfra man har en stolt Udsigt over Sundet og lige ned til Kjøbenhavn. Herfra saa vi tydelig gennem en skøn Tubus den Skov af Skibe, som omcirkler Kjøbenhavn og vender sine Ildsvælg mod det. Ogsaa kunne vi tydeligt se Taarnene der. Men vi saa og hørte intet fjendtligt paa den Kant. (...)

Vor Dag er i Almindelighed delt mellem Trocodille, Spadsereture ned til Broen, saa snart det smælder fra Kronborg, for at se hvorledes Kuglerne ikke naar det forbisejlende Røverpak, og Vandringen op til Eppingers Bakke, hvortil vi har fri Adgang. Paa Broen træffer vi alskens Nationer og tyr til vore Landsmænd for at høre og meddele Efterretninger, for at ængstes og glædes med dem, ligesom Efterretningerne lyder. Engelskmænd og Hannoveranere, som her er nok af, synes nu at tage Svøften ind og sætte Hovedet mindre højt, og dette er et godt Tegn. Ellers er det tungt at være Krigsskuepladsen saa nær og dog høre og vide saa lidet sikkert om, hvad der sker; at se daglig Fædrelandets Kyster og dog mistvivle om at faa sat Foden paa dem – dog ængstes over dets Skæbne.

Helsingborg, 4. September 1807.

(...) I Gaar hørte 'Præsidenten', at en Søn af Etatsraad Bruun i Kjøbenhavn, Løjtnant ved Kongens Livjægere, skal være faldet i en Skærmydsel ved et Skud gennem Struben.

I Middags fik vi de helsingørske Aviser. De indeholdt ingen nye Efterretninger. En Opfordring fra Abrahamson til Tarvelighed for desto bedre at kunne

udholde en Belejring og række dem Haanden, som strider for Fædrelandet, var passende paa Omstændighederne. Ligeledes stod der en Proklamation fra Kronprinsen til Landeværnet, hvori han takker for deres Kækhed og anbefaler dem Tillid til deres Anførere, indtil han igen kan favne dem som Broder. Skulle han ikke hellere være blevet hos dem? Jeg kan endnu ikke faa andet i mit Hoved, end at det burde være saa. (...)

Medbrødre! efter at have bragt alt i den Orden som Tid og Omstændigheder bød, iler jeg til Armeen, for med den saasnart muligt at virke til mine kjære Landsmænds Vel, dersom ikke snarlig Omstændigheder indtræffe, som kan afgjøre alt paa en efter mit Ønske ærefuld og fredelig Maade.

Kbhvn d. 12te August 1807.

Frederik, C. P.

I Eftermiddags var vi paa Broen, hvor en Kronens Styrmand, som lader til at være Englændernes store Patron, fordi han høster Fordel af at skaffe dem fersk Vand, gjorde os opmærksomme paa en svær Røg, som stod op fra Kjøbenhavn; vi ilede til Eppingers Bakke og fandt, at han kun havde al for megen Ret.

Og da det mørknede – Gud hvilken frygtelig Ildmasse udbredte sig da ikke for vore Øjne. Det saas tydeligt gennem Tuben, at den var mellem Frue og Petri Taarne. Men vi trøstede os immer med, at det var uden for Kjøbenhavn, maaske Nørrebro eller Frederiksberg. Men Eppinger, som noget ud paa Aftenen kom derop, paastod, at det var i selve Byen mellem nørre og vestre Port. Efter at Branden havde varet et par Timer, og vi havde set enkelte Bomber kastede paa begge Sider af den, tog den i Hast mærkeligt af og syntes at være ganske dæmpet.

Kjøbenhavn, 14. September 1807.

Det var vel Klokken henved 10 Formiddag i Gaar d. 13., at vi forlod det Helsingborg, hvor vi næsten havde udholdt 3 ugers Karantæne. (...) Der var ingen Vind, og Færgefolkene maatte derfor ro hele Vejen. For Resten havde vi et smukt Vejr og fri Fløjte-Musik fra de omliggende Skibe, hvor Mandskabet skaffede. Vi tog ind til Sekretær Sommer, men opholdt os der kun en halv Times Tid, da vi straks fik Befordring med en Retur-Vogn, en Postillon Krog til Kjøbenhavn. Ved Udkørselen af Porten fik vi en Medpassager, en Peer Jensen, formodentlig Skipper, som var særdeles forbitret paa Kapitulationen, og som temmelig drøjt kritiserede den hele Kommando-Kommission, samt vores Landmagt overhovedet og Landværnene i Særdeleshed. (...)

Straks paa hin Side af Lyngby mødte vi den første engelske Forpost, en Infanterist og Husar. Ingen af dem anholdt os, og vi rejste hele Vejen frit og ubehindret, skønt vi lige fra Lyngby til Kjøbenhavn idelig mødte ridende, engelske Officerer og enkelte Smaatruppe af Infanteri, Jægere og light Horses, blandt hvilke de fleste var vakre og vel munderede Folk. De havde ogsaa skønne Heste, som de har fodret paa Sjællændernes Bekostning. Ogsaa mødte vi en Del engelske Fruentimmer af den lavere Klasse,

J. P. Møller og C. W. Eckersberg: Ruinerne på Gråbrødretorv (1808). Frederiksborg Museum.

som er fulgt med Armeen. Ved Sorgenfri og i Skoven deromkring var en hel Del engelske Militære, som lustérede der. Ved Vangehuset stødte vi paa den første engelske Skanse, som var opkastet af Sandsække; længere borte paa Østerbro stødte vi atter paa et par deslige Skanser og mødte danske Bøndervogne, som var tagne i Tjeneste af Englænderne til at transportere for dem adskilligt, mest Fourage og Kanoner. Bag enhver af Transporterne var 1 à 2 Husarer med blank Sabel, som truede de stakkels Bønder til at trække ud med deres udhungrede Øg. Fra Gentofte til Kjøbenhavn var der paa begge Sider af Landevejen Bivuakker eller Smaahytter oprejst af det afmejede Korn, der paa denne Maade skændigen blev forødet.

Paa hele Turen fra Lyngby og hid forekom det mig, at jeg rejste som Krigsfange gennem fjendtlig Lejr, og det er tungt at rejse saaledes gennem sit Fædreland, at se det saa nedtrykt, saa tilintetgjort. Ved Enden af Østerbro gik engelske og danske blandt hinanden, og

man saa paa Fælleden en Del engelske Militære med Spader for, som man sagde, at opgrave det nedfaldne Skyts og planere Jorden. Paa selve Østerbro saa man de første Spor af Ødelæggelsens Vederstyggelighed i afbrændte og nedskudte Huse, i Huller paa Stenbroen, som Bomber havde slaaet ned paa. Straks vi kom ind ad Østerport, var det samme Syn. Især var Nyboder stygt tilrakkede. Ved Holmens Kanal stod paa den ene Side Vagt af ridende Artilleri og paa den anden Side, paa Gammel Holm, den engelske Vagt. Saavel paa sidstmeldte Sted som paa Holmen vender Kanonerne mod Kjøbenhavn – og skulle de blive brugt, saa vil det sidste blive værre end det første. Vi tog ind i Dalls Værelser og blev modtaget af hans gode, gamle Kone, der trippede nok saa geskæftigt omkring, sørgede for vore Bekvemmeligheder i alle Dele og talte meget godt om sin gode Herre. Da vi havde pustet lidt efter Rejsen, vandrede vi hen til vore gode Jacobis, som, endnu bedøvede af de sidste Rædselscener, (skønt deres Hus ingen Skade har faaet), næppe kendte os igen. Hvor de har ældedes! og hvor dybt har især de sidste Ugers Tildragelser nedbøjet dem.

Af P.O. Brøndsteds Rejsedagbøger

Paris, den 19. August.

Det ser hver Dag betænkeligere ud for vort kære lille Land, hvis man ellers kan sætte Lid til franske Journaler. Den amicitia armata, *de franske Journaler tilbyder os, er jeg ellers lige saa bange for, som for Engelskmændenes Fjendtlighed – Gud hjælpe os!*

Paris, den 4. September.

I Aften fik jeg et længe ventet Brev fra min Fader af 18. August. Han melder mig ikke synderlig mere om Sagerne derhjemme og Kjøbenhavns Belejring, end hvad vi allerede ved af franske Blade – o Gud! hvem

der dog var i Kjøbenhavn! Oehlenschläger kom til mig om Aftenen. Jeg læste ham adskilligt for af min Faders Brev. Det rørte ham især, at Kongen og hans Søn saaledes i Forklædning maatte liste sig over det sortladne Hav, som de selv uforstyrrede burde beherske. Forresten er Tonen i min Faders Brev ingenlunde den Frygtsommes. Det er mig nogen underlige kære Personer mine Landsmænd. Jeg tror ikke, de rigtig faar Troen i Hænderne, at de virkelig har alvorlig Krig, før de engelske Kanoner har skudt dem Hovederne væk.

Paris, den 6. September.

Kl. 10 gik jeg til Oehlenschläger, og vi kom afsted til Marly. Vi fandt endelig Baggesens Hus, som er det allerkæreste, saa net og nysseligt som et Dukkeskab. Baggesen var gaaet ud i Marken, sagde Pigen. Oehlenschläger og jeg morede os da ene i Baggesens poetiske lille Have, ved hans dejlige Blomster, hans »Labyrint« 2det Oplag o.s.v. Endelig kom Baggesen med Professor Cramer. Vi steg op paa Altanen. Udsigten her er fortræffelig ud over det frugtbare Land. Baggesen viste os sit Studerekammer, et velsignet Værelse – gid jeg havde saadan en Arbejdsstue! over Skrivebordet hang et Prospekt af Øresund – det er ægte dansk og skikker sig vel for vor Digter. Vi havde et muntert Maaltid og morede os med Paulemand og Samtale (...) Det er dog et rent Slaraffenland, hvad Frugter sig anbelanger – o, de dejlige Vindruer! – Vi musicerede siden i et andet skønt Værelse. Mad. Baggesen akkompagnerede paa Harpe og sang. Til Slutning fik vi fat paa Kuntzens Musik til Baggesens »Skabningens Halleluja«.

Paris, den 18. September.

Jeg kom til Oehlenschläger. Han havde haft Spas med at afskrive sin Henkerslied i Aladdin til Koës, og vi morede os ved den komiske Titel: »Henkerslied für

meinen Freund K. af den grossen Festtag zu singen.«

Koës kom uformodentlig ind – Kjøbenhavn er taget – Flaaden er i Englændernes Hænder – det alt efter et Bombardement i tre Nætter og Dage. – *Jesus! hvilket Tordenslag! – Vi var alle tre som forstenede af Rædsel og Fortvivlelse – jeg vil ikke her fordoble mine Lidelser – jeg har nok at bære paa i dette Øjeblik. – Du gode Gud! Tavse og elendige, uden at have fundet Lettelse i en velgørende Graad lod vi os, efter vor Bestemmelse fra igaar, rulle til* Jardin des plantes. *Det plaskregnede. Vi gik imidlertid omkring; og den døde Naturs afklædte Organismer, som her aabenbarede sig for os i en frygtelig Sandhed i den uendelige Mangfoldighed af Skeletsamlinger af alle bekendte Dyr, i Misfostre, Embryoer fra 8 Dage til 10 Maaneder, udstoppede Dyrehuder, fra Giraffen ned til den mindste Flagermus, i Mineraler af de udsøgteste Prøver, Forsteninger af alle Slags Dyr – alt dette bidrog til at give det sørgelige Billede af denne underlige Dag, som evig vil staa levende i min Fantasi, sit tilsvarende Relief. Det var for os, som ville vor Genius, ved just idag at føre os hid, erindre os Levende: sørg ikke! – hvad er hele Naturen i sin fysiske Tilværelse? – en Gaade – eller et Skelet – det er* Ideen *og alene Ideen som levendegør.*

Brev fra Adam Oehlenschläger til Christiane Heger

Paris, den 25. Oktober 1807.

Kæreste Christiane!

Vor Ven Koës rejser i Overmorgen fra Paris til Danmark; han haaber, at Englænderne skulle have forladt Kjøbenhavn, inden han kommer, saa at Farten over Bæltet skal staa ham aaben. Give Gud, at hans Formodning maa være grundet. Jeg iler ved denne Lejlighed at udøse mit Hjerte for Dig, min gode Pige, haaber ogsaa at faa Breve færdige til vore Søstre.(...)

Kære Pige! Vistnok har jeg ikke været i Kjøbenhavn og delt Faren og Skrækken med Eder, men min Kval og Ulyksalighed har ikke været mindre. I langsomme, beske Skaaler har jeg drukket, hvad I pludselig har slugt. Endnu mens alt var roligt i Danmark og vel inden Borde, havde vi her i Paris den sandsynligste Frygt for, hvad der ville ske. Skæbnens sorte Skyer begyndte for vore Øjne at trække op over vort arme Fædreland, medens man her i Paris celebrerede idelige Fredsfester. Tænk Dig den raffinerede Pine at sidde i et Teater, se muntre Glædesstykker opføres, et lykkeligt sejrende Folk juble, Luksus og Flor og Overflødighed rundtomkring; og nu med Sjælens Øje at stirre ud gennem Teatervæggen i den dunkle Horisont i Nord, se den engelske Flaade paa Bølgerne, den franske Armé paa Landjorden. Kronborg som en Ulykkesprofet hæve sin Isse over Øresund – og det arme Kjøbenhavn! Og Eders græsselige Ro! Just paa Fredsfesten her i Paris, som jeg havde været i Notre Dame, *hørt* Te Deum, *set hele den franske Pragt og Magt, Napoleon for første Gang i mit Liv i Ridderdragt under en Tronhimmel, Senatet og alle Raaderne i deres Stadsuniformer, en vrimlende Mængde af det Pariserpublikum, hørt Bravoraab og Glædesskrig, tryllet min poetiske Aand i Carl den Stores Dage – derfra gjort et Spring til Norden, det* gamle *Norden og dets* forsvundne *Magt – kom jeg træt og vemodig hjem. (...)*

At jeg skulle just skrive Palnatoke! Netop vælge den nordiske politiske Vælde *til Stof for mit Digt faa Minutter før dette Øjeblik! Gjorde Skæbnen det af Haan? Eller var det for at trøste mig ved at lade mig kaste et Øje paa, hvad ogsaa vi var, og for at bringe mig i frisk Minde: hver Blomst har sin Tid, men i Kunsten florerer en evig Vaar? Og hvor Nornerne spiller Bold med det stakkels Menneskehjerte! Snart synker, snart stiger det. At Englænderne kom, havde vi forudset. Den Raskhed, det Mod og de Prækauti-*

foner, som Aviserne evig forsikrede os om fra Danmark, begyndte at trøste og styrke os. Castenskjolds Hær! Borgersamfundet i Kjøbenhavn! Den usigelige Foragt for Engelskmændene. Den gode Sag! Erindringen om Danmarks gamle Hæder og Ære, Forsikring om Overflødighed paa Levnedsmidler. De raske Forholdsregler, man tog (i Aviserne) *med at brænde Forstæderne og Frederiksberg. O, med brændende Smertestaarer saa jeg Vesterbro og Frederiksberg Slot brænde. Min hele Fødestavn gik tilgrunde, hvert Monument, som forfriskede Erindringen fra det svundne Liv i mit Hjerte. Men jeg ofrede med Glæde min Lyksalighed for Fædrelandets Tarv. (...)*

En Morgen sad Brøndsted hos mig, vi lo og spasede; i det samme kommer Koës ind, bleg som et Lig, og siger: »Kjøbenhavn er taget!« Du har Fantasi og Følelse nok til at betænke, hvilken Virkning dette gjorde paa os. Fra Haab og Munterhed slog det os pludselig ned i den bitreste Fortvivlelse. Vi var budt ud til en Dr. Klinger *i Jardin des Plantes for at se Naturaliekabinettet. Vi satte os i en Vogn og kørte derud. Hos Klinger kom jeg i det galeste Lune, lo af fuld Hals og sagde lutter Narrestreger. Han fornøjede sig over at finde mig saa munter. Jeg sagde: »Er det et Under, at jeg er overgiven? Kjøbenhavn er indtaget, min Familie dræbt, kvæstet eller ødelagt, det Halve af Staden brændt og Danmark ad Helvede til.« Derpaa begyndte jeg atter at le. Det var den Latter, jeg i gamle Dage frygtede saa meget for hos Dig, hvilket var et Forbud paa Din Krampe. Imidlertid fik jeg ingen Krampe. Vor Herre har æltet mig af en stærkere Dejg. Vi gik i Naturaliekabinettet, saa store Elefant-Skeletter, Forsteninger af Dyr fra Asien i Kalkstykker fra Mont Martre etc. Bedre Trøst kunne jeg ikke have haft. Naturens store Omvæltninger stod mig levende for Øjnene, og min egen og Danmarks Skæbne forekom mig som Bevægelsen af et Fnug i det umaadelige Rum. Jeg saa Børn i Spiritus, hvis Hjerte*

hverken havde banket af Sorg eller Glæde, og jeg takkede Forsynet for mit, der havde følt begge Dele og derved fattet den Evige selv.

Mit fortvivlede Lune svandt, jeg stirrede paa Naturens Forvandlinger med taareblændte Øjne, min kække Sjæl hævede sig i Ulykken. Ulykken gør stor. Jeg følte min Udødelighed, det religiøse Haab stod for mig som et grønt, uforgængeligt, gigantisk Smaragdanker. Min Kærlighed til mine Elskede voksede saameget mere, da jeg ikke vidste, om vi sympatiserede sammen paa denne *eller* hin *Side Graven, men denne Grav forekom min som en ubetydelig Grøft, der var let overspringelig. Saaledes kom jeg hjem med et fromt Hjerte og bad inderlig til Gud. Fra dette Øjeblik var jeg roligere. Men Tid efter anden begyndte dog Fædrelandets Ulykke at staa for mig. Om Natten tænkte jeg paa Eder og ønskede inderligt, at I maatte leve.*

En skøn Efteraarsdag, da jeg havde gjort mig en Tur og var let om Hjertet, anede der mig noget Godt. Da jeg kom hjem, laa der et Brev fra H.C. Ørsted. I levede Alle! *O, hvor takkede jeg Gud; hvor glædede jeg mig! Selv at Eders Gaard var brændt, kunne ikke forstyrre min Glæde. Kort derefter fik jeg Dit Brev. O, skriv mig snart mere, mere til. Detaljér mig alt, kjære Christiane! Jeg slutter ikke her. Jeg tager fat paa min Søsters Brev, (thi jeg er delt imellem Eder); deraf vil Du erfare min øvrige Tilstand.*

Din
Oehlenschläger

6. Efter slaget

Dagen, Nr. 153, 11.9. 1807

Over-Præsident samt Borgmestre og Raad i den Kongelige Residensstad Kjøbenhavn gør vitterlig: at vi i Følge en os tilhændekommen Skrivelse fra Hr. Generalmajor Peymann har føjet Anstalt til, at Trinitatis- og Helliggeistes Kirker uopholdeligen indrømmes til Tilflugtssted for de Brandlidte her i Staden, som ingen Husly har, og at Vedkommende desangaaende har at henvende sig til Værgerne for bemeldte 2de Kirker. I øvrigt tilkendegives de Indflyttede herved, at ingen Tobaksrøgen eller Koge-Ild i eller om Kirkerne kan tillades, men alene tændte Lys i forsvarlige, vel tillukkede Brand-Haandlygter, ligesom og at ingen brændbare Varer saasom Krudt, Svovl, Hør og Hamp m.m. maa indlægges i Kirkerne eller henlægges paa Kirkegaardene.

Kjøbenhavns Raadstue, den 8de Sept. 1807
Under Stadens Segl

Brevposterne til samtlige Købsteder i Sjælland afgaar i Morgen tidlig Kl. 7. – Brevene kan indleveres indtil Kl. 9 Aften paa vedkommende Postkontorer.

Generalpostamtet, d. 8de Sept. 1807

Tallotteri i Kjøbenhavn, 934. Trækning: 81 22 17 1 43.

Dagen, Nr. 155, 14.9. 1807

Hr. Major Recke har i *Helsingøravisen* ladet indrykke følgende: Til Mandskabet af 8de Bataljon nordre sjællandske Landeværns Regiment, den 13. Septbr. 1807! Allerede for 6 Aar siden kom en Fjende uformodentlig til vort Land. Vi blev den Gang som øvede Krigere befalede til at gribe til Vaaben. Kongen oprettede siden et stadigt Landeværn for i Nødstilfældet, saa meget som vor Forfatning tillader, at sikre vore Grænser. – Uventede og uden at have begaaet ringeste Brøde kommer 2de Gang denne overtallige Fjende, da vore kække Tropper næsten alle er i Holsten for at forsvare den Sag, som nu forvolder os ufortjent Ydmygelse. – Ved min Ankomst var ikke alle i

J. Senn og G. L. Lahde: »Klædedragter i Kjøbenhavn« (1806 ff.). Kunstindustrimuseet, København.

den Stemning og Orden, dette farlige Øjeblik udkrævede. Ikke Ondskab, men Frygt for ej at nyde Frugten af den allerede fuldmodne Ager, der skulle alene overlades den trøstesløse Kvinde og de grædende Børn, var Aarsagen. – I er komne til Erkendtlighed, og Kommandanten har tilladt mig at tilkendegive Eder sin fuldkomne Tilfredshed med Mandskabet af 8de Bataljon. Gaa hjem i Fred!

Recke

Dagen, Nr. 155, 14.9. 1807

Herved aflægges paa mit Mandskabs Vegne fra Kastrups Skandse vores altid uforglemmelige Tak til *Mægler Holten*, der paa en saa patriotisk Maade har sørget for vores Ophold; ligesom enhver Patriot maa glæde sig ved at kunne kende og fremvise en Mand, hvis Iver og Fædrelandskærlighed evig bør erindres.

Steffens,
Artilleri-kaptajn

REGNSKAB over de os betroede frivillige Gaver

	Rdlr.	Mk.
Jessen, H.	10	
J.T.M. i stedet for Fødselsgave til L.	2	
J.N.B.	5	
Johannsen & Komp.	50	
Johnsen, Direktør ved Adressekontoret	20	
Johnsen, Arve	1	
J.P.	1	
Irving, Fru	25	
Junghans, J.L.	30	
Junghans, Murersvend		5
Jürgensen, A.	4	
Jørgensen & Spang	10	
Jørgensen, K.	2	
Kaas, Kammerherreinde	10	
Kalisch	20	
Kall & Komp. ved Jacobsen	20	
Kampmann	5	
ditto, anden Gang	5	
Kurremann	5	
Kellermann, Kammerraad	10	
Kinch, H.P.	30	
Kirketerp, R, Bankdirektør	100	
ditto, anden Gang	100	

	Rdlr.	Mk.
Møhl, Kontrollør	2	
Møller, Madame	1	
Møller, F.	20	
Møller, Professor	5	
Møller, Madame	10	
Møller, Apoteker	10	
Møller, Doktor	5	
Møller, P.H., Bedemand	5	
Møller, J.C.	5	
Møller, E., Traktør	40	
Møller, Jomfru	1	
Mølsted, Gibser	3	
Nagel, F., Tømrersvend	1	
Neser	3	
Neuman, P.	10	
Neven, Madame	5	
Nisson, N. & Komp.	30	
Nisson, E.	10	
Numsen, Geheimekonferensraad	20	
Nørager, Kaptajn	25	
Philipsen, M.J. & A.	10	
Piger, 2de tjenende		4
Piger, 3de tjenende		3
Piger og Børn	6	
Pingel, Faktor	100	
ditto, anden Gang ved Agent Duntzfeldt	100	
Rabeholm, Kommerceraad	25	
Rasmus, Student, og Søster	4	

In natura er givet:

B.....	1 Fjerding Smør og 100 pd. Skibsbrød
Bakke, Asmus	24 pd. Skraatobak
Beck, Jørgen & Søn.	200 pd Skraatobak
Becker, Fru	2 Stk. Skjorter
Benzien, Bager	2 Sække med Surbrød
Bertelsen, F.	50 Stk. Skjorter
Brandt, Andr., Kaptajn	12 Stk. Skjorter
Brun, Hans	77 Alen Lærred
Buntzen, Andr.	1 Oksehoved fransk Brændevin
de Conninck & Komp.	1 Pibe fransk Brændevin
Erichsen, H. & Komp.	24 pd. Skraatobak og et halv Anker Rom
Finck, Bager	30 Stk. 24 Skillings Brød
Frølich, Fru	90 Alen Lærred
Færck, M.N.	16 pd. Røgtobak, 2 Pakker Røgtobak
Nim, Jens, Brøndevinsbr.	1 Tønde Brændevin
Nørregaard, Brændevinsbr.	1 Anker Brændevin

Nørup	17 Lpd. Skraatobak
Otto, C.C., Grosserer	1 Oksehoved Vin og 3 Skinker
Petersen, L.	2 Okseh. og 18 Ankre rød og gammel Vin
Petersen, Andr.	1 Oksehoved Rødvin
Schäffer, Overberider	6 Stk. Skjorter
Suhr, J.P. & Søn	1 Læs Halm
Sundorphs Enke og Søn	2 Lpd. lybske Pølser, 1 Skinke og 1 Tønde med Tvebakker.

(Af REGNSKAB over de os betroede frivillige Gaver til Forfriskninger for SØ- og LANDDEFENSIONERNE for Staden Kjøbenhavn. Aflagt af Thyge Boysen, Koffardikaptajn, og N. Holten, Mægler. Kjbh. 1807)

Adresse-Contoirs Efterretninger, nr. 368-371, 7.9.-10.9. 1807

Til Købs:

En Sabel tjenlig til en Officer er til Købs paa Hjørnet af Lille Kongensgade og Kongens Nytorv No. 4 i Stuen.

Tjenester ledige:

For en ferm Enepige, som godt kan lave Mad, vaske og forrette anden Husgerning, er en Kondition ledig i Badstuestræde 124 i Stue-Etagen, højre Haand i Porten; men uden gode Beviser nytter det ikke at melde sig.

En Bondeamme, som har frisk og sund Patte og ikke er for gammel, kan straks faa Kondition i Borgergade 102.

Leje:

Formedelst disse Uroligheder er et møbleret Værelse blevet ledigt, som 1 à 2 honnette Personer kan bekomme med Kost paa første Sal til Gaden i Store Helliggeiststræde 156. Sammesteds kan endnu nogle flere honnette Personer og Familier bekomme Middagsspise i uge- eller maanedsvis i og uden for Hus; behag at ringe paa Klokken ved Køkkendøren første Sal.

For en Kavaler eller en anstændig Familie er 2de smukke, møblerede Sale ud til Gaden, eller ogsaa den hele møblerede Stue-Etage med Køkken til Leje; det nærmere ved Gammelstrand 59 i Stuen.

Til Underretning for de ærede Forældre, som har betroet deres Børn til min Undervis-

ning, giver jeg mig herved den Ære at bekendtgøre, at jeg for Tiden er logerende i Bredgade 201 anden Sal. Sammesteds ønskes bekvemme Værelser til Skole og Familie. J.C. Mørk, øverste Lærer ved Trinitatis Skole.

At undertegnede for nærværende Tid opholder sig paa Sukker-Raffinaderiet Phoenix bag Børsen No. 73, giver jeg mig herved den Ære at underrette mine Velyndere og Venner.

N. Kurzhals, Murermester

Bortkomne Sager:

En Trillebør med 2de Hjul, hvorpaa den ene Aksel er forbøjet og ikke malet. Træværket saa godt som nyt, mens Jernarbejdet gammelt, er bortkommet paa Christianshavn, som imod en Dusør af 5 Rdlr. udbedes leveret i Silkegade nyt No. 48 i Isenboden.

Af mig undertegnede er et Ur af Vhites forglemt paa et Lokum paa H.M. Kongens Palais med en Staalkæde; i bemeldte Kæde et Stykke Sølv med Bogstaver paa S.D. For Tilvejebringelsen eller Opdagelsen loves en god Dusør.

Søren Hansen Donst

Jeg undertegnede har den 7. Sept. bragt en sortbroget Ko, som er forsynet med Stadens Mærke, ud paa Amager og er nu ikke til at finde. Dersom nogen kunne opdage den, betales Omkostninger og en passende Dusør; man bedes melde sig paa Gl. Mønt 147.

Ole Birk

Ved Bombardementet er bortstjaalen 6 nye Stole med nyt Møbelsirtsbetræk graat og gult og Stolene med Hanke rundt omkring til at hæfte Betrækket paa, samt et nyt Sengetæppe brunt med røde Stjerner og en hvid Prik i Midten; det formodes at være kendte Tyve, saasom de har borttaget adskilligt Smaatøj: en Sykurv med 4 Nøgler Traad, en Sølv-Syring og en oval ditto, samt medtaget Nøglen til Døren. Skulle nogen kunne give fornøden Oplysning, da kan de vente en ræsonnabel Dusør, thi det er mere om at faa Tyven opdaget, end som for Tøjet. Sammesteds er ved en Bombes Slukning forbyttet en Vandspand, gul med sorte Baand og rød indvendig, mrk. L.M., som bedes afleveret i Kokkegade 134 første Sal.

P.F. Hunæus: Bidrag til Oplysning om de engelske Troppers lumpne Opførsel

Den 25. August om Morgenen Kl. 7 blev det skotske Regiment 79 indkvarteret her i Frederiksberg, efter at der Natten tilforn havde været et meget haardt Vejr med Torden og skyllende Regn; dette Regiment havde hidindtil kamperet her omkring. Indkvarteringen hos mig skete i følgende Orden: (jeg har 2 Gaarde, i den ene bor jeg selv, men den anden, som jeg kalder den gamle Gaard, og som har en del Vaaninger samt Lo, Lade og Stald, var ledig). Jeg sad for mit Vindue, som vender ud til min gamle Gaards Fortov og skrev. Med et hører jeg en Menneskestimmel udenfor; da jeg nu saa ud af Vinduet, blev jeg vaer én hel Klynge af Skotter, som efterhaanden, efter at have slaaet Ruderne itu i Vinduerne for at kunne lukke dem op, kryber ind for saa at komme igennem andre Døre og Vinduer ud i Gaarden. Jeg mærkede Lunten og gik selv ned for at lukke Porten op, som jeg i nogen Tid havde holdt lukket i Laas; Gaarden var allerede fuld af Folk, som løb allevegne ind. Colonell Cameron traadte nu ind i Gaarden tillige med en Del Officerer; Colonellen fortalte mig, at han agtede at indkvartere nogle af sit Regiment hos mig og spurgte mig, hvad jeg syntes derom. Jeg svarede ham da paa Engelsk, at de og de Vaaninger samt Lo, Lade og Stald kunne jeg nok for en Tid undvære, men ikke de 4 Vaaninger, hvori var forvarede mine Plove og Harver og andre Slags Avlings-Redskaber, samt Trævare og deslige. Han lod til at være fornøjet over, at jeg kunne tale Engelsk, og akkorderede straks mit Forlangende; sagde derpaa til Officererne, at han ville indkvartere her 3 Kompagnier eller 300 Mand foruden Koner og Børn, og derved blev det. Jeg anviste nu Kvarter i min anden Gaard, hvor jeg beboede 1ste Etage, paa anden Etage til 9 Officerer samt Domestikker, en halv Snes; jeg spurgte ham, om han ikke nok mente, at disse Værelser kunne være gode nok for Officererne, hvortil han svarede, at de var kun alt for gode; jeg tog dette Svar op for Spøg, men jeg har siden erfaret, at der var nogen Sandhed i det.

(...)

Noget af det, jeg mest ærgrede mig over, var det, at alle disse Gavtyve stod i Gadekærret daglig og vaskede sig, førend de hos

mig blev indkvarterede, men nu stod de i den hede og tørre Tid fra Morgen til Aften, undertiden i Snesevis i min Gaard og vaskede sig, indtil Brønden var læns, og endda ligesom Umælende immer vrikkede med Pompetøjet (et stort Under, at de ikke aldeles ødelagde det). De vaskede sig med Sæbevand, ubekymret om der kom noget i Brønden, saa man næppe kunne nyde Vandet til Mad; jeg foreholdt med al min Veltalenhed Officererne, – som ellers idelig lod til at være mine Venner, og ligeledes jeg af en Slags Nød deres, – denne Uorden nogle Gange, men det blev ved det samme, skønt de selv idelig drak af dette Vand. Ved en og anden Uorden begaaet af Soldaterne, som jeg i Førstningen meldte til Officererne, blev det for det meste kun derved: »Kunne vi kun finde det ud, saa skulle den og den blive straffet derfor«, – saa omsider foresatte jeg mig ikke mere at værdige dem nogen Erindring i hvad Uorden, der endog maatte eksistere.

Om Aftenen Kl. 5½, naar Officererne havde spist deres Middagsmad, blev deres Kompagnier opstillede uden for Gaarden; undertiden trak hele Regimentet under fuld Musik hen her tæt ved paa min Nabos Mark og manøvrerede ½ Times Tid. Naar dette var forbi, satte almindelig hvert Kompagnis Officerer sig ved sit Bord for at drikke Grog af Rom eller Genever hele Aftenen, undertiden indtil Kl. 11, da saa nogle af de unge Lapse, som var iblandt dem, blev drukne og gav paa at springe, huje, skrige m.m., som om de ville rive Huset ned.

Jeg laa hver Nat uformærket færdig til i Hast at komme op at redde mig og mine og noget af mit, stolende paa, at min iboende Gaard var Grundmur; thi det var gyseligt at se, hvorledes indtil langt ud paa Aftenen alle Soldaterkvarterne, i alt 16 med Lo og Stald, som alle var strøede med tør Halm, var illuminerede med Lys staaende i Flasker i Vinduerne eller paa Gulvene, og helst da en del af Soldaterne hver Aften var drukne og saa maliciøse i højeste Grad; thi foruden at de daglig fik hver Mand saa meget som en Pægl ung Rom, købte de endda mere i vores Skænkehuse, skønt, som man sagde, det var dem forbuden at skænke for dem; det var en Sjældenhed at se en Officer i Gaarden eller Kvartererne, hvor Soldaterne var.

(...)

Ingen maa tænke, at jeg har optegnet dette mig selv i Besynderlighed koncernerende til almindelig Bekendtgørelse, for derved ligesom at ville beklage mig over mit Tab; nej, ingenlunde, vel indseende, at dette ikke er at regne imod det, ja, uerstattelige Tab, som mange Uskyldige har lidt og lider ved det foregangne Mordbrænderi, og som det allerværste – sat ud af deres Næringsvej. (...) En Besigtelses- og Taksations-Forretning over den Skade mig i mine Huse af de hos mig indkvarterede Skotter er tilføjet og over mine Plankeværker, som 2de Amtsmestre af Kjøbenhavn gratis har optaget for mig, har jeg egentlig kun ladet anstille til min egen Efterretning. – Den bedste Erstatning, jeg skulle ønske mig, er en snarlig Efterretning om, at den os paaførte skændige Invasion var tilstrækkelig hævnet paa enhver Ophavsmand dertil, fra den første til den sidste, og indtil da er al anden Erstatning ingen Erstatning.

Frederiksberg d. 5te Novbr. 1807.

Peter F. Hunæus

(Bidrag til Oplysning om de engelske Troppers lumpne Opførsel, slette Krigstugt og Røverier.

Ved P.F. Hunæus.

Udgivet til Fordel for de ved Fjendtlighederne Skadelidte i Kjøbenhavn. Kjbh. 1807)

Nyeste

Skilderie af Kjøbenhavn.

Fjerde Aargang. No. 94

Udgivet og forlagt af J. Wersel; trykt i Kjøbenhavn, hos P. H. Héeckes Enke.

Søndagen den 13 September, 1807.

Til mine Medborgere

Dagens sidste Begivenheder kender vi alle i deres hele skrækkelige og bedrøvelige Skikkelse. Det ville være upassende at omtale dem her, og vi vil opsætte dette sørgelige Kald til bedre

Anonym: Hestetyven. Det kgl. Bibliotek.

Dage, hvor vi med roligt Sind kan kaste et Blik tilbage paa de overvundne Farer. Tiden læger endog de dybeste Saar, og det ville være grusomt at oprive dem ved utidig og umandig Klage. I dette Øjeblik ligner vi Skibbrudne, der i Nattens Mørke har reddet sig hen paa en Klippe og ved Solens Opgang favner hinanden og glædes over deres fælles Redning. Enhver, der efter denne almindelige Trængsel atter har favnet dem, der er hans Hjerte dyrebare, og set sit Hus skaanet i denne store Ødelæggelse, løfter sine Hænder op til Himlen og priser den, hvis Alvidenhed vaager overalt. Og I, ulykkelige Medborgere og Medborgerinder, som har set eders fredelige Boliger fortæres af Luen, eller eders Børn og Frænder knuses af fjendtlige Kugler, fat Mod! betænk, at endnu mange af eders lykkeligere Brødre lever, og at alle vil kappes om, saaledes som det anstaar danske Mænd, at gyde lindrende Balsam i eders blødende Saar! Intet i Verden er saa skrækkeligt, som det ved første Øjekast synes, og ingen Ulykke saa stor, at den jo ved Mod og Standhaftighed, ved fælles Kraft og Medvirken betydeligt kan formindskes.

Under enhver tilstødende Trængsel i Livet byder Klogskab

altid at opsøge dens mulige fordelagtige Sider. Naar vi med Koldsindighed eftertænker vor Stilling, vil vi altid finde, dels at det Onde kunne have været endnu værre, dels at det i en eller anden Henseende endog maa bidrage til vor moralske Forbedring. Hvo kan nægte, at indeværende frugtbare Aar, hvis lige man i Mandsminde ikke har oplevet, bidrager meget til at formilde vor ulykkelige Forfatning? Vi har lidt meget; det er sandt; men hvor meget mere havde vi ikke lidt, dersom Himlen ikke havde skænket os i Aar en saa ualmindelig velsignet Høst? Landmanden har i et halvt Sekel ikke haft mere at miste end i denne Tid, og Fjendtlighederne ophørte saa betimeligt, at Levnedsmidler endnu kunne tilføres os fra alle Rigets Egne. Denne Lykke midt i Ulykken lader sig ikke betale med Millioner. Den Skade, som Ilden har anrettet, har for en stor Del ramt fattige Folkeklasser, altsaa dem, der lettest kan hjælpes. De rigeste, største og fornemste Kvarterer af Staden er bleven sparede. Fra en anden Side betragtet har Krigens Genvordigheder ramt os efter en lang og lykkelig Fred, hvori mange af vore Medborgere har haft Lejlighed til at samle Rigdom og Formue. Disse Lykkelige vil, maa og bør aabne deres rige Forraad og vorde deres lidende og ulykkelige Medborgeres Velgørere. Vor Flaade er tabt, men vor borgerlige Nationalære er reddet. Det gaa hvordan det vil, saa vil det mægtige Storbritannien dog aldrig glemme, at Danmark ingensinde har været dets Fjende, og at vi efter et uventet Bombardement saa os nødsaget til at udlevere Dannebrogs Stolthed. Krigen kan ikke vare evig, og hvor meget man end tvivler paa en almindelig Fred, maa den dog komme engang. Kommer den, maa Danmarks retfærdige Sag altid blive taget i Betragtning.

De henrundne rædselsfulde Dage har været en tung, men lærerig Erfaringsskole for mange, som i Yppighedens Skød glemte, hvor vigtigt det er i Tide at have vænnet sig til Tarvelighed. Kun alt for ofte har jeg forgæves ivret mod den Overdaadighed, som i de senere Tider herskede blandt Mennesker af alle Stænder, og den Forlystelsessyge, som kvalte al Følelse for sand Sjæleforædling og Aandskultur. Vi er nu vaagnede op af denne skrækkelige Søvn og indser, at intet bidrager mere til et Folks Ødelæggelse end Yppighed og

Aandsdorskhed. Krigens Rædselsscener har imidlertid medført det Gode, at vi i Fremtiden vil lære bedre at skønne paa sand huslig Lykke; at vore Mødre vil vænne deres Børn til Tarvelighed, og at vore Døtre vil foragte de usle Flaneglæder, der hidtil endog har lagt saa mange af dem paa Baaren.
(Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn, nr. 94, 13.9.1807. Udgivet og forlagt af J. Werfel)

Oehlenschläger: Den britiske Heltedaad. 1807

Hvo pløjer atter hist vor Sø?
En talrig bretlandsk Flaade.
Den nærmer sig til Fredens Ø;
hvo løser denne Gaade?
Hvad vilst du paa vor grønne Strand,
udæsker du den danske Mand?
»Ja, danske Kæmpe! du maa dø,
forkaster du min Naade!«

Ha, stolte Brite! mindes du,
med hvem du frækt vil stride?
Tror du ej Danmark ejer nu
en Lodbrog, Jernside?
at Sjælland mer ej sender ud
en Tveskæg og en Store Knud? –
Ha, stolte Brite! mindes du,
med hvem du frækt vil stride?

Hvem skylder du dit liv, dit Sprog?
Er Danmark ej din Moder?
Hvo lærte dig, paa Snekken klog
at pløje Hav og Floder?
Hvad est du, med dit Sværd, dit Skaft? –
Et Udskud af den danske Kraft!
Hvem skylder du dit Liv, dit Sprog?
Er Danmark ej din Moder?

Husk, da du nylig voved dig,
hvor Danerflaget vajer,
og ofred tusind Brødres Lig
kun for en indbildt Sejer.
Vilst atter ved din bratte Død
du farve Sjællands Bølger rød?
Vel, Danerkæmpen venter dig,
som han at vente plejer. –

Ti, Skjald! saa sløvt er ej hans Blik,
som dine Tanker mene.
Han har ej glemt de Slag, han fik
i sidste Heltescene.
Af Kæmpen fik han snart sin Rest;
med Kvinder strider Briten bedst!
Han fandt – et heldigt Øjeblik! –
sin gamle Moder ene.

Troskyldig, ubevogtet der
hun sidder i sin Hytte;
nys uddrog hendes Sønners Hær
for Grænsen at beskytte.
Hun spinder flittig ved sin Teen,
i Hjertet blid, i Sjælen ren;
da kommer Tyven mere nær
og lurer paa sit Bytte.

En liden Sparebøsse staar,
hvor trygt den stod saa længe.
Der har hun henlagt Aar for Aar
en sparet Sølverpenge.
Ak, det var hendes hele Skat!
Den stjæler han ved Midjenat,
den rige, lumske Tyv, og gaar,
mens hver Mand er tilsenge.

Dog Hørren først af brustne Teen
han river, rovberuset,
og saarer hende Arm og Ben
og tænder Ild paa Huset.
Saa gaar han bort! – men Haan og Skam
og Hævn og Gengæld følger ham,
saa vist som endnu Sten paa Sten
og Hytten staar i Gruset.

Danmark har sine Snekker tabt;
England har tabt sin Ære.
Hvem sømmer det sig, nu fortabt,
utrøstelig at være?
Skibsplanker gror bag Skovens Læ;
hvor vokser atter Ærens Træ?
Danmark har nogle Snekker tabt,
Britannia tabt sin Ære!

Hans Peersen: En ganske ny Vise om DEN STORE HURLUMHEJ paa Køge-Landevej. 1807

(Egen velklingende Melodi)

Man fortæller i saa mangen en Krønibog
ifra de allerældste Tider,
men Fannen fare i mej, om du var nok end saa klov
som Tyggebrahe selv, som man siger,
saa ved du ikke dog, hvad jeg fortæller nu,
jeg kommer det monsæl saa grangivelig ihu:
det var det store Slag, som stod ved Køge By,
hvoraf der siden gik saa forfærdelig et Ry,
aa hvad jeg siger der, derfor kan jeg være go,
jeg ser det saa grangivelig, som jeg ser Jer begge to.

Aa det var Aaret Attenhundrede og Syv,
aa jeg vil være en Skælm, om jeg lyver,
aa saa kom Engelskmanden den forbandede Tyv,
hu! det gyser i min Krop, saa det kryver,
for naar jeg tænker paa den store Hurlumhej,
da Landeværnet løb ad Køge Landevej,
ja, ved du hvad Peer Nillen, ja, du kan vær glad,
for du sad i Kroen ved det store Sulefad;
men vi andre løb med vor Madpose paa,
ja, Gudskelov jeg slap med min ene store Taa.

Den første, som jeg mødte, var en engelsk Husar,
han skød min ene Træsko i Stykker,
men det, som jeg nu fortælle skal,
var en af mine mindste Ulykker,
det første, som jeg sagde, det var Gudsfred,
min kære Hr. Engelskmand, o! gør mig ej Fortræd,
jeg tjener hos Mads Madsen i Kroen Svinevad,
han gav mig denne Flaske og denne Bitte Mad,
men aldrig har jeg tjent til Lands eller Vands,
og derfor er jeg færdig at gaa fra Sind og Sans.

Men da han tog min Flaske fat, jeg blev saa gou saa glad,
han drak saa mejet han kunne taale,
men saa sat han et Fjæs op, som han ville spli mej ad,
aa jeg stod Drollenspli mej som paa Naale,
men saa sa han et Ord, og jeg beholdt mit Liv,
men sandt at sige, da var jeg fælt udi Bekniv;
'saa ges du zum Deufel forfluchter Baur Nar',
jeg takker ham mangfoldig, min kære Hr. Husar;
aa saa tog jeg min Madpose paa igen,
aa hingede paa min ene store Taa hjem igen.

Epilog

Til læseren

Da Krigens rædsomme Uroligheder nu synes lidt efter lidt at forsvinde af Horisonten, og vi igen nyder den gyldne Rolighed, som i 15 Aar var Tvillingrigets største Rigdom, saa tror jeg, det oven paa disse mangfoldige Krigsefterretninger ville være Publikum interessant, at leveres et Blad ugentlig, der skildrede det latterlige i Dagens Tildragelser. Min første Hensigt ved dette Blad vil blive denne, at gøre Publikum opmærksom paa Dagens Morsomheder, saavel tragiske som komiske Optrin. Da mine Forretninger levner mig mere Tid, end jeg behøver til Hvile alene, saa er det tillige for at have en Beskæftigelse, at jeg udgiver dette Blad. (. . .)
At more og gavne vil fornemmelig være dette Blads største Øjemed.

Kjøbenhavn d. 8. Oktober 1807.

(Af Curiosa nr. 1. Et Ugeskrift af blandet Indhold. Skrevet og forlagt af H. Lange, Student)

Forfatteroplysninger

Listen rummer kun kortfattede, biografiske oplysninger om nu 'glemte' forfattere.

Werner Hans Frederik Abrahamson (1744-1812). W. H. F. Abrahamsons far var kaptajn i Slesvig. Efter at have gennemgået en militæruddannsle fik han i 1771 ansættelse som lærer ved Artilleriskolen, i 1780 ved Landkadetakademiet i fagene filosofi og æstetik, – hvor han 1799 udnævntes til økonomisk inspektør.

W. H. F. Abrahamson har forfattet grundbøger til den militære uddannelse, tyske sproglære, deltaget i trykkefrihedsdebatten, recenseret og skrevet dramatiske arbejder – foruden en mængde æstetiske småskrifter og indlæg, – ja, der findes næppe det tidsskrift, det være sig rent fagligt eller underholdende, som han ikke har bidraget til med et essay eller en selskabsvise. (s. 121).

Nicolai Edinger Balle (1744-1816). N. E. Balle er født på Lolland, hvor faderen var degn. Blev 1762 student fra Slagelse, hvorefter han modtog forskellige understøttelser og rejsestipendier, bl. a. til Leipzig og senere til Göttingen. I 1772 blev han teologisk professor ved Københavns Universitet, og 1783 udnævntes han til biskop over Sjællands stift, – et embede han først forlod i 1808. Teologisk søgte Balle at forene fornuften med åbenbaringen og gik stærkt i rette med de deistisk inspirerede præster, hvorfor han af mange opfattedes som reaktionær.

N. E. Balle udgav foruden rent teologiske skrifter en afløser for Pontoppidans overhøringskatekismus – »Lærebog i den evangeliskkristelige Religion, indrettet til Brug i de danske Skoler«, 1791, som blev lærebogen i religion. Han deltog i revisionsarbejdet med den nye »Evangeliskkristelige Psalmebog« (1793-96) og engagerede sig såvel i skoledebatten som medlem af den Store Skolekommission som i trykkefrihedsdebatten. Endelig udsendte han en del prædikener, deriblandt to affattet i forbindelse med belejringen af København. (s. 126).

Johan Christian Brestrup (1777-1807). Fødtes i Horsens som søn af en drejer. Tog i 1797 studentereksamen, men nåede ikke at gøre sin uddannelse som teolog færdig. J. C. Brestrup fik

udgivet et ugeskrift »Den satiriske Tilskuer«, 1807, efter tidligere at have udsendt et satirisk humoristisk selvportræt. Men hans navn er ellers entydigt knyttet til en meget omfattende lejlighedsdigtning og skillingsviseproduktion. (s. 81, 86).

Hans Christian Bunkeflod (1761-1805). Født i Odense, hvorfra han 1778 blev student. Teologisk eksamen og senere sognepræst ved St. Hans Menighed i Odense.

Mest berømt blev hans »Forsøg til Viser fra Spindeskolerne«, 1783, der udkom i 4. oplag 1811. Har foruden mindre bidrag til periodiske skrifter og poesisamlinger udsendt et lille hæfte »Forsøg til gudelige Psalmer,« 1789. (s. 47, 112).

Rasmus Frankenau (1767-1814). Søn af etatsråd og toldinspektør ved Københavns Havn. Blev student i 1784 og rejste 1795-97 til Göttingen og Wien for at studere medicin. I 1797 tog han doktorgraden, og efter et kortere arbejde som landfysikus blev han i 1801 ansat som distriktslæge under Københavns fattigvæsen og i 1810 som hospitalslæge i Slagelse.

R. Frankenau har foruden populærvidenskabelige skrifter om sundhedsvæsen været meget flittig bidragyder til diverse ugeblade og tidsskrifter, især med selskabs- og klubviser. Fra rejserne stammer et utal rejsebreve og digte, men også historiske begivenheder har han digtet om, som f. eks. »Kjøbenhavns Bombardementsnætter, et elegisk Malerie«, 1808. (s. 63).

Frederik Christopher Gundelach (1785-1847). F. C. Gundelach blev født i København, hvor han var student fra Schouboes Institut. Uddannet jurist og 1805 ansat som kopist og 1809 som fuldmægtig ved den kongelige Direktion for Universitetet og de lærde Skoler. Blev senere borgmester i Viborg.

F. C. Gundelach har foruden spredte lejlighedsdigte søgt at besvare den æstetiske prisopgave ved Københavns Universitet 1808, – om elegien. (s. 115).

Søren Hempel (1775-1844). Stammer fra Fåborg, hvor faderen var postmester og distriktskirurg. Student fra Odense 1793, tog teologisk eksamen 1796. Boghandler med eget bogtrykkeri, des-

uden redaktør og udgiver af Fyens Stifts Adresseavis (1797-1817).

S. Hempel har skrevet mange debatindlæg om bl. a. teologi, pressefrihed, fattigvæsen, opdragelse og landbrugsforhold. (s. 46).

P. F. Hunæus (ukendt!)

Juliane Marie Jessen (1760-1832). Datter af en københavnsk etatsråd og toldkæmner. 1787-90 var hun lektrice hos enkedronning Juliane Marie, men måtte på grund af svageligt helbred opgive dette arbejde.

J. M. Jessen har skrevet en komedie og oversat enkelte fra tysk og italiensk. Den omfattende lejlighedsdigtning og de mange småpoesier samlede hun i bindet »Smaa Markvioler plantede i Danmarks Digterhave«, 1819. (s. 117).

H. Lange er sandsynligvis identisk med:
Johannes Christian Lange (1785-1850). J. C. Lange er født i København, hvor faderen var kobbersmed. Anbragtes på et mæglerkontor og senere på det preussiske konsulat i København, men drev til stadighed forskellige studier i æstetik og statsøkonomi uden at opnå nogen eksamen. Opholdt sig i flere år i østjyske byer som privatlærer, men vendte tilbage til København efter et længere ophold i Paris. J. C. Lange har skrevet mange indlæg i samtidens debatter om økonomi og politik og har været (med)udgiver af et utal (kortvarige) periodiske skrifter. (s. 157).

Hans Christian Michelsen (1769-1835). Født i nærheden af København, student fra Slagelse Skole 1787. H. C. Michelsen blev i 1799 ansat som lærer ved Admiralitetets Pigeskole i Nyboder og tillige som præst ved det civile Arresthus i København. Fra 1804 præst ved Holmens Kirke og fra 1806 desuden ved Søetatens Hospital i Nyboder. Lærer ved Søkadetakademiet (1813-23).

H. C. Michelsen har udsendt taler og prædikener, afhandlinger om bl. a. opdragelse, været bidragyder til diverse nytårsga-

ver samt 1806-29 medarbejder ved det ugentlige tidsskrift »Borgervennen«. (s. 53).

Hans Peersen? Ukendt, evt. pseudonym.

Simon Poulsen (1757-1823). Student fra København 1779. Nedsatte sig i 1786 som boghandler og blev i 1793 hofboghandler.

Udgav diverse underholdende ugeblade og var såvel redaktør som udgiver af det underholdende og oplysende månedsskrift »Iris og Hebe« (1796-1809), hvori han desuden optrådte som oversætter og teateranmelder. I årene 1792-1807 var han hovedleverandør af »Nytaarsgaver for Damer«, – i alt med 16 bind. (s. 81).

Peter Prahl (1761-1831). Præstesøn fra Bornholm. Blev i 1780 student fra Helsingør og tog teologisk eksamen 1785. Efter studier i Kiel fungerede han som præst i Haderslev amt, fra 1809 i Tønder.

P. Prahl har oversat og naturaliseret flere tyske læsebøger og har selv forfattet såvel læsebøger som skrifter om opdragelse. (s. 57).

Carl Gottlob Rafn (1769-1808). C. G. Rafns far var landstingsprokurator og justitsråd i Viborg, hvorfra sønnen blev student i 1788. 1797 ansattes han som assessor i Økonomi- og Kommercekollegiet og sad samtidig i forskellige kommissioner.

Hans omfattende forfatterskab falder næsten udelukkende inden for landhusholdning og industri. C. G. Rafn har foruden læsebogen »Nød- og Hjælpebog for Bondestanden« udgivet andre, deriblandt flere biologibøger. (s. 59).

Wilhelm Adolph Thanch (?-1809). W. A. Thanch er søn af en major og gik selv militærvejen som løjtnant, senere kaptajn ved Arveprinsens Regiment.

Thanch har foruden historiskorienterede skrifter udsendt en del oversættelser fra tysk af spændingsromaner og følelsesfulde småfortællinger. Desuden var han en hyppig gæst med lejlighedsdigtninger i bl. a. »Iris og Hebe«. (s. 109).

Johan Werfel (1764-1831). J. Werfel er født i København, hvor han i årene 1780-90 havde ansættelse som kopist. Fik ingen afsluttende uddannelse, men på grund af omfattende sprogfærdighed ernærede han sig som privatlærer og især som oversætter. Blev i 1818 postmester i Hørsholm.

J. Werfel har oversat centrale pædagogiske værker, deriblandt Campes »Revisionsværk« og Rousseaus »Emil«; har bearbejdet læsebøger, regnebøger, geografibøger osv., udgivet forskellige ugeblade og magasiner og endelig været udgiver af »Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn« (1803 ff.) (s. 56, 153).

Tekstoplysninger

Med undtagelse af nedenstående er samlingens øvrige tekster gengivet efter første (og ofte eneste) tryk, som har været stillet til rådighed af Statsbiblioteket i Århus, Det kongelige Bibliotek, Universitetsbibliotekets 1. afd., København, eller Statens pædagogiske Studiesamling, København.

P. O. Brøndsteds rejsedagbøger: Uddrag af P. O. Brøndsteds Reise-Dagbøger. Samlet og udgivet af N. B. Dorph, Kbh. 1850.

Jacob Gudes optegnelser: En kjøbenhavnsk Embedsmand. XXVII Memoirer og Breve. Udg. af J. Clausen og P. Fr. Rist, Kbh. 1918.

Thomas Overskou: Af mit Liv og min Tid. Udg. af Robert Neiiendam, Kbh. 1961.

Grevinde Sophie Reventlows breve: En dansk Statsmands Hjem omkring Aar 1800. Breve fra Grevinde Sophie Fr. L. C. Reventlow, født von Beulwitz. Udg. af Chr. B. Reventlow, Kbh. 1903.

Provst Frederik Schmidts Dagbøger. Udg. af O. Jacobsen og J. Brandt-Nielsen, Kbh. 1966.

Brev fra Adam Oehlenschläger til Christiane Heger: Breve fra og til A. Oehlenschläger. Bd. II. Udg. af H. A. Paludan m. fl., Kbh. 1945.

Oehlenschläger: Den britiske Heltedaad. in Yduns Aarsgave. Udvalge Digte. Ved C. Molbech, Kbh. 1854.

Sekundærlitteratur

Listen rummer kun titler, der er anvendt i de indledende afsnit.

M. Andersen: Avisen, Kbh. 1964.
V. Andersen: Den danske Litteratur. Bd. III, Kbh. 1924.
Sv. Cedergreen Bech: Storhandelens by. Københavns historie. Bd. 3. 1728-1830, Kbh. 1981.
Biografisk leksikon, Kbh. (XX)
K. E. Bugge: Pædagogiske grundideer, Kbh. 1974.
T. H. Colding m. fl.: Dansk kunsthistorie. Akademiet og Guldalderen. 1750-1850, Kbh. 1972.
T. H. Erslew: Almindeligt Forfatter-Lexicon, Kbh. 1847. + supplementsbind, Kbh. 1864.
Sv. Aa. Hansen: Økonomisk vækst i Danmark, Kbh. 1972.
H. Chr. Johansen: En samfundsorganisation i opbrud. 1700-1870. Dansk social historie, bd. 4, Kbh. 1979.
H. Jørgensen: Klassicismens By. in København fra Boplads til Storby. Bd. II, Kbh. 1948.

H. Jørgensen: Tidsskriftspressen i Danmark indtil 1848, Kbh. 1961.
Sv. Møller Kristensen: Digteren og samfundet I, Kbh. 1942, 1974.
L. Lindeberg: De så det ske. Englandskrigene 1801-14, Kbh. 1974.
Nationalmuseet: Historiske huse i det gamle København, Kbh. 1972.
R. Nyerup og J. E. Kraft: Almindeligt Litteratur-Lexicon, Kbh. 1820.
O. Ravn: Ældre dansk litteratur I, 1800-1865, Kbh. 1979.
M. Rubin: 1807-14. Studier i Københavns og Danmarks Historie, Kbh. 1892, 1970.
A. Tønnesen: 233 danske borgerhuse, Kbh. 1979.
J. Vibæk: Danmarks Historie. Politiken bd. 10, Kbh. 1978.

»Herre Jesu! Nu vaagner ulykken!« er en samling tekster, som viser, hvordan et varieret udsnit af en bys befolkning har oplevet og fortolket en historisk situation: englændernes angreb på København i efterårsmånederne 1807.

Gennem disse tekster - så forskellige de er - gøres den dramatiske begivenhed nærværende. Grevinden og embedsmanden, den dannede borger og almuen træder levende frem for læseren gennem avisartikler, bekendtgørelser, dagbøger, breve, skillingsviser og billeder.

I tekstsamlingens anden del stilles de samtidige beretninger sammen med senere erindringer om begivenheden - med bevidste og ubevidste erindringsforskydninger, som tiden har medført.

På grund af teksternes litterære og kulturhistoriske værdi henvender samlingen sig til alle alment interesserede læsere. Men den vil også være særdeles anvendelig i undervisningssammenhæng.

Centrum
ISBN 87-583-0110-0